

Департамент культури, туризму, національностей та релігій
Запорізької обласної державної адміністрації
Комунальна установа
«Обласний методичний центр культури і мистецтва»
Запорізької обласної ради
Запорізький національний університет
Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська федерація «Спас»

ЗБІРКА МАТЕРІАЛІВ

Козацький бойовий звичай Спас.
Нематеріальна культурна спадщина України.

Козацький бойовий звичай Спас

2020 рік

УДК 9.908
П 75

Автори:

Притула Олександр Леонтійович – президент
ГО «Всеукраїнська федерація «Спас»,
кандидат педагогічних наук,
заслужений працівник фізичної культури і спорту України,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури і
спорту Запорізького національного університету

Конох Анатолій Петрович – доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедрою теорії та методики фізичної культури і
спорту Запорізького національного університету

Рижов Костянтин Анатолійович – перший віце-президент
ГО «Всеукраїнської федерації «Спас»,
кошовий отаман Запорізького Війська Низового «Запорозька Січ»,
директор дитячо-юнацької спортивної школи «Спас» м. Запоріжжя.

Затверджено

Навчально-методичний посібник

*Вченою радою факультету фізичного виховання
Запорізького національного університету
Протокол № 5 від 11 грудня 2019 р.*

Притула О. Л., Конох А. П., Рижов К. А.
П 75 Козацький бойовий звичай Спас : збірка матеріалів
/ О. Л. Притула, А. П. Конох, К. А. Рижов – Запоріжжя :
«Просвіта», 2020. – 156 с
ISBN 978-966-653-498-2

УДК 9.908

ISBN 978-966-653-498-2

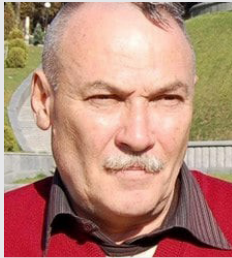
© Притула О. Л., 2020
© «Просвіта», 2020

ВСТУП

Козацький бойовий звичай Спас відомий наразі в Україні під різними назвами: Звичай Спас, Запорозький Спас, бойове мистецтво Спас, український рукопаш Спас, та ін., представлений в Україні громадською організацією «Всеукраїнська федерація «Спас» (створена в 2005 році). Основною зоною побутування є регіон Дніпровських Порогів та територія Степової України: Запорізька, Дніпропетровська, Миколаївська, Херсонська, Одеська, Черкаська, Полтавська, Кропивницька області. Нині окрім цих областей Звичай Спас розповсюджений в інших областях України: Рівненська, Волинська, Хмельницька, Харківська, Донецька, Київська, Львівська, Закарпатська.

Носіями звичаю є Олександр Притула – президент ГО «Всеукраїнська федерація «Спас», заслужений працівник фізичної культури і спорту України, Костянтин Рижов – перший віце-президент ГО «Всеукраїнська федерація «Спас», директор дитячо-юнацької спортивної школи «Спас» м. Запоріжжя, Генадій Поляков – віце-президент ГО «Всеукраїнська федерація «Спас», м. Дніпро, Михайло Година – носій традиції Звичаю Спас, м. Київ, Валентин Грінченко – Степовий Батько українського козацтва, м. Київ, спільнота і осередки ГО «Всеукраїнська федерація «Спас».

Леонід Безклубий

Анатолій Бондаренко

Звичай Спас є невід’ємною частиною нематеріальної культурної спадщини Запорозького козацтва, сягаючий традицією IV – V тисячоліття до н.е., сформований за часів існування Запорозької Січі в XVI – XVIII століттях. Впродовж століть звичай зберігався в козацьких родах та передавався з уст і уста. До наших часів дійшов через козацькі роди і переданий родовими носіями **Звичаю Спасу** Леонідом Петровичем Безклубим (народився 2 січня 1947, помер 26 січня 2008), нащадком запорозьких і чорноморських козацьких родів, м. Одеса, Анатолієм Петровичем Бондаренком (народився 06 травня 1952 року, помер 14 березня 2011 року), нащадком запорозьких козацьких родів, Донецька область. Частково Звичай Спас зберігався і переда-

вався в численних козацьких родах під іншими назвами у формі переказів, карбів, ігр, забав, розповідей, пісень та ін.

В основі звичаю лежить спосіб виживання в умовах природного середовища, бою і суспільного життя. Для вирішення складних життєвих ситуацій, чи то бою, чи то іншого протистояння козак звертався за допомогою молитов, ритуалів до Вищих сил, сил Природи, святих покровителів і Бога.

При вихованні козака велике значення мала пісня, яка створювала його внутрішній світ. Казки, перекази, карби, легенди формували світогляд козака, його сприйняття себе і оточуючого середовища.

Молитви були оберегами, які захищали козака духовно, психологічно і енергетично, козацький танок і бойова гімнастика, ігри та забави загартувували тіло, а прийоми бойового мистецтва допомагали йому боротися з ворогами. Цей комплекс виховував козака, як гармонійну людину, здатну вижити в складних умовах життя і бою.

Сьогодні Звичай Спас представляє собою комплекс навчальних заходів з патріотичного та фізичного виховання, в основі якого лежать вікові знання запорозького козацтва. Цей звичай передається в родинях, а також від вчителя до учня – від серця до серця, що забезпечує його збереження і передачу наступним поколінням.

Осередки ГО «Всеукраїнська федерація «Спас» щороку проводять народні свята за традиційним українським календарем, фестивалі бойових мистецтв, показові виступи, змагання, театралізовані постановки, вистави, під час яких тисячі людей знайомляться із Запорозьким Спасом. Організуються семінари і майстер-класи за участю провідних майстрів бойового мистецтва Спас, а також проводяться лекції про бойову культуру українського народу та традиції запорозького лицарства. Створені спеціальні освітні програми у загальноосвітніх та спортивних школах з викладання бойового мистецтва Спас, в Запорізькому національному університеті з 2009 року працює спеціалізація «Український рукопаш «Спас», де на базі вищої школи ведеться підготовка «тренерів з українського рукопашу «Спас».

При ГО «Всеукраїнська федерація «Спас» створена Академія бойового мистецтва «Спас», Академія здоров'я і успіху «Спас», науково-методична рада, завданням яких є залучення науковців різних напрямків і спеціальностей до вивчення Звичаю Спасу та розробка методик впровадження в системі освіти, фізичної культури і спорту, культури України. З 2002 силами носіїв Звичаю Спасу та партнерів щорічно організуються науково-практичні конференції, круглі столи, під час яких розглядаються результати досліджень, витоки, розвиток Звичаю Спасу, видаються збірки наукових статей. Про Запорозький Спас надруковано і видано серію книг, створені документальні і науково-популярні фільми.

1. ЛЮДИНА І ДУХОВНІСТЬ В ТРАДИЦІЇ БОЙОВОГО ЗВИЧАЮ СПАС. ДУХОВНІ ЗАСАДИ І НАПРЯМКИ ВПРОВАДЖЕННЯ В СУЧАСНЕ СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ.

В основі духовності Спасу стоїть саме поняття ЛЮДИНИ.

Людина. Людина? Людина! У цих трьох словах закладені три основні запитання – хто ми є, люди?

Перше: людина – це частина Природи, житель планети Земля, істота, яка існує в просторі та часі, створена за образом Божим.

Друге: існує одвічне запитання: «Хто ж ми є на цій планеті і у Всесвіті?» Багато вчених, мислителів намагалися віднайти відповідь до цієї таємниці. Дехто досягав великих успіхів, дехто розходився з іншими в думках, але, однозначно, що ніхто зі стовідсотковою впевненістю не відповів на це запитання. Мабуть, знань, якими на сьогодні володіє людина, не достатньо? А, може, просто суперечки заважають пізнати істину?

Третє: людиною можна захоплюватися, як досконалим створінням Природи, як особою, яка виконує творчу діяльність на нашій планеті.

У народі кажуть, що Людина народжується для того, щоб творити Добро.

Одним із найзагадковіших і найбагатогранніших явищ, як в історії України, так і в сучасному житті, є феномен козацтва. Козацтво – це традиція, споконвічний Звичай українського народу до виживання в умовах історичних, соціально-політичних перегонів. Ще більш загадковим в козацтві є втаємничене бойове мистецтво, овіяне легендами та переказами явище, бойовий Звичай – Спас.

У часи існування Запорозької Січі це бойове мистецтво не один раз ставало у пригоді досвідченим козакам задля перемоги над різного роду ворогами. Спас ощадливо і таємно зберігався і передавався в козацьких родах і, дякувати Богові, дійшов до наших часів.

Козацький карб-заповідь говорить: «Вчити можна або лише рідну і добру людину, або в годину лихоліття». І, дійсно, Спас, як бойовий звичай, частинами передавався в поколіннях достойним людям, коли цього потребували

обставини життя, чи то війна, чи то небезпечна військова служба, яка загрожувала життю нащадку козацького роду. Як правило, той чи інший метод чи прийом виживання, який передавався в Роду було заборонено називати Спасом, бо цілі імперські служби спочатку царської Росії, потім в СРСР полювали за старовинною таємницею козацьких родів.

До наших часів таємниці бойового звичаю Спас донесли нащадки українських козацьких родів – Леонід Безклубий, Анатолій Бондаренко (про них писалося вище) та деякі видатні козаки, які навіть на сьогодні побажали залишитися невідомими, оскільки втаємниченість певної частини Спасу і зараз залишається необхідною.

Після здобуття Україною незалежності, як держави, козаками-характерниками, носіями Спасу, було вирішено висвітлити деякі прояви Спасу: створити систему виховання козацької еліти в сучасній Україні на основі старовинного бойового мистецтва запорозьких козаків. Цю справу було доручено учневі майстрів бойового мистецтва Олександра та Миколи Никифорових, козаків-характерників Леоніда Безклубого та Анатолія Бондаренка – Олександрю Притулі.

Спас, як система, сьогодні розвивається у Всеукраїнській федерації «Спас», а також в деяких козацьких товариствах. Всеукраїнська федерація «Спас» розвиває Звичай Спас, як явище, в наступних семи напрямках, які поєднуються створюють комплекс гармонійного розвитку людини:

- Українські національні види спорту.
- Бойова культура українського народу.
- Козацька медицина.
- Козацька педагогіка.
- Національно-патріотичне виховання.
- Соціальне партнерство на засадах Звичаєвого права Запорозького козацтва.
- Наука.

Всі ці напрями пов'язані між собою і є одним цілим у вихованні молодого козака – Людини гордої за свій народ, його історію, Людини вільної, Людини Правди і Совісті.

З 1991 року в Україні щодо спортивного напрямку створений національний вид спорту «Український рукопаш «Спас». Створена система підготовки спортсмена-козака, вірного патріота України. Зусиллями Всеукраїнської федерації «Спас» відроджено цілу низку українських національних видів спорту: боротьба «Котигорошко», на поясах, навхрест, лава на лаву, козацьке фехтування, метання козацької зброї – списа, ножа, сокири, відроджено декілька десятків забутих козацьких прикладних рухливих ігор.

Все це впроваджено в систему української освіти, фізичної культури і спорту. Розроблена і розробляється методична література, створюються, випробовуються і впроваджуються методики спортивної підготовки бійця на основі Спасу.

Всеукраїнська федерація «Спас» відроджує **БОЙОВУ КУЛЬТУРУ** українського народу. А це і обрядовість, це і забуті традиції, козацькі бойові пісні, танці. Система народних свят, яка існувала в Україні, була розрахована на виховання у молоді національного світогляду, виховання в українській молоді духовного стержня.

Велике і загадкове явище в історії козацтва – це козацька медицина. У народі побутує вислів «козацьке здоров'я», яке уособлюється з поняттям міцного, великого здоров'я. Всеукраїнська федерація «Спас» проводить роботу по відродженню стародавніх козацьких методів та методик, як бути здоровим і отримати дійсно міцне «козацьке здоров'я», яке мусить передаватися у спадок наступним поколінням, бо «Козацькому Роду – нема переводу».

Важливим напрямком роботи є національно патріотичне, військово-патріотичне виховання, яке має за мету виховати воїна-патріота спасівця, вірного захисника українського народу, України-Матері, Української держави. У цьому напрямку напрацьований великий досвід вишкільних таборів, патріотичних і військово-патріотичних заходів. Всеукраїнська федерація «Спас» співпрацює у цьому напрямку з Міністерством оборони України та безпосередньо з багатьма військовими частинами та добровольчими підрозділами. Пряма передача учням Всеукраїнської федерації «Спас»

бойового досвіду від безпосередніх учасників бойових дій – це запорука високоякісного практичного навчання та виховання патріотизму на прикладі захисників України.

Всеукраїнською федерацією «Спас» утворено науковий відділ, на основі якого спільно з Запорізьким національним університетом в 2015 році було створено Академію «Спас». Основні завдання Академії – підготовка тренерсько-викладацького складу для популяризації і розвитку бойового мистецтва «Спас» в Україні і світі, наукове вивчення української національної фізичної культури, козацької спадщини, традицій тощо. Академія проводить наукову роботу за напрямками: українська національна фізична культура, українські національні види спорту, національні види бойового мистецтва та боротьби, звичаєве право, козацька медицина, бойова культура українського народу.

Козацький Звичай Спас – це частина культури українського народу, яка надає можливість самоусвідомлення людиною своєї сутності, національної самоідентичності, поєднання людських і професійних якостей. Спас – це шлях всебічного розвитку ЛЮДИНИ як БОЖОГО СТВОРІННЯ, як частини Всесвіту, Природи. Це шлях Гордої Непокори, Правди і Совісті. Гордої Непокори від повоювання рідного народу і рідної Землі-Матері, Життя по Правді й Совісті.

Актуальними у всі часи є слова Берегині козацького Звичаю Спас на Січеславщині Ірини Герліванової: «Якими ми виховаємо наших дітей, такою і буде наша Україна!».

2. ІСТОРІЯ СУЧАСНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БОЙОВОГО МИСТЕЦТВА «СПАС»

Сучасне відродження козацького бойового мистецтва «Спас» в Україні розпочалось на початку 90-х років ХХ ст. В м. Запоріжжя виникла ініціативна група під керівництвом Олександра Притули, яка розпочала процес пошуку, вивчення і апробації козацьких методів ведення бою, зокрема розпочався пошук носіїв, які зберегли козацьке бойове мистецтво «Спас».

У 1989 році в журналі «Техніка молоді» вийшла стаття за авторством (псевдонім) Леоніда Беза, яка мала назву «Интерес моей мысли». В статті автор розповідав про забуте старе козацьке бойове мистецтво «Спас». Треба зазначити, що Притула О. Л. на той час вже мав досвід в козацьких бойових мистецтвах, бо деякі прийоми йому були передані рідним дідусем Худолієм Федором Івановичем, нащадком запорозьких козаків. Притула Олександр опановував бойове мистецтво під керівництвом Олександра Олексійовича Нікіфорова, Миколи Олексійовича Нікіфорова – майстрів бойових мистецтв у м. Запоріжжя.

З метою відродження і впровадження бойового мистецтва в козацький рух у 1992 році при громадській організації «Запорозьке військо низове «Запорізька Січ» було засновано окрему козацьку сотню бойових мистецтв. Сотником сотні було обрано Притулу Олександра Леонтійовича. Того ж року при товаристві з обмеженою відповідальністю «Бурштин» (м. Запоріжжя) під керівництвом Нікіфорова Миколи Олексійовича було створено клуб бойових мистецтв і засновано відділ українських національних бойових мистецтв. Керівником відділу був призначений Притула О. Л. Відділ почав системну роботу по збору українських національних прийомів і методів бойового мистецтва. У 1992 році було відкрито експериментальну групу українського

національного бойового мистецтва «Спас». Учні цієї групи стали першими тренерами-інструкторами бойового мистецтва «Спас» в Україні.

З 1992 року по 1996 рік проводились експедиції по пошуку носіїв козацьких прийомів бойового мистецтва по селах України, Кубані. В 1994 році відбулось знайомство Олександра Притули з носієм родової традиції козацького бойового мистецтва «Спас» Безклубим Леонідом Петровичем, автором статті в журналі «Техника молодежи», написаної під псевдонімом Леонід Без. Леонід Петрович з люб'язністю згодився навчати Олександра Притулу і його однодумців бойовому мистецтву «Спас». Протягом 1994-98 років Олександр Притула опановував бойове мистецтво «Спас» у Леоніда Безклубого в режимі виїзних семінарів. На семінарах надавалися знання не лише прийомів бою козацтва, але й історія козацького бойового звичаю, основи характерницької науки, виживання, організаційні основи козацтва, методи козацької медицини, передавалися козацькі перекази та карби, які збереглися в роду Леоніда Петровича Безклубого.

У 1995 році за рекомендацією Леоніда Безклубого відбулося знайомство Олександра Притули з носієм родової традиції «Спасу» Бондаренком Анатолієм Петровичем, родовим козаком, старійшиною українського козацтва, одним з перших засновників сучасного козацького руху в Україні. Після козацької перевірки Анатолій Петрович погодився навчати Олександра Притулу своїй родовій традиції бойового звичаю «Спас». З 1995 по 2003 рік Олександр Притула опановував козацький бойовий звичай під вчителюванням Анатолія Петровича Бондаренка. Під час навчання окрім бойових прийомів ведось навчання козацьким пісням, розтлумачувався зміст козацьких ігор, танців, козацьких карбів – споконвічних козацьких мудростей, які передавалися в козацьких родах, передавалися козацькі характерні молитви та змовляння тощо.

У 1993 році в палаці культури «Металург» комбінату «Запоріжсталь» в м. Запоріжжя була відкрита експериментальна група козацького бойового мистецтва «Спас». Група налічувала вісім спортсменів. Почалось експериментальне вивчення і апробація козацького бойового мистецтва «Спас».

У 1994 році за сприяння директора Запорізького електротехнічного технікуму-коледжу, заслуженого вчителя України Кормишова Ю. С. та заступника директора з виховної роботи, заслуженого працівника освіти України Іваненка Є. П. було засновано історико-патріотичний клуб «Січ», основним завданням якого стало навчання студентів технікуму-коледжу козацькому бойовому мистецтву «Спас».

Історико-патріотичний клуб «Січ» став на довгі роки всеукраїнським центром відродження та розвитку українського національного бойового мистецтва «Спас». На базі клубу було проведено низку семінарів з метою підготовки інструкторсько-тренерського складу та суддівського корпусу. У листопаді 1994 року на базі Запорізького електротехнічного технікуму-коледжу було проведено перші в історії сучасного розвитку українського рукопашу «Спас» змагання – відкриті першість м. Запоріжжя з українського рукопашу «Спас» на честь дня народження Нестора Махна. З того часу цей турнір проводиться щорічно і на сьогодні має статус кубку України з українського рукопашу «Спас» імені Нестора Махна.

У вересні 1994 року при Міжнародному інституті державного і муніципального управління м. Запоріжжя (зараз Класичний приватний університет м. Запоріжжя) на кафедрі фізичного виховання і військово-прикладних мистецтв було відкрито секцію козацького бойового мистецтва «Спас» для студентів цього вищого навчального закладу. Це була перша секція «Спасу» у вищій школі.

У жовтні 1995 року в м. Запоріжжя було проведено перший 7-денний семінар з козацького бойового мистецтва «Спас» з метою підготовки інструкторів-тренерів, які б викладали козацьке бойове мистецтво в Україні і створювали осередки і школи «Спасу». Учасниками семінару стали козаки з м. Запоріжжя, м. Олександрія Кіровоградської обл., м.Брдянськ Запорізької обл. Цей семінар був першим навчальним семінаром інструкторів-тренерів зі «Спасу» в Україні і став базою для створення шкіл козацького бойового мистецтва «Спас» в містах де проживали учасники семінару.

У 1996 році в м. Запоріжжя було засновано громадську організацію «Школа традиційного козацького бойового мистецтва «Спас», яка поставила за мету відродження і розвиток козацького бойового мистецтва «Спас» в Україні. Школа традиційного козацького бойового мистецтва «Спас» заснувала ряд осередків в м. Запоріжжі, м. Бердянськ, м.Вільнянськ, м. Гуляйполе, м. Токмак, м. Мелітополь Запорізької обл., м. Олександрія Кіровоградської обл., м. Києві, м.Рівне. Протягом 1996 року було проведено ряд зустрічей з пред-

ставниками українських і слов'янських бойових мистецтв з метою обміну досвідом, координації діяльності, проведення спільних заходів. Саме в 1996 році виникла ідея проведення Всеукраїнського фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв, який мав би стати координуючим заходом щодо українських національних бойових мистецтв. 2-3 серпня 1997 року в м. Запоріжжя було проведено Перший Всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. Фестиваль було засновано Школою традиційного козацького бойового мистецтва «Спас» та Запорізькою міською радою. Фестиваль поставив собі за мету сприяти відродженню і популяризації національних бойових мистецтв та видів боротьби. В перший день фестивалю відбулося урочисте відкриття та показові виступи шкіл національних бойових мистецтв. На фестиваль прибули та продемонстрували свої напрацювання школи козацького бойового мистецтва «Спас» м. Запоріжжя (керівник О. Припула), м. Київ (керівник М. Година), м. Бердянськ (керівник М. Будніков), м. Вільнянськ (керівник Г. Вовк) Запорізької обл., м. Олександрія (керівник С. Кисляк) Кіровоградської обл., м. Рівне, школи Бойового гопака (керівник В. Пилата) м. Львів, м. Полтава, школа давньослов'янського бойового мистецтва «Сварга» м. Свалява Закарпатської обл. (керівник Д. Стрельцов), Федерація руського бойового мистецтва «Руський стиль» (президент федерації – Б. Шаповалов), школа козацької боротьби «Хрест» м. Тернопіль (Р. Дрозд), Школа козацького бойового мистецтва «Козацька Вежа» м. Донецьк (керівник В. Задунайський), школа бойового мистецтва «Буза» м. Твер, Росія (керівник Г. Базлов). В якості почесних гостей на фестиваль були запрошені народний депутат України, гетьман Українського козацтва Володимир Мулява, носій родової традиції козацького бойового мистецтва «Спас» Леонід Безклубий. Під час показових виступів була продемонстрована техніка бойових мистецтв, показані специфічні відмінності національних бойових мистецтв.

Другий день фестивалю зібрав учасників на о. Хортиця в Громушиній балці. Там відбулося проведення майстеркласів з національних бойових мистецтв, а також відбулись перші в історії відродження національних бойових мистецтв змагання з традиційного козацького кулачного бою «лава на лаву». Збірна команда м. Запоріжжя змагалася зі збірною командою учасників гостей з України і Росії. Перемогла збірна команда-лава м. Запоріжжя.

На прикінці фестивалю відбулося за давнім козацьким звичаєм, коло керівників шкіл бойових мистецтв, де було вирішено щорічно в м. Запоріжжі проводити фестивалі національних бойових мистецтв, розпрацювати правила змагань з українського рукопашу, які б влаштували усі школи і напрямки національних бойових мистецтв і в 1998 році провести перший чемпіонат України з українського рукопашу.

Доручено розробити правила змагань з українського рукопашу було О. Притулі, Б. Шаповалову, М. Величковичу. У березні 1998 року в приміщенні Запорізького спортивного комітету Запорізької міської ради було проведено організаційне засідання, на якому були затверджені перші правила національного бойового мистецтва – українського рукопашу. Правила змагань стали базовими для створення правил змагань з українського рукопашу «Спас» і українського рукопашу «Гопак». В засіданні прийняли участь представники міст Києва, Запоріжжя, Полтави, Тернополя, Львова, Рівного. Правила змагань було вирішено популяризувати і рекомендувати іншим школам українських національних бойових мистецтв.

У травні 1998 року за ініціативою керівника громадської організації «Школа традиційного козацького бойового мистецтва «Спас» Олександра Притули, за підтримки місь-

кого голови м. Запоріжжя Олександра Головка, заступника міського голови м. Запоріжжя Людмили Островської, начальника міського спортивного комітету Запорізької міської ради Віктора Степаненка, рішенням сесії Запорізької міської ради в м. Запоріжжя було відкрито першу школу українського національного бойового мистецтва – Запорізьку міську козацьку дитячо-юнацьку спортивну школу бойового мистецтва «Спас». Першим директором цієї школи було призначено Олександра Притулу. Це, по суті, була перша державна козацька школа українського національного бойового мистецтва в історії сучасної України. Запорізька міська козацька дитячо-юнацька спортивна школа бойового мистецтва «Спас» нараховувала вісім посад тренерів-викладачів з козацького бойового мистецтва «Спас», що дозволило розвивати «Спас» в загальноосвітніх школах м. Запоріжжя. У 2002 році директором ДЮСШ «Спас» став Володимир Антонович Коломієць.

З 2004 року школу очолює Костянтин Анатолійович Рижов, який є її директором і сьогодні.

У червні 1998 року Олександром Притулою було розроблено авторську програму викладання козацького бойового

мистецтва «Спас» для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, яка була затверджена міським спорткомітетом Запорізької міської ради. Ця програма була базовою до 2011 року для викладання «Спасу» в осередках по Україні. Були розроблені вимоги до складання іспитів на певний рівень опанування бойового мистецтва «Спас». Програма нараховувала сім рівнів «Молодика» (система вимог) і була розрахована на десять років навчання бойовому мистецтву. Особливістю програми було гармонійне поєднання спортивного розділу з духовною підготовкою спортсмена в бойовому мистецтві «Спас».

З 31 липня по 2 серпня 1998 року в м. Запоріжжі пройшов Другий всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. Фестиваль зібрав до участі представників шкіл національних бойових мистецтв України, Росії. Учасниками фестивалю стали школи козацького бойового мистецтва «Спас» з Києва, Запоріжжя, Олександрії Кіровоградської обл., Гуляйполя, Бердянська, Токмака, Вільнянська Запорізької обл., шкіл Бойового гопака зі Львова, Тернополя, Полтави, школи козацької боротьби «Хрест» з Тернополлю, федерації руського бойового мистецтва з Києва, школи давньослов'янського бойового мистецтва «Сварга» зі Сваляви Закарпатської обл., школи руського бойового мистецтва «Буза» з Твері з Росії, школи бойового мистецтва «Оберіг» із Запоріжжя. Фестиваль зібрав багато народних митців, кобзарів з багатьох міст України.

1 серпня 1998 року в рамках фестивалю пройшов Перший чемпіонат України з українського рукопашу. Це були перші змагання на рівні держави України з національного виду єдиноборств. На чемпіонаті України були апробовані правила змагань з українського рукопашу. Суддівською радою було проаналізоване проведення змагань і зроблені поправки до правил. Оргкомітетом фестивалю було прийняте рішення звернутися до Міністерства сім'ї, молоді та спорту України з клопотанням про офіційне визнання українського рукопашу, як виду спорту в Україні. До міністерства були

надіслані правила змагань і проект класифікації в українському рукопаші. На жаль з невідомих причин оргкомітет не дочекався відповіді від міністерства.

2 серпня 1998 року на о. Хортиця традиційно відбулися майстер-класи з національних бойових мистецтв та проведені другі всеукраїнські змагання «лава на лаву», де змагалася збірна м. Запоріжжя зі збірною командою гостей («Збірна світу»). У змаганнях перемогла збірна команда-лава м. Запоріжжя. Оргкомітет Другого Всеукраїнського фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв очолив народний депутат України Єрмак Анатолій Васильович, який до 2002 року (в 2003 році Єрмак А.В. трагічно загинув в автокатастрофі) став незмінним головою оргкомітетів подальших Всеукраїнських, а далі і Міжнародних фестивалів козацьких бойових та традиційних мистецтв.

Президент федерації самбо України Наухатко О. К., будучи головою апеляційного журі змагань в інтерв'ю зазначив: «...Коріння самбо знаходяться якраз у цих народних одноборствах. Рівень, а я дивився і попередні поєдинки, доволі високий, і сьогодні бачу, що маємо широкий розвій і велику тягу до українського рукопашу. Я хочу відверто сказати, що це спорт ХХІ-го століття...»

На фестивалі було прийняте рішення про створення Всеукраїнської федерації українських національних бойових мистецтв.

З 1998 року започатковується система змагань з українського рукопашу, яка діє на всю Україну, відкриваються нові осередки бойового мистецтва «Спас» в Україні.

З 30 липня по 1 серпня 1999 року в м. Запоріжжя пройшов Третій Всеукраїнський фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. 30-31 липня відбувся Другий чемпіонат України з українського рукопашу. Змагання виявили кращих спортсменів з національних бойових мистецтв в Україні. 31 липня на площі Фестивальній в м. Запоріжжя в рамках концертно-видовищної програми фестивалю пройшли показові

виступи національних шкіл бойових мистецтв. 1 серпня на о. Хортиця відбувся традиційний щорічний турнір «лава на лаву» збірної команди м. Запоріжжя із збірною командою гостей. Перемогла збірна м. Запоріжжя.

Анатолій Єрмак

На щорічній нараді керівників напрямків національних шкіл бойових мистецтв був затверджений календар спортивних змагань з українського рукопашу на термін до наступного фестивалю. Чемпіонат України з українського рукопашу заплановано було провести в рамках наступного, четвертого фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв. На фестивалі голову організаційного комітету фестивалю, народного депутата України Анатолія Єрмака було обрано Степовим Батьком українського козацтва. Степовий Батько – це високе духовне звання в бойовій традиції українського козацтва, яке покладає на носія піклування духовним рівнем і розвитком козацтва в Україні. Рішенням організаційного комітету фестивалю було прийняте рішення надати статус міжнародного з залученням до участі в ньому представників національних бойових мистецтв та традиційних культур інших країн.

У вересні 1999 року в м. Дніпропетровськ, на базі дитячо-юнацького клубу «Штурм» було відкрито експериментальну групу з національного бойового мистецтва «Спас» під керівництвом Генадія Полякова. Генадій Поляков про-

тягом 1998-99 років проходив навчання на семінарах з бойового мистецтва «Спас» під керівництвом Олександра Притули. Успішне навчання і здавання іспитів на звання тренера-інструктора дозволили Генадію Полякову заснувати Дніпропетровську школу українського національного бойового мистецтва «Спас-Штурм» за підтримки і ініціативи директора дитячо-юнацького клубу «Штурм» Герліванової Ірини Анатоліївни.

Дніпропетровська школа українського національного мистецтва «Спас-Штурм» отримала підтримку в дитячо-юнацькому клубі «Штурм» і почала свій успішний розвиток. Це дозволило заснувати і провести в м. Дніпропетровську в лютому 2000 року перший Всеукраїнський турнір з українського рукопашу «Спас» на честь річниці виведення військ з Афганістану. Турнір став традиційним і проводиться до нинішнього часу.

28-30 липня 2000 року в м. Запоріжжя традиційно пройшов Четвертий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. У 2000 р. фестиваль почав новий відлік розвитку українських бойових мистецтв, бо виріс до рівня Міжнародного. Були відмінності і в програмі фестивалю. Із-за великої кількості учасників Першості України, її довелося проводити в два дні, а після завершення фінальних поєдинків на центральній площі Фестивальній м. Запоріжжя відбувся концерт показових виступів найкращих команд-учасників фестивалю. Видовищним було закриття – в серці Запорозького козацтва, на о. Хортиці, проводилися поєдинки з боротьби «Навхрест», бої «Лавана-лаву», козацькі забави, кінні герці.

Крім вже постійних учасників фестивалю, цього року Запоріжжя відвідали представники призабутого українського бойового мистецтва «Костурець» з м. Харкова, школи «Причорноморського Спасу» (керівник – фундатор психо-енергетичного напрямку Спасу – А. Скульський) м. Миколаїв, школи «Спас-Штурм» м. Дніпропетровськ. Серед

гостей фестивалю треба виділити представників Тверської «Бузи», сибірського козацтва та кубанського козацтва. Серед переможців Першості України з українського рукопашу «Спас» були 4 представники Школи «Спас» м. Запоріжжя, 3 – школи «Спас-Штурм» м. Дніпропетровськ, по 2 – команди «Спас-Вовки» м. Вільнянськ, та «Хрест» м. Тернопіль, 1 представник школи «Бойового гопаку» м. Львів.

В рамках фестивалю відбувся науковий круглий стіл, на якому керівники шкіл, науковці поділилися своїми здобутками, наробками, проблемами. По закінченню фестивалю, найкращі його учасники вирушили в кінний перехід по місцях колишніх Запорозьких Січей, який тривав 2 тижні та супроводжувався показовими виступами по місцях козацької слави

У 2001 році відкривається осередок козацького бойового мистецтва «Спас» в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» на загальноуніверситетській кафедрі фізичного виховання (старший викладач Корнієнко О. В.). Бойове мистецтво «Спас» починають опановувати в українське національне бойове мистецтво «Спас».

У серпні 2001 року відбувся ювілейний П'ятий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. Фестиваль доповнює науково-практична конференція «Українські бойові мистецтва. Проблеми розвитку», а також концерт «Кобзарське коло». Закриття фестивалю проводиться на Кам'яній могилі (м. Мелітополь).

Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв було вирішено проводити щорічно. Шостий фестиваль пройшов 2-4 серпня 2002 року. Структура фестивалю, яка склалася і включала в себе проведення чемпіонату України з українського рукопашу «Спас», концертну програму з показовими виступами шкіл національних бойових мистецтв, науково-практичну конференцію з питань перспектив розвитку національних бойових мистецтв.

11 лютого 2003 року сталася трагедія – в автокатастрофі загинув постійний голова організаційного комітету Міжна-

родного фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв, Степовий Батько українського козацтва, народний депутат України Анатолій Васильович Єрмак.

1-3 серпня 2003 року в м. Запоріжжя пройшов Сьомий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв. На фестивалі традиційно вже пройшов Чемпіонат України з українського рукопашу «Спас», а також в рамках фестивалю було започатковано турнір для спортсменів вищого кваліфікаційного рівня – Міжнародний Кубок пам'яті Анатолія Єрмака. Кубок мав передаватися кожного року новому переможцю. Відбувся конкурс показових виступів національних бойових мистецтв, науково-практична конференція «Національні бойові мистецтва. Перспективи розвитку», а також турнір з козацького кулачного бою «лава на лаву».

Оргкомітетом фестивалю було вирішено називати надалі фестиваль – «Міжнародний фестиваль козацьких бойових і традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака».

У вересні 2003 року в м. Києві при Міжрегіональній Академії управління персоналом відкривається Український Військово-Козацький інститут ім. Великого князя Святослава, а при ньому, кафедра національних одноборств. Завідувачем кафедри було запрошено Олександра Леонтійовича Притулу.

Відкриття кафедри національних одноборств стало першим впровадженням українських національних бойових мистецтв, зокрема українського рукопашу «Спас», в систему вищої школи в Україні.

З 30 липня по 1 серпня 2004 року в м. Запоріжжя пройшов Восьмий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака.

На фестивалі пройшли: Чемпіонат України з українського рукопашу «Спас», Міжнародний Кубок з українського рукопашу «Спас» імені Анатолія Єрмака, науково-практична конференція «Національні бойові мистецтва. Перспекти-

ви розвитку», показові виступи шкіл національних бойових мистецтв, традиційний бій «лава на лаву». На фестивалі було вирішено і передані всі необхідні документи до Міністерства сім'ї, молоді та спорту України для офіційного визнання українського рукопашу «Спас», як виду спорту в Україні.

Для офіційного розвитку українського рукопашу «Спас» в Україні і в інших країнах в 2005 році було створено Всеукраїнську громадську організацію «Всеукраїнська федерація «Спас». Президентом федерації було обрано Притулу Олександра Леонтійовича. В 2005 році при ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» заснована Академія «Спас», завданням якої став науково-методичний розвиток українського рукопашу «Спас». З метою популяризації показового напрямку українського рукопашу «Спас» при федерації створюється театр козацького бою «Запорозький Спас».

У 2005 та 2006 роках проходять дев'ятий і десятий Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака. Фестивалі стали своєрідним проміжним заходом, на якому відбувалась презентація чергових досягнень в розвитку українського рукопашу «Спас» та інших національних бойових мистецтв.

Олександр Рябека з Олександром Притулою

У 2006 році Почесним президентом Всеукраїнської федерації «Спас» було обрано побратима Анатолія Єрмака Олександра Рябеку, який з самих початків сприяв розвитку козацького бойового мистецтва «Спас». За сприяння Олександра Рябеки спільно з президентом Всеукраїнської федерації «Спас», український рукопаш «Спас» в 2008 році було визнано видом спорту, ведуться до цього часу проекти впровадження Звичаю Спасу в українське суспільне життя, підготовку молоді до захисту України, впровадження бойового розділу Спасу в силові державні структури.

З метою більшої популяризації українських національних бойових мистецтв, більшого залучення до участі української молоді, з 2007 року Одинадцятий Міжнародний фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака рішенням оргкомітету переноситься з серпня на жовтень і присвячується ще Дню українського козацтва, Святу Покрова Пресвятої Богородиці.

З вересня 2007 року на факультеті фізичного виховання Запорізького національного університету відкрито факультатив з українського рукопашу «Спас», де студенти отри-

мали змогу опанувати національне бойове мистецтво. Викладати факультатив з українського рукопашу «Спас» почали президент ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Олександр Притула і віце-президент ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Костянтин Рижов. Факультатив став проміжним етапом для введення в майбутньому в систему вищої школи українського рукопашу «Спас».

У 2008 році Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту України «Український рукопаш «Спас» тимчасово внесений в перелік видів спорту, що визнані в Україні (наказ № 2913 від 14.07.2008 р). Також в цьому році Запорізьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» була затверджена програма «Національно-патріотичного виховання на основі культури, звичаїв та духовності запорозького козацтва», яка стала навчально-методичною базою для впровадження національних однокласників, зокрема українського рукопашу «Спас» в систему загальноосвітніх шкіл.

У 2008 році пройшов Дванадцятий фестиваль козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака. В рамках фестивалю відбулися чемпіонат України з українського рукопашу «Спас», показові виступи шкіл національних бойових мистецтв, Кубок з українського рукопашу «Спас» пам'яті Анатолія Єрмака.

У 2009 році в Запорізькому національному університеті на факультеті фізичного виховання, на кафедрі теорії та методики фізичної культури і туризму відкрито спеціалізацію «Український рукопаш «Спас». Відкриття цієї спеціалізації дало змогу готувати у вищій школі тренерсько-викладацький склад для українського рукопашу «Спас» в Україні.

У 2010 році Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту «Український рукопаш «Спас» внесений в перелік видів спорту, що визнані в Україні (наказ № 306 від 09.02.2010 р.)

Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака

проводилися і надалі традиційно, і з 2009 по 2011 роки пройшли 13-15 фестивалі. На фестивалях проводилися чемпіонати України з українського рукопашу «Спас», показові виступи шкіл національних бойових мистецтв і традиційні змагання «лава на лаву».

З 2011 року Запорізькою обласною федерацією козацького бойового мистецтва «Спас» (президент Рижов К. А.) відкрито Запорізьку обласну спеціалізовану дитячо-юнацьку спортивну школу з українського рукопашу «Спас» (директор Коломієць В. А.). В тому ж році, за ініціативою президента Всеукраїнської федерації «Спас» Олександра Притули та генерального директора Запорізької обласної державної телерадіокомпанії «Запоріжжя» Володимира Кузенка вперше в світі проводяться змагання з боїв «Лави на лаву». Започатковано проведення трьох змагань на рік, на кубки імені князів засновників Київської Русі – Святослава Хороброго, Володимира Великого, Ярослава Мудрого. Змагання «Лави на лаву» почали проводитися традиційно кожного року.

У 2012 році Державною службою молоді та спорту «Український рукопаш «Спас» було внесено до Єдиної спортивної класифікації України з видів спорту (наказ № 2105 від 22.05.2012 р.), стало можливим присвоювати розряди і звання «Українського рукопашу «Спас». Державною службою молоді та спорту була затверджена навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл з «Українського рукопашу «Спас».

У 2012 році на 16 Міжнародному фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Анатолія Єрмака було засновано Міжнародну федерацію «Спас». Президентом федерації було обрано Олександра Притулу. На фестивалі було проведено перший в історії розвитку українського рукопашу «Спас» чемпіонат Європи з бойового мистецтва «Спас». Участь в чемпіонаті Європи прийняли збірні команди України, Росії, Білорусі, Молдови, Азербайджану, Грузії.

У 2013 році ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» була прийнята в Міжнародну конфедерацію бойових мистецтв (ІМАС). Збірна команда України представила український рукопаш «Спас» на VII Олімпіаді бойових мистецтв «Схід-Захід» в м. Санкт-Петербург (Росія).

У жовтні 2013 року в м. Дніпропетровськ в рамках 17 Міжнародного фестивалю козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» імені Агнатолія Єрмака пройшов перший чемпіонат світу з бойового мистецтва «Спас». В чемпіонаті світу прийняли участь збірні команди і делегації України, Росії, Білорусі, Молдови, Азербайджану, Грузії, Латвії. Український рукопаш «Спас» отримав міжнародне визнання і зацікавленість у розвитку в інших країнах.

У січні 2014 року президент ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» Олександр Притула був запрошений в Зал Слави бойових мистецтв в Атлантик Сіті (США) де був удостоєний однієї з найвищих нагород в світі бойових мистецтв «Оскар» за видатні досягнення в бойових мистецтвах, яку заснував журнал «Martial arts» («Бойові мистецтва»), США. Це було по суті міжнародним визнанням українського рукопашу «Спас» в світі бойових мистецтв.

У серпні 2014 року делегація ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас» на запрошення ЮНЕСКО прийняла участь в 16 Міжнародному фестивалі національних бойових мистецтв в м. Чхунджу (Південна Корея), де було продемонстровано український рукопаш «Спас», як українське національне бойове мистецтво.

Крім спортивних досягнень, вихованці Школи «Спас» постійно приймають участь у різноманітних фестивалях, конкурсах, концертах як по Запорізькій області, так і по регіонам України, а також за кордоном, яскраво демонструючи свої бойові вміння під час показових виступів. Серед таких заходів найбільш визначними є: Міжнародні фестивалі козацьких бойових та традиційних мистецтв «Спас на Хортиці» (м. Запоріжжя), звітні концерти майстрів народних мис-

театр Запорізької області у 2004 р. та 2009 р. (м. Київ), «Зоряний шлях» 2005 р., «Богатирські ігри» 2005 р, Ландшафтні вистави на о. Хортиця Запорізького академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. В.Г. Магара «Тарас Бульба» та «Мамай» (режисер В. Головатюк), зйомки у художніх фільмах «Тарас Бульба» (режисер В. Бортко) та «Дума про Тараса» (режисер Є. Березюк), «Іродова морока» Запорізького муніципального театру «VI», опера «Запорожець за Дунаєм» Запорізької обласної філармонії, реконструкція битви козаків з поляками (м. Нікополь 2011 р.), реконструкція Хотинської битви (м. Новомосковськ 2013 р.), «Як Джона Пола Джонса у козаки приймали» – 2014 р., режисер Ігор Цішкевич (США), а також фестивалі у Польщі, Франції, Італії, Німеччині, Чехії, Австрії, Угорщині, Росії, Білорусі та багато інших.

ГО «Всеукраїнська федерація «Спас» в своїй діяльності впроваджує елементи Звичаю Спас в суспільне життя України, виховуючи молодь на засадах кращих здобутків української козацької педагогіки.

3. НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ГО «ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ «СПАС» В КОНТЕКСТІ ВІДРОДЖЕННЯ ЗВИЧАЮ СПАСУ В УКРАЇНІ.

Громадська організація «Всеукраїнська федерація «Спас» створена з метою відродження і розвитку в Україні та поза її межами стародавньої української козацької традиції бойового мистецтва «Спас».

Спас це:

- Бойове мистецтво українського народу;
- Система виховання воїна-патріота, вірного захисника українського народу, Української держави на традиціях запорозького козацтва;
- Традиційна фізична культура українського народу;
- Психофізична система вдосконалення і розвитку людини запорозького козацтва;
- Система козацького здорового способу життя, заснованого на світоглядних засадах козаків-характерників, який передбачає сім факторів здоров'я людини: фізичний, фізіологічний, психічний, енергетичний, духовний, соціальний, репродуктивний.

На сьогодні ГО «Всеукраїнська федерація «Спас» працює і розвиває Спас на сучасному рівні за наступними напрямками:

- Спортивний;
- Бойова культура українського народу;
- Козацька педагогіка;
- Козацька медицина, характерництво;
- Національно-патріотичне виховання молоді на українських козацьких традиціях;
- Соціальне партнерство;
- Науковий.

Спортивний напрямок передбачає розвиток українських національних видів спорту, в тому числі через системи і методики козацького бойового мистецтва Спас, а саме: український рукопаш «Спас» (вид спорту, офіційно визнаний в Україні в 2010 році), змагання з козацького кулачного бою «Лави на лаву» (групові командні змагання), українські національні види боротьби «Котигорошко», навхрест, на поясах, відродження і розвиток бойових козацьких танців та ігор шляхом розвитку масових козацьких ігор «Козацький Грай», розвиток фехтування на козацьких шаблях та ін. У 2017 році саме за пропозиції Всеукраїнської федерації «Спас», яка була підтримана Міністерством молоді і спорту України та Верховною Радою України були прийняті зміни до Закону України «Про фізичну культуру і спорт», де було визнано в Україні «Національні види спорту».

В дитячо-юнацьких спортивних школах з українського рукопашу «Спас», дитячо-юнацьких клубах «Спас», осередках, секціях, які існують в 12 областях України (Київ, Київська, Запорізька, Дніпропетровська, Харківська, Донецька, Полтавська, Херсонська, Миколаївська, Черкаська, Хмельницька, Волинська, Рівненська) займається українським рукопашем «Спас» **від 3 до 5000 дітей та підлітків.**

Регулярно проводяться спортивні змагання, які залучають тисячі глядачів в особі батьків та родичів юних спортсменів. Змагання відбуваються в українському національному середовищі, національним антуражем.

Спас, як українське національне бойове мистецтво і вид спорту має початковий розвиток за кордоном в серед-

овищі української діаспори. Так в Швеції (Стокгольм), та Польщі (Ольштин) відкрито експериментальні групи українського бойового мистецтва «Спас», де тренуються діти української діаспори.

Напрямок *бойової культури українського народу* передбачає систему звичаїв, обрядів, народних традицій, свят та ін., які мають за мету виховання воїна-козака – захисника українського народу і Української держави.

Всеукраїнська федерація «Спас» створила Театр козацького бою «Запорозький Спас», який презентує бойове мистецтво запорозького козацтва, як мистецтво і культуру в театралізованих виставах, показових виступах.

Всеукраїнська федерація «Спас» відродила систему народних свят на яких практикуються народні змагання з національних видів боротьби і кулачного бою. Ведеться робота по відродженню і розвитку українських козацьких бойових пісень і танців.

Проведено декілька масштабних реконструкцій історичних подій козацької слави і звитяги (в кожній реконструкції приймало участь від 100 до 300 учасників: Хотинська битва, прийом засновника військово-морського флоту США Джона Пола Джонса в запорозькі козаки (Очаківська битва), битва під Жовтими Водами та ін.

Неодноразово козаки Всеукраїнської федерації «Спас» приймали участь в зйомках художніх і документально-художніх фільмів про козацтво.

Регулярно в осередках організації проводяться фестивалі національного бойового мистецтва від бойових прийомів до козацьких бойових пісень, танців, ігор.

Найвідоміші з фестивалів – Міжнародний фестиваль національних воїнських та традиційних культур «Запорозький Спас» (проводиться 23 роки поспіль з 1997 року в м. Запоріжжя), Міжнародний фестиваль національних видів спорту «Козацький Спас» (Київ), Всеукраїнський фестиваль «Дніпровські Пороги (м. Дніпро, проводиться з 2000 року),

Всеукраїнський фестиваль «Витоки» (м. Дніпро), Всеукраїнський фестиваль національного бойового мистецтва «Покровський вітер» (м. Рівне) та ін.

Всеукраїнська федерація «Спас» сприяє розвитку кобзарства, художнього образотворчого мистецтва, яке зображає бойову традицію, підтримує співаків, які є виконавцями бойових козацьких пісень як сучасних так і історичних. Партнерами Всеукраїнської федерації є Запорізька обласна філармонія, Київський балет імені Сержа Лихваря, кобзарі: народний артист України, лауреат Шевченківської премії Василь Нечепа, кобзар Віталій Мороз, Едуард Драч, Тарас Силенко, співаки Тарас Житинський, Анатолій Сердюк та ін., партнером Всеукраїнської федерації є Запорізький академічний народний козацький хор «Запорожці» та ін.

Створено серію документальних фільмів про Спас, як бойове мистецтво та козацьку науку «Не шукайте Спас на чужині», «Козацька медицина», «Жити наново», «Є така забава Лава на лаву», «Лави на Запоріжжі», «Козацька звитяга» та ін., які перемагали на Всеукраїнських та міжнародних фестивалях та конкурсах.

Козацька педагогіка передбачає вивчення історичних здобутків козацької педагогіки і впровадження кращих елементів її в сучасний навчально-виховний процес на всіх рівнях системи освіти в Україні.

На сьогодні створено систему шкіл і ВНЗ де викладаються елементи Спасу. Запорізька обл. – 5 козацьких шкіл, які увійшли до педагогічного експерименту «Козацька педагогіка» (Козацький ліцей, Січовий колегіум, НВК «Запорізька Січ» (о. Хортиця), НВК «Відродження», НВК «Основа»). В Запорізькому національному університеті відкрито спеціалізацію «Український рукопаш «Спас», де випускаються тренерсько-викладацькі кадри з українського рукопашу «Спас».

В Дніпропетровській обл. – ДЮОЦ «Штурм», де на основі позанавчального процесу через заняття українським рукопашем «Спас» закладаються основи козацької педагогіки.

В інших областях на основі занять українським рукопа-шем «Спас» та на основі партнерства осередків федерації з навчальними закладами впроваджуються елементи козацької педагогіки в систему освіти.

Козацька медицина і характерництво передбачає собою вивчення такого історичного пласту козацтва, як характерництво, впровадження цих знань в сучасній Україні. Всеукраїнська федерація «Спас» об'єднує собою пласт народних козацьких лікарів і цілителів, які працюють сьогодні в напрямку реабілітації і лікуванні воїнів – ветеранів україно-московської війни (АТО). Проведено декілька курсів – на жаль не масштабних із-за матеріально-організаційних причин.

На сьогодні за методиками Всеукраїнської федерації «Спас», які ґрунтуються на вивченні козацької медицини є можливість у великому відсотку подолати хвороби хребта і суглобів, відхилення серцево-судинної системи, психічні розлади в багатьох їх формах.

Всеукраїнська федерація «Спас» охоплює собою більше двох десятків народних цілителів, які базують свої знання на основі козацької медицини.

Співпраця в даному напрямку ведеться з Дніпровським інститутом народної медицини.

Національно-патріотичне виховання передбачає собою виховний процес, який має за мету виховання стійкого патріота України. Всеукраїнська федерація «Спас» протягом з 2005 року регулярно проводить вишкільні козацькі табори для дітей вихованців Всеукраїнської федерації «Спас» та залучає до цих зборів бажаючих. Табори проводяться в Київській, Запорізькій, Дніпропетровській, Миколаївській, Рівненській, Волинській областях. Щороку загальна кількість охоплених дітей та підлітків становить від 1,5 до 2 тис. В програмі таборів – навчити молодих людей поряд з основами прикладного рукопашу, мистецтву виживання в природі, способам саморозвитку, знанням козацьких характерників, заохочення до козацького здорового способу життя.

Всеукраїнська федерація «Спас» співпрацює з військовими частинами, надає їй методичну допомогу по навчанню військовослужбовців рукопашу, про історично-просвітницькій роботі, сприяє волонтерській діяльності. Сотні вихованців Всеукраїнської федерації «Спас» є учасниками АТО, воїнами добровольцями та військовослужбовцями. Щороку окремі випускники осередків Всеукраїнської федерації «Спас» вступають на навчання у вищі військові училища та інститути.

Тренери та інструктори Всеукраїнської федерації «Спас» є провідниками та партнерами на обласному та всеукраїнському рівнях Всеукраїнської патріотичної гри «Джура Сокіл», яка проводиться Міністерством освіти і науки України.

Соціальне партнерство передбачає собою низку заходів по співпраці з органами влади в напрямках освіти, спорту, культури, з громадськими об'єднаннями та організаціями, які мають спільні мету та завдання. ***Сприяння захисту к ультурних надбань, природних ресурсів України, в тому числі лісового господарства.***

Науковий напрямок передбачає собою наукове вивчення та обґрунтування знань, які вивчають науковці Всеукраїнської федерації «Спас» для впровадження кращого в сучасне українське життя.

Науковий відділ Всеукраїнської федерації «Спас» працює за наступники напрямками:

- Козацьке бойове мистецтво «Спас»;
- Національні засоби фізичного виховання;
- Національні види спорту;
- Козацька медицина;
- Козацька педагогіка;
- Звичаєве право, як джерело і форма права;
- Історія і філософські основи бойових мистецтв;
- Здоров'я людини та ін.

В контексті роботи наукового відділу захищено дві кандидатських дисертації на тему українських національних бойових мистецтв та національних засобів фізичного виховання.

Ведуться дослідження в напрямку вивчення характерництва та секретів бойових мистецтв народів світу.

Всеукраїнська федерація «Спас» працює в 12 областях України та м. Києві. Охоплює своїми напрямками окрім дітей та підлітків партнерів та прибічників. За неперевіреними даними в мережі Всеукраїнської федерації «Спас» співпрацює до 1 тис. партнерів та прибічників козацького здорового способу життя.

Створені структурні підрозділи Всеукраїнської федерації «Спас»:

- Академія здоров'я і успіху «Спас»;
- Академія бойового мистецтва «Спас»;
- Центр козацької медицини та характерництва «Характерник»;
- Театр козацького бою «Запорозький Спас»;
- Координаційне Коло «Запорожці»;
- УШУ – українська школа Успіху;
- Школа характерників;
- Осередки та центри федерації у 12 областях України.

4. ЗВИЧАЙ СПАС, ЯК ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ БОРТЬБИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Національні види боротьби – частина фізичної культури народів світу, яка пов’язана з його історією, традиціями, світоглядом. Мало який з народів світу не має своєї боротьби, історичні корені якої сягають різних часів, мають різні причини. Боротьба є одним з суттєвих складових фізичної культури будь-якого народу. З давніх давен традиція боротьби формувалася у народів світу, яка з часом перетворила національну боротьбу в інтернаціональні явища – види спорту, спортивну боротьбу, яка заснована на засадах національних видів боротьби.

Види боротьби на теренах України відомі ще з давніх давен, вони сягають ще давніх культур, часів Скіфів, пізніше слов’ян, Київської Русі. Саме явище боротьби, як змагального процесу було пов’язане в давньому слов’янському суспільстві з міфологією, світоглядом, соціальним устроєм. Варто зазначити, що тема національних видів боротьби на теренах України не була темою окремого дослідження, але завдяки дослідникам української національної фізичної культури та українських національних бойових мистецтв Є. Приступи, А. Цьося, Я. Тимчака, В. Пилата, М. Величковича, О. Притули та ін. була піднята в контексті складової єдиної ступкої системи військово-фізичного виховання наших пращурів.

Вчений Тимчак Я. досліджував особливості становлення і розвитку військово-фізичної підготовки в Україні протягом IX–XVIII ст. Аналіз джерелознавчої бази дав досліднику можливість вирізнити народно-побутову та професійну організацію військово-фізичної підготовки, кожна з яких мала свої, характерні для неї форми. На думку Тимчака Я., професійні форми містять: інституції наставництва (приватні вчителі); освітні та виховні заклади (школи фехтування, товариства стрільців); князівська дружина, що поділялась на «старшу» і «молодшу». Відповідно до професійних форм організації фізичного виховання XVI–XVIII ст. належать: інституції наставництва (школа джур); освітні та виховні заклади (козацькі школи: січова, «старшинська»); військові організації (запорозьке, реєстрове і охотне козацтво). Саме в цих формах і відбувався процес військово-фізичного виховання, складовою, якого становила традиція боротьби.

Окрему групу складають наукові праці, в яких обґрунтовується зміст українських національних бойових мистецтв. Фундаментальною в цьому напрямку є праця В. Пилата «Бойовий гопак». Походження та структуру українських національних єдиноборств вивчали Величкович М., Дрозд Р., Задунайський В., Каляндрук Т., Козак С., Кондратьєв А., Коросько Ю., Леміш М., Луців Є., Остапенко О.. Завдяки їхнім зусиллям на сьогодні не лише описані основні характерні особливості бойових мистецтв, а й розроблено системи тренувань, описані види української національної боротьби. Варто зазначити, що в часи існування Запорозької Січі в побуті козаків налічувалося біля двох десятків видів боротьби – боротьба навхрест, боротьба на ручку, боротьба на ремнях, боротьба на поясах, боротьба «за барки», боротьба «підійми мене», циганська боротьба, боротьба з палицею, боротьба «пря», боротьба «гойдок», Спас, бій навприсядки, боротьба з клумаком (мішком) та ін.

Після здобуття Україною незалежності, як держави, фізична культура і спорт, зокрема єдиноборства, отримали спадок від колишньої радянської системи. Виникла потреба в створенні української національної системи спортивних єдиноборств, національних видів боротьби. Ця потреба виникла ще і об'єктивно, оскільки незалежно від волі державних органів почали розвиватись українські національні єдиноборства, що сформувалися та розвиваються на українській традиції тілового виховання і несуть в собі сутність національних видів боротьби. Це зумовлено як зростанням зацікавленості до українських єдиноборств, видів боротьби, так і необхідністю ґрунтовних наукових досліджень з історії, філософії, методик навчання, біомеханіки та медико-біологічних аспектів.

За часи незалежності в Україні оформилися та пропагуються як вид спорту бойовий гопак, спас, хортинг, хрест, сварга, козацька вежа, козацький двобій, лава на лаву. Створюються власні авторські стилі (триглав тощо). Однак у сьогоденних умовах розвиток зазначених видів спорту відбувається дещо хаотично, без системного підходу, часто не враховуючи реалій суспільного життя в Україні. Тому, на наш погляд, необхідно означити найважливіші проблеми, які постають у розвитку національних видів боротьби, як видів спорту, які претендують на представлення українських традицій у цій галузі.

Хоча з часів козацтва минуло багато часу, але нині в Україні відроджуються і розвиваються традиційні українські єдиноборства. Найвагомішу роль в цій справі відіграє генетична пам'ять народу. Адже тих, хто від батьків перейняв козацьке бойове мистецтво, майже не залишилося. Ні в кого не викликає заперечень те, що саме козакам належить провідна роль у розгортанні національно-визвольної боротьби українського народу, в розбудові національної державності. Козацтво має значні заслуги в об'єднанні Українського народу, консолідації його прогресивних, національно-патріотичних сил, в розвитку економіки, культури, мистецтва нашого народу.

Отже, логічно, що в незалежній Україні активно почали розвиватися національні єдиноборства, національні види боротьби які на сьогодні мають або статус офіційного виду спорту, або розвиваються на громадських засадах. Слід зазначити, що існують такі види, як українські національні традиційні єдиноборства, тобто ті, що базуються на збереженій традиції і передавалися в родах, чи від вчителя до учня, так і сучасностворені види, що створені конкретними авторами, які базуються на національних засобах фізичного виховання.

Охарактеризуємо основні види українських національних єдиноборств, які є українськими національними спортивними єдиноборствами. Одразу зауважимо, що така характеристика буде умовною, оскільки будь-який вид єдиноборства вже сам в собі передбачає елемент змагання, а отже і спорту.

У нашому дослідженні ми будемо характеризувати лише ті єдиноборства, які відомі в Україні на сучасному етапі, які заявили про себе хоча б одного разу в різних формах – від проведених заходів, презентацій, змагань, показових виступів, до згадок в засобах масової інформації.

Найбільш популярним і масовим в Україні є «Український рукопаш «Спас». Це вид спортивного єдиноборства, який має національне коріння і має витоки з козацького бойового мистецтва «Спас». Тимчасово визнаний в Україні як вид спорту з липня 2008 р. В 2010 р. Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту «Український рукопаш «Спас» внесений у перелік видів спорту, що визнані в Україні (наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 306 від 09.02.2010 р.).

В українському рукопаші «Спас» існують офіційно визнані Міністерством молоді та спорту України правила змагань, навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл з українського рукопашу «Спас», класифікаційні вимоги та норми для українського рукопашу «Спас» (наказ державної служби молоді та спорту України № 2105 від 22.05.2012).

В Україні працює система дитячо-юнацьких спортивних шкіл з українського рукопашу «Спас», а також відділення з цього виду спорту в ДЮСШ та спортивних клубах. Розроблені програми підготовки тренерів-викладачів з українського рукопашу «Спас», відкрито спеціалізацію «Український рукопаш «Спас» на факультеті фізичного виховання в ДВНЗ «Запорізький національний університет». З 2005 р. український рукопаш «Спас» розвиває «ВГО Всеукраїнська федерація «Спас» (президент Притула О.), яка розвиває цей вид спортивного єдиноборства в 13 областях України та в дев'яти країнах світу: Україна, Росія, Білорусь, Естонія, Польща, Швеція, Німеччина, Грузія, Азербайджан. У 2012 р. проведений перший чемпіонат Європи з українського рукопашу «Спас», а в 2013 р. – перший чемпіонат світу.

Бойове мистецтво «Спас». Національний вид бойового мистецтва під назвою «Спас» сформований на базі козацького бойового мистецтва «Спас» і має кілька напрямків, зокрема, *прикладний, спортивний, показовий та оздоровчо-лікувальний*. Прикладний напрямок передбачає ведення короткочасного індивідуального, групового і колективного рукопашного бою з використанням різних видів зброї в тому числі холодної та вогнепальної. Спортивний напрямок, сформований з 1992 р., пройшов апробацію протягом восьми років і переріс в вид спортивного єдиноборства український рукопаш «Спас». Показовий напрямок направлений, перш за все, на популяризацію української бойової культури, а також для розвитку техніко-тактичних можливостей бойового мистецтва «Спас».

Оздоровчо-лікувальний напрямок направлений на відродження та розвиток в Україні козацької медицини, характерництва.

Рукопашний бій «Гопки-Спас». Рукопашний бій «Гопки-Спас» – жорстка наступальна система рукопашного бою, розрахована на груповий і швидкоплинний нічний бій з використанням вогнепальної і холодної зброї. Перший раз про цю

систему згадав автор, нащадок український козацьких родів Безклубий Л. в журналі «Техніка молоді» № 2 в 1989 р.. «Гопки-Спас» є суто військово-прикладною системою, хоча серед прибічників даної системи і існували спроби проведення змагань, які не набули широкого розвитку.

Бойовий гопак. «Бойовий гопак» – українське бойове мистецтво, відтворене на основі елементів традиційного козацького бою, що збереглися в народних танцях та власного досвіду дослідника бойових мистецтв львів'янина В. Пилата. Основними напрямками бойового гопака є: оздоровчий, фольклорно-мистецький, спортивний, бойовий.

Різновидами змагань в бойовому гопакі є: «Однотан», «Тан-Двобій», «Забава», «Борня», «Герць», «Однотан» – це соло-композиція в музичному супроводі з демонстрацією техніки «Бойового Гопака». Вид змагань, коли людина, використовуючи удари, відходи, сув'язі, уявляє, що б'ється з декількома супротивниками і намагається здолати їх. У танцювальному варіанті однотану присутній музичний супровід і деякі елементи змінено заради більшої краси. Однотан оцінюється за майстерність у виконанні технічних елементів і різноспрямованість ударів. Однотан ефективно використовується у реальному бою «Тан-двобій» – попередньо вивчена показова програма з технічних елементів «Бойового Гопака», яка виконується одночасно двома учасниками, що імітують двобій у музичному супроводі. «Забава» – різновид двобою з обмеженим дотиком. Головним завданням «Забави» є засвоєння технічних елементів Бойового Гопака та вміння входити в бій і виходити із бойової дистанції. «Борня» – різновид двобою з легким дотиком. У «Борні» дозволена серійна робота на середній та дальній дистанції. «Герць» – різновид двобою із повноцінним дотиком. «Бойовий гопак» як вид спорту в Україні не визнаний офіційно до цього часу, хоча створена Міжнародна федерація бойового гопака (президент В. Пилат), яка розвиває цей вид спортивного єдиноборства в Україні і поза її межами. «Бойовий го-

пак» за характером відноситься до комплексу спортивних єдиноборств, від показових до змішаних видів, оскільки на кожному рівні майстерності в бойовому гопаку відповідають свої правила змагань.

Український рукопаш гопак. «Український рукопаш гопак» – цілісна система, що охоплює всі можливі способи знешкодження супротивника (чи імітації знешкодження у навчальних, змагальних, показових та інших варіантах) у безпосередньому зіткненні. Різноманітна техніка українського рукопашу гопак базується на єдиних принципах руху, відповідних українцям. Техніка і методика тренувань базуються перш за все на традиціях української народної фізичної культури, збереженої у гопаку та інших військових танцях, народних ігор тощо. В українському рукопаші гопак враховується досвід загальноєвропейської традиції рукопашу та досягнення сучасної спортивної науки. На даний час створена Федерація українського рукопашу гопак (президент М. Величкович), яка зареєстрована рішенням Міністерства юстиції України 21 листопада 2003 р., розроблені правила змагань, проводяться регіональні та всеукраїнські змагання з українського рукопашу гопак. Український рукопаш гопак впроваджений в навчальний процес як спеціалізація в Львівському державному університеті фізичної культури і як неспеціальні дисципліни в Національному університеті «Києво-Могилянська академія», Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича). Не дивлячись на достатній методичний і організаційний розвиток в Україні, український рукопаш гопак на сьогодні в Україні офіційно не визнаний як вид спорту. Український рукопаш гопак за характером відноситься до змішаних видів єдиноборств.

Боротьба «Хрест». Боротьба «Хрест» є комплексом, який складається з видів боротьби, характерних для українського народу. Школа боротьби «Хрест» розпочала своє існування в 1992 р. як експериментальна група, а в 1994 р.

була зареєстрована при Тернопільському Крайовому Коші Українського Козацтва. В основу школи боротьби «Хрест» покладено один з різновидів давньоукраїнського лицарського бойового вишколу, який був відновлений Дроздом Р. на основі історичних джерел, аналізу етнографічного матеріалу і національного фольклору, а також власних пошуків під час мандрівок теренами України.

Структура «Хреста» багатоступенева і передбачає поступове і міцне оволодіння різноманітними прийомами боротьби, основні такі: «Пря» – боротьба, завдання якої полягає у витисненні супротивника за межі змагального кола або виведення його із стану рівноваги; «Джунка» – боротьба без підніжок і захватів нижче пояса; «Валка» – боротьба з підніжками без захватів нижче пояса; «Борня» – боротьба з підніжками і з захватами нижче пояса. Вони можуть проводитись в суворо обумовленому, в обмеженому або довільному захватах. Поєдинки проводять в колі на землі або на спеціальному борцівському килимі. На сьогодні боротьба «Хрест» не має в Україні офіційного визнання як виду спорту. За характером відноситься до виду єдиноборств – боротьба.

Боротьба навхрест. Вид боротьби, який має слов'янські, козацькі витоки. Під час боротьби навхрест два козаки стають один навпроти одного і охоплюють один одного в захват навхрест так, щоб одна рука була зверху, а інша знизу. Козаки починають боротися. Перемагає той, хто покладе суперника на спину і протримає 2 секунди. Також перемога зараховується, коли суперник розірвав захват. Боротьба ведеться до однієї або декількох перемог. Перемагає той, хто переможе більшу кількість разів. З 2000 р. в Україні в мережі шкіл бойового мистецтва «Спас», а з 2005 р. в мережі «ВГО Всеукраїнська федерація «Спас» проводяться спортивні змагання з боротьби навхрест від регіонального до всеукраїнського рівнів. На цей час боротьба навхрест як вид спортивного єдиноборства офіційно не визнаний в Україні. За характером відноситься до спортив-

ного єдиноборства – боротьба. Як вид спорту розвивається «ВГО Всеукраїнською федерацією «Спас». Розроблені правила змагань, система змагань.

Бойове мистецтво «Триглав». «Триглав» як бойове мистецтво, має у собі духовно-енергетичні практики, бойові фізичні практики (прийоми) та оздоровчі практики (гімнастика і певні оздоровчі положення тіла). Бойове мистецтво «Триглав» було створене на сучасному етапі, в кінці 90-х – на початку 2000-х рр. Куровським В. (м. Кам'янець-Подільський). В основу ідеології «Триглава» покладений світогляд дохристиянських вірувань українців про побудову Всесвіту. На думку авторів, бойове мистецтво «Триглав» є давньоруським бойовим мистецтвом, яке було основою бойової підготовки давньоукраїнських жерців-волхвів, потім козаків-характерників. Історичних джерел і підтвердження дане твердження не знайшло. На думку Куровського В., головною метою «Триглаву» виступає перемога-пізнання себе, супротивника, світу, причому взаємодія (удар-кидок) повинна відбуватися у нерозривній єдності зі світом завдяки правильному порозумінню. «Триглав» набув свого розвитку серед сучасного козацького руху, який має назву характерного козацтва. Як вид спортивного єдиноборства в Україні на сьогодні не визнаний. За характером відноситься до змішаних видів єдиноборств.

Бойове мистецтво «Сварга». Бойове мистецтво «Сварга» є авторським бойовим мистецтвом, яке створив Стрельцов Д. (м. Свалява, Закарпаття) на основі окінавського карате ввібравши в себе світогляд дохристиянських, язичницьких вірувань українців. На сьогодні бойове мистецтво «Сварга» як вид спортивного єдиноборства офіційно не визнаний в Україні. На думку автора, «Сварга» – це один з різновидів українського бойового мистецтва, що вбирає в себе елементи дохристиянської бойової виучки, притаманної стародавнім волхвам. Постає у народних легендах як один із дійових засобів опору татаро-монгольському вторгненню. За характером відноситься до ударних видів єдиноборств.

Бойове мистецтво «Козацька вежа». «Козацька Вежа» – комплексна система козацько-лицарського мистецтва на засадах козацької родової спадщини. Як система створена істориком, відроджувачем української козацької спадщини В. Задунайським (м. Донецьк). Розвивається з 1997 р. на Донеччині в спортивно-просвітницькому товаристві «Козацька Вежа», котре фактично відновлює бойовий вишкіл українського козацтва. Включає в себе прийоми козацького рукопашного бою без зброї та з козацькою традиційною зброєю: шабля, шашка, спис, піка, ніж тощо. Як вид спортивного єдиноборства в Україні на цей час не має офіційного визнання. Має характер прикладного рукопашного бою в поєднанні з історичним фехтуванням.

Боротьба на поясах. Вид боротьби, який має слов'янські, козацькі витоки. Цей вид боротьби був традиційно властивий в різних варіаціях майже для всіх степових народів. В Україні був дуже поширений серед запорозького козацтва, а пізніше – серед українського селянства. Здебільшого правила боротьби на поясах полягали в такому. Для боротьби на поясах одягають на себе пояси з матерії і обв'язують себе. Козаки беруть захват пояса суперника так, щоб одна рука була зверху, а інша знизу. Козаки починають боротися. Перемагає той, хто покладе суперника на спину і протримає 2 секунди. Також перемога зараховується у тому випадку, коли суперник розірвав захват. Боротьба ведеться до однієї або декількох перемог. Перемагає той, хто переможе більшу кількість разів. За характером боротьба на поясах відноситься до спортивного єдиноборства – боротьба. На цей час в Україні офіційно визнаний вид спортивного єдиноборства – українська боротьба на поясах (наказ Держмолодьспорту України від 14.02.2012 р. № 690). Українська боротьба на поясах розвивається в Україні Всеукраїнською федерацією поясних видів боротьби (президент Лахно Д.).

Кулачний бій «Лава на лаву». «Лава на лаву» є єдиним груповим видом єдиноборств, який притаманний саме слов'янам. Існують різні варіанти назв цього виду єдиноборства в

групі: «стінка на стінку», «стіна на стіну» тощо. Сам термін «лава на лаву» безпосередньо був притаманний запорозькому козацтву. «Лави на лаву» є традиційною забавою козаків. Існує козацьке прислів'я «Той не козак, що в лаві не стояв». Козаки ставали до бою лави на лаву на великі свята – на Різдво, на Водохреща, на Масляну, на Великдень, на Покрову тощо. Бій лави на лаву є прекрасним засобом тренування навиків групового бою. Завдяки такій підготовці козаків і нащадків козаків вважали найкращими бійцями в рукопашних боях на війні. Наприклад, під час Великої Вітчизняної війни в штикових і рукопашних атаках німецькі війська майже ніколи не перемагали радянські підрозділи, де були бійці, які пройшли школу боїв лави на лаву. Існує думка, що свого часу командуючий повітряно-десантними військами СРСР В. Маргелов навіть в 70–80-х рр. ХХ ст. сприяв тому, щоб десантники у своїй підготовці використовували бої лави на лаву. Як вид спорту кулачний бій «лава на лаву» в Україні не визнаний на цей час. З 1994 р. в Україні в мережі шкіл бойового мистецтва «Спас», а з 2005 р. в мережі «ВГО Всеукраїнська федерація «Спас» проводяться як народні забави та спортивні змагання з бою «лава на лаву» від регіонального до всеукраїнського рівнів. За характером кулачний бій «лава на лаву» відноситься до командного ударного єдиноборства. Як вид спорту розвивається «ВГО Всеукраїнською федерацією «Спас», розроблені правила змагань, система змагань.

Боротьба штовхач. Боротьба штовхач має слов'янські, українські, козацькі корені. Суть даного виду боротьби в тому, що два козаки змагаються в накресленому колі і намагаються витіснити один одного за межі кола. Виграє той, хто витіснив суперника за межі кола або своїми технічними діями змусив суперника торкнутися підлоги коліном або рукою (третьою точкою). Поєдинок ведеться до однієї або більше перемог. Час поєдинку при цьому традиційно не враховується. Змагання з боротьби штовхач від регіонального до всеукраїнського рівнів проводяться в Україні в мережі шкіл бойового мистецтва «Спас» з 2000 р., а з 2005

р. в мережі ВГО «Всеукраїнська федерація «Спас». На цей час боротьба штовхач як вид спортивного єдиноборства офіційно не визнаний в Україні. За характером відноситься до спортивного єдиноборства – боротьба.

Костурець. Боротьба українських кобзарів, лірників. Костурець овіяний легендами. Це пояснюється тим, що саме кобзарство в Україні завжди було оповите таємницями. Єдиною науковою згадкою про бойове мистецтво незрячих українських кобзарів «костурець» є стаття родового кобзаря Черемського К. (м. Харків). До цього часу костурець жодного разу не був презентований на загал, не заявлено спроб його практичного відродження.

Бойовий «Аркан». Цей вид бойового мистецтва овіяний легендами. Аркан – це бойове мистецтво карпатських опришків, яке базується на гуцульському танці «Аркан», звідси і походить назва цього бойового мистецтва. Окрім боротьби голіруч, в бойовому «Аркані» існують методи бою ножем, палицею, топірцем та іншими традиційними видами зброї карпатських опришків. На сьогодні бойовий «Аркан» активно розвивається на Івано-Франківщині.

Асгарда. «Асгарда» – один із стилів українських національних бойових мистецтв, створений наприкінці 2003 р.. Відмінність від інших стилів і шкіл Асгарди в тому, що це бойова система для жінок. Засновниця стилю Асгарда Тарновська К., учениця президента Міжнародної федерації бойового гопака, засновника бойового гопака Пилата В.. Система має 4 напрямки: фольклорно-мистецький (елементи народних танців, хореографія, театральне мистецтво), оздоровчий, спортивний (передбачає участь у спортивних змаганнях і має 7 рівнів майстерності: від «зоряниці» до «волхвині»), бойовий (володіння різними видами зброї та прийомами самозахисту). Методологія і технічний арсенал Асгарди має багато спільного з «Бойовим Гопаком».

Козацький двобій. Офіційно визнаний в Україні вид спортивного єдиноборства. Козацький двобій як систему спортивного єдиноборства розробив видатний український

майстер бойових мистецтв Попович А. (президент Всеукраїнської федерації бойових мистецтв, президент «ВГО Всеукраїнська федерація козацького двобою» з 2002 р.). Козацький двобій є авторським спортивним єдиноборством. За характером відноситься до змішаних єдиноборств. Розроблені правила і система змагань. На теперішній час в Україні і поза її межами проводяться регіональні, всеукраїнські і міжнародні змагання з козацького двобою).

Хортинг. «Хортинг» – спортивне єдиноборство, повноконтактний комплексний вид бойового мистецтва, народжений в Україні, який базується на принципах спортивної підготовки як багаторічний, цілорічний, спеціально організований навчально-тренувальний процес всебічного розвитку, навчання та морально-етичного виховання спортсменів; його назва має історичну основу пов'язану із козацтвом, а саме з Україною. Напрямки хортингу: оздоровчий напрямок для дітей, дорослих і людей похилого віку; спортивне спрямування; професійна ліга хортингу; самооборона для чоловіків і жінок; прикладний хортинг для силових структур; традиційний хортинг: культурна спадщина, філософія, базова техніка і форми хортингу. Як вид спорту в Україні хортинг розвивається Українською національною федерацією хортингу. Офіційно визнаний в Україні вид спортивного єдиноборства. За характером є повноконтактним, комплексним видом спортивного єдиноборства.

Виходячи з вищесказаного, зазначимо, що: в Україні оформився ряд видів українських національних єдиноборств, котрі мають свою власну рухову базу, витворену на традиціях народної фізичної культури українців, а не запозичену шляхом компіляції з інших видів спорту; офіційно визнані в Україні чотири види національних єдиноборств: український рукопаш «Спас», «українська боротьба на поясах», «козацький двобій», «хортинг»; розвиток українських національних єдиноборств в Україні здійснюється в більшій мірі за рахунок громадських організацій і є недостатнім з боку державних органів.

Зроблений аналіз лише тих національних видів єдиноборств, які офіційно заявлені в Україні своєю діяльністю, науковими дослідженнями, проведеними змаганнями, заходами. Українська бойова традиція настільки велика і має глибоке історичне коріння, що описати всі українські національні види єдиноборств досить складно. На сьогодні в Україні прибічниками українських єдиноборств проводяться дослідження щодо вивчення і популяризації української бойової культури, її форм. Відроджуються забуті види єдиноборств, створюються на їх основі нові види і стилі.

Разом з тим, слід зазначити найважливіші, на наш погляд, причини гальмування прогресу українських національних єдиноборств:

1. Усі національні види єдиноборств відчувають брак кваліфікованих фахівців, у першу чергу зі спеціальною спортивною освітою. Адже їх готують лише Львівський державний інститут фізичної культури та Запорізький національний університет – тренерів-викладачів з українського рукопашу «Спас». В останньому проводяться курси підвищення кваліфікації тренерів з цього ж виду. У Дніпродзержинському коледжі фізичного виховання здійснюється підготовка молодших спеціалістів з Бойового гопака.

2. У більшості видів єдиноборств відсутні організаційні всеукраїнські структури (асоціації, федерації), що не сприяє розвитку через неможливість відстоювання інтересів національних єдиноборств у державних органах влади, спортивних, освітніх установах, організаціях. А відтак об'єктивно не визнаються спортивні кваліфікації.

3. Недостатня кількість наукових досліджень з різних аспектів національних єдиноборств (від історії та філософії, біомеханіки та, особливо, до методик навчально-тренувального процесу, участі в змаганнях, відновлювальних засобів тощо), а ті, які є мають переважно теоретичний характер.

Враховуючи те, що українські єдиноборства впливають не тільки на фізичний стан людини, емоціональну сферу,

сферу морального, психологічного та духовного становлення особистості, а й представляють культуру свого народу, то можна з впевненістю стверджувати, що саме національні єдиноборства, зокрема український рукопаш «Спас», є одним з найефективніших засобів фізичного виховання дітей та молоді нашої країни.

5. СВИТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ В КОЗАЦЬКОМУ БОЙОВОМУ ЗВИЧАЇ «СПАС»

Світогляд в Звичаї Спас, або в бойовому мистецтві «Спас» має величезне значення, оскільки розуміння шляху воїна-козака, носія і оборонця духовності українського народу, має сформувати внутрішній світ учня, адже від цього залежить наскільки правильно учень зможе використовувати набуті знання в бойовому мистецтві, щоби нести користь, а не шкоду суспільству.

Основне завдання будь-якого бойового мистецтва – підготовка воїна, який здатен до швидкого і рішучого знищення ворога. Але тут існує велика небезпека перетворення воїна на високоякісного вбивцю без моральних чеснот і принципів. Для того, щоб набуті знання в процесі підготовки воїна не перетворилися в знаряддя безглузлого вбивства у всі віки в бойових мистецтвах існувала духовна підготовка бійця.

Ось чому важливим у питанні процесу підготовки у бойовому мистецтві є духовна підготовленість бійця. Духовна підготовленість полягає в досягненні спортсменом високого рівня духовності. У зв'язку з цим, виникає питання точного визначення і трактування поняття «духовності людини» і «духовності бійця».

Духовність – це внутрішній світ людини, зв'язок людини з релігією.

Духовність – це стрижень, фундамент внутрішнього світу людини. Її не можна навчити за допомогою настанов. Можна вказати лише шлях, але не можна змусити ним йти.

Духовність – це те, що відрізняє людину, що властиве лише їй одній.

Духовність – творча спрямованість, наснага людини; певний тип світовідношення: триєдність ставлення до абсолюту, до світу – природи, суспільства, інших людей, самого себе. Виходить з розуміння людини як духовної істоти означає, що ми визначаємо за нею безумовне право на духовне самостановлення, самодіяльність, тобто сприймаємо її як справжнього суб'єкта власної життєдіяльності, який несе відповідальність за її здійснення.

Козацтво в Україні має багатовікові традиції збереження духовності народу через Православну християнську віру і через Козацький Звичай – багатовіковий досвід українського народу, правила поведінки, норми суспільної моралі, які склалися в процесі історичного існування народу та передавалися від покоління до покоління у вигляді козацьких карбів – коротких речень, що мали форму прислів'я та були частинами системи теоретично-практичних і духовних засад, вершину якої склали козацькі перекази, пісні, казки, танці та ігри як рухова спадщина народу.

Православна християнська віра – це майже тисячолітній духовний досвід українського народу. Офіційно дата Хрещення Русі вважається 988 рік н.е. Проте ще до цього православне християнство було принесене на територію сучасної України. Фактично з 988 року н.е. християнство просто стає державною релігією, практично замінивши язичницький світогляд, але ввібравши в себе старий світогляд наших пращурів. Частково це ми бачимо в сучасних православних святах: Різдво, коли народ колядує, прославляючи Бога; свято Масляни несе в собі старі язичницькі обряди, наприклад, спалення Зими тощо; свято Вербної неділі та інші. Можна назвати ще багато свят, але узагальнюючи треба зазначити,

що наш народ, увібравши принесене нам православ'я, зміг зберегти вікові традиції своїх пращурів, гармонійно впливши їх в православну традицію. І велика пошана православної церкві, що вона змогла зі свого боку гармонійно поєднати стародавні свята і надати їм православний світогляд.

Теж саме відбулося і з бойовим мистецтвом. Споконвічне воїнське світорозуміння мало, здавалось би, потонути в християнському світогляді, але правильне розуміння і трактування нашим народом православного світогляду зуміло зберегти цю військову традицію. Недарма запорозькі козаки, традиція яких має вікове дохристиянське коріння (оселедці, сережки у вухах, військовий уклад тощо) називали себе вірними оборонцями християнської віри, християнським військовим лицарським орденом. У запорожців гармонійно поєднувались і тисячолітній духовний досвід предків і православний християнський світогляд. Наприклад, християнська заповідь «Не убий!» могла б вихолостити воїнський пласт в народі, бо воїн на війні змушений убивати ворога. Однак, православна церква знімає цю заповідь у час, коли борониш Батьківщину, рідну родину, рідний народ і прославляє героїв, які віддали своє життя на війні.

Основою духовної підготовки козака в бойовому мистецтві «Спас» є Православна віра і козацький Звичай, який базується на споконвічних козацьких карбах-заповідях, що передавались в козацьких родах і слугували певними духовними орієнтирами козака в житті.

За переказами, які передавались в козацьких родах і були збережені і передані в роду Безклубим Л.П., козацький Звичай називали **Звичасм Гордої Непокори, Правди і Совісті**.

Звичай – це те, що передається в поколіннях, в Родах, в товаристві. Воїнський український козацький звичай передавав і виховував у молоді ці якості.

Гордість. Тут важливо не плутати гордість з гординою, зверхністю. Недарма в основі Слова Заповіту Стосового стоїть «несприйняття зверхності над собою і в собі». У воїна-козака

завжди має бриніти всередині гордість за свій народ, за свою землю, країну, за своїх предків, свій Рід, за своє товариство. Але дуже важливо, щоб гордість не перейшла в гординю, яка є одним із величезних гріхів в Православ'ї, зверхність.

Непоко́ра. Бути непокірним означає не коритися насамперед перед своєю долею, перед негативами життя. Це не означає, що козак не повинен нікому підкорятись. Підкорятись козак повинен лише вибраній ним старшині, яку він здатен сам разом із товариством переобрати. Непокірним козак має бути перед загарбником, перед зверхником, перед несправедливістю в світі.

Правда. Козацький карб говорить «завжди прислухайся до себе, коли чуєш в собі правду, то ти незборимий». В народі кажуть «в кого Правда – в того і сила». Відчуття правди в собі надає величезної духовної сили людині. Тому козак в бойовому мистецтві «Спас» має насамперед жити по правді, робити правдиві вчинки, які б не зашкодили своєму народу, своїй країні, своєму товариству. Це не означає, що козак має говорити правду своєму ворогові. Для ворога завжди має існувати козацька таємниця. В бойовому мистецтві «Спас» існує вміння козацької мани, коли ворог навмисне вводиться в оману задля перемоги з найменшими втратами. Але щоб опанувати мистецтво мани необхідно спочатку виховати в собі внутрішнє відчуття правди.

Совість. Совість – внутрішнє відчуття справедливості. Совість є тим урівноважуючим фактором, котрий не дає козаку чинити не по правді. Совість – якість, яка виховується сім'єю і товариством. Відчуття совісті обов'язкове в бойовому мистецтві «Спас» для козака-воїна, оскільки людина має відчувати внутрішню справедливість, щоб, захищаючи її, у козака не залишалось сумнівів у своїй правоті. Основне завдання козака-воїна – захищати справедливість у світі, адже совість є одним із найважливіших чинників для козака.

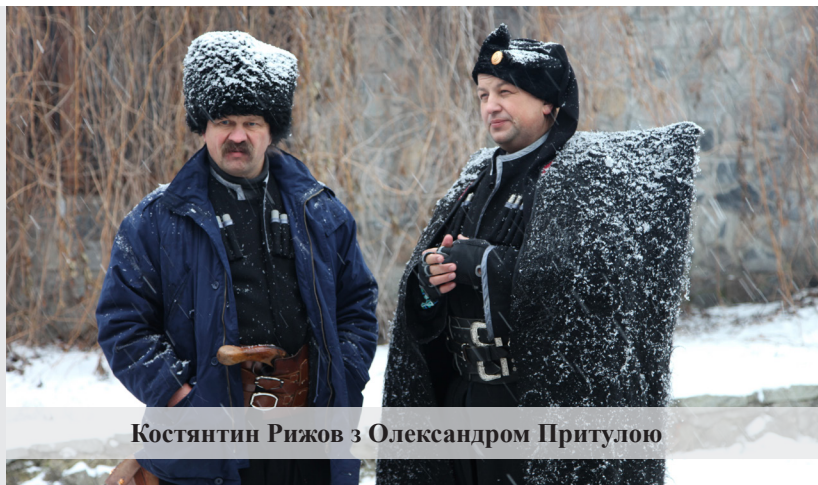
Основою світогляду в бойовому мистецтві «Спас» є розуміння Волі. Козаки, захищаючи свою землю, свій народ,

захищали насамперед свою Волю. Поняття «волі» має два значення. Перше – як синонім поняття «свободи», друге – є внутрішня якість людини, елемент її характеру, який надає їй стійкості, цілеспрямованості тощо. Від слова «воля» походить поняття «вольність». Козак – це вільна людина, яка не приймає над собою ніякого зверхника і діє в житті тільки за своєю власною волею.

Саме за свою волю, захищаючи свої вольності, століттями козаки проливали кров, не жаліли ні свого здоров'я, ні життя. Недарма козацький карб, що зберігся до наших часів говорить: «За волю напийся вволю». Слово «напийся» має значення не напитися алкоголю, а витерпіти всі негаразди від життя і залишитися при цьому вільною людиною.

Світогляд у бойовому мистецтві «Спас» визначають козацькі характерні карби, які є духовними карбами Спасу.

5.1. ДУХОВНІ КАРБИ СПАСУ

Костянтин Рижов з Олександром Притулою

Спас як система духовного розвитку козака-воїна, характерника передавався в казках, піснях, прислів'ях, приказах тощо. Але основу духовної підготовки в Спасі складали характерні карби (від «закарбувати» – зберегти в пам'яті). У великому українському тлумачному словнику слово «карб»

визначається декількома поняттями: КАРБ, -у, ч. **1. Віймка**, рівчак, вирізьблені або витиснуті спеціальним знаряддям на поверхні чого-небудь; зарубка, рубець. **2. Палиця**, на якій зроблено позначки для рахунку, для лічби; бирка. Ставити кому на карб що – звинувачувати кого-небудь у чомусь. **3. Слід, спогад** минулого, пережитого [1]. В духовному аспекті бойового мистецтва «Спас» слово «карб» означає позначену заповідь, яку залишили нам наші пращури з минулого і яка має запам'ятатись, «закарбуватись» сучасним поколінням для передачі цих мудростей майбутнім нащадкам. Козацькі карби є духовними скарбами українського народу, оскільки вони на глибинному рівні формують особистість українця, пробуджують його Родову пам'ять.

Існують повір'я, що карб – це зачарований вислів. Завдяки деяким словам-карбам можна було зачарувати ворога, вилікувати людину, змінити погоду: викликати зливу, вітер чи інші природні явища, набути величезної фізичної сили, перетворити людину або самого себе на хорта чи вовка, сокола чи орла, тобто вийти за межі загальноприйнятих людських можливостей. Недарма в багатьох народних казках, билинах, піснях про героїв-богатирів говорять «сизокрилий орел», «ясний сокіл» чи біг «хижим вовком» або «стрімким хортом».

Дослідник українського козацького звичаю Спас Олександр Косуха у своїй роботі «Вільний спосіб життя. Незнищенна традиція воїнів-охоронців Краю та споконвічні принципи самоорганізації українців» зазначає, що упродовж тисячоліть Звичай, тобто сукупність правил поведінки людей, в Україні було суворо заборонено записувати. Так намагалися запобігти викривленню змісту Звичаю (фарисейству) під час його тлумачення – написане вважалося мертвим, а також з метою безпеки – щоб ворог не дізнався про слабкі місця. Викладання велося у формі речитативного наспіву – так краще запам'ятовувалась інформація, а практичних навичок набували під час спеціальних ігор. Тому, наприклад, комплекс бойових вправ у козаків під час тренувань (на зразок кати в карате) мав назву «зграй», якого навчалися не-

формально, сприймаючи як забаву. Через це дії козаків на перший погляд видаються простими, але повторити або зрозуміти їх зараз уже складно, майже неможливо [2].

Олександр Косуха стверджує, що історія суспільства – процес спілкування індивідів, результатом якого є наступність передавання досвіду людської діяльності. Механізмом, який здійснює цю наступність є традиція (від латинського «traditio» – передавання). Її призначення – гарантувати єдність знань, умінь та навичок, набутих у попередній діяльності, щоб зберегти їх та передати наступному поколінню з метою збереження життєспроможності окремої людини – носія традиції – і суспільства загалом.

Зрештою, весь духовний і матеріальний досвід життєдіяльності, напрацьований попередніми поколіннями, і являє собою культуру конкретного колективу.

Оскільки діяльність людини передбачає як раціональний, так і ірраціональний аспекти, традиція як цілісна система знань про навколишній світ також складається з двох сфер – матеріальної та духовної. Матеріальна, або практична, функція традиції реалізується у звичаях, сукупність яких часто ототожнюють із самою традицією. Однак, на відміну від неї, звичай є окремим, чітко визначеним правилом поведінки людей, що склалося в процесі їхнього співжиття та ввійшло у звичку, побут і свідомість певної групи чи всього суспільства, ставши загальноприйнятою нормою.

Звичай виник із потреби фіксувати практичний досвід, набутий людиною в певній ситуації з метою уникнення повторення якоїсь неправильної чи згубної дії або навпаки, застосування найбільш доцільної та ефективною [2].

Козацький звичай, за словами козака – носія Леоніда Петровича Безклубого, передавався в карбах із покоління в покоління достойним нащадкам і допомагав їм знайти правильне рішення у різних життєвих ситуаціях [3].

Але головна суть запорозьких карбів – духовне формування козака-воїна, захисника Матері-Землі, Звичаю Скупни Родів Вкраїнських.

Карби передавались з «вуст у вуста» в закодованому вигляді і розкодовувались лише за потреби. Козацьких карбів дійшло до нас декілька десятків. Деякі з них передавались під заборону відкриття їх кому-небудь, бо в карбі закодована величезна духовна сила всього українського народу, підкріплена багатотисячолітнім досвідом свого існування.

Наведемо для прикладу карби, які можна висвітлити і привідкрити їхню сутність, хоча при більш глибокому сприйнятті карбу можна вийти на рівень, який не можливо описати словами, на рівень РОЗУМІННЯ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, СУТНОСТІ МАТЕРІ-ЗЕМЛІ.

Ці карби записані у нащадка чорноморських козаків Безклубого Л.П., козака-характерника, вчителя, автора цих рядків, записані від нього під час експедиційного збору матеріалу щодо української бойової культури в 1995–1997 рр. [4]. Великий земний уклін ВЧИТЕЛЮ за ЗНАННЯ, яким він поділився з нами.

«Не бийтеся поміж собою». «До тих пір, доки молодь з молоком матері та від старшини буде всотувати несприйняття зверхності над собою і в собі, в Роду, до тих пір Рій Родів Скупи Вкраїнської буде в змозі мазкою братчиковою захистити землі свої на користь свою».

Цей карб називається – Слово-Заповіт Стосове. Заповіт козацтву характерному, що найгірша біда для Звичаю – це розбрат серед товариства, а виникає він тоді, коли у людини виникає зверхність над іншими, або навпаки – людина відчуває над собою зверхника. Лише за відсутності зверхності виникає справжнє побратимство – «мазка братчикова», а сила козацька і полягає якраз в кровному побратимстві козацькому.

«Завжди прислухайся до себе, коли чуєш в собі ПРАВДУ, то ти незборимий».

В народі кажуть: «В кого правда, в того і сила». Козак-характерник має завжди прислухатись до свого внутрішнього стану. Душа його має бути чистою, бо лише чиста душа здатна відрізнити ПРАВДУ від КРИВДИ, бо лише чиста душа робить сильним ДУХ. А чистою душу робить

внутрішнє знання людини, що вона живе правдиво, вчинки і дії свої робить по ПРАВДІ.

Відчуття ПРАВДИ робить козака-характерника духовно сильним, він може навіть і не перемогти в бою фізично, але духовно козака, який відчуває в собі ПРАВДУ, а отже і СИЛУ, перемогти неможливо.

Один із козацьких висловів говорить: «Ми може і не переможемо, але нас не переможуть ніколи».

«Терпи козак – отаманом будеш».

Цей карб робить сильним козака як духовно, так і допомагає йому терпіти різні скрутності задля перемоги.

Розкодовуючи цей карб, треба сказати, що він досить старий. Багато історичних джерел трактують слово «козак» по-різному. Проте більшість сходиться, що слово «козак» означає «вільна людина».

Існує версія, що «козак» походить від «косак», «коса». Так називали воїнів, які носили зачіски «чупер» або «оселедець». Стародавня мова санскрит трактує слово «козак», як «захисник, друг князя» [5].

Об'єднавши ці два трактування слова «козак», можна зробити висновок, що козак – це вільна людина, або «вільний знатний воїн», а «оселедець» – це його ознака. За Спасом вистригти «оселедець» означає стати під Батьків Заповіт, тобто дотримуватись козацького Звичаю. Тобто козак – це вільна людина (не раб, не холоп), а «оселедець» – це ознака того, що над ним владу має лише Бог, Батько-Коло, а захищає козак свою Матір-Землю.

Слово «отаман» походить від двох санскритських слів: «атма» – батько і «утама» – просвітлений, а також «той, хто іде попереду» [5]. Козаки отаманом обирали того, хто був не лише сильним та вправним воїном, але й кмітливим, розумним і насамперед щоб користувався повагою серед товариства та сам би піклувався про своїх товаришів. Отаману надавались величезні права, а козаки скорялись йому, вірили, що отаман є для них другим батьком.

Отже, щоб набути знань якими мав володіти отаман, козаку необхідно стати людиною вільною Духом, незважаючи на скрутності життя. Бо лише «в кого жага, тому і Бог помага».

«Козак рожден не на те щоб одбиватися».

Цей карб формує поведінку козака в бою і в мирному житті. До переможного результату веде лише ДІЯ. Отже, в бою, коли хочеш перемогти, треба діяти активно, на декілька кроків швидше ворога. А пасивна поведінка приводить до гибелі в бою і повної втрати контролю над ситуаціями в житті.

«Не шукай бою – він сам тебе знайде».

Карб, який знімає агресивність у козака. Внутрішня агресивність веде до спалення внутрішньої СИЛИ. Короткочасний емоційний спалах веде до втрати енергії, яка є безцінною під час бою. В бою має бути лише «тягуча» клятість, замішана на «холодному» спокої. Лише такий стан є справжнім бойовим станом козака-спасівця-гопкоріза. Карб говорить, що людина, яка стала на шлях козака-воїна, має знайти СИЛУ свою в спокійному відношенні до зовнішніх обставин. ЩО ЛЮДИНА БОЮЮ має сприймати бій як невід'ємну частину свого життя, але не перейматись ним, як чимось надзвичайним у своєму житті.

«Не став оселі-кам'яниці, не городи станиці доки не заслаб».

Цей карб показує, що сила козака-характерника в постійному русі. Не треба будувати собі духовних фортець, які будуть огороджувати розвиток ДУХУ людини. Справжнім іспитом на силу духу і силу тіла для козака є ПОХІД. Саме в поході козак набирався того дорогоцінного досвіду, який ставав йому в пригоді на все життя. Саме в поході козак практично перевіряв чого навчився на Січі. Для козака саме життя є ПОХОДОМ. Заспокоєння, тобто побудова в своїй ДУШІ «оселі», є гибеллю козака як характерника, огороження себе від зовнішнього життя є зупинкою в життєвому поході. Характерник має впливати на зовнішні обставини, але ніяк не навпаки.

«Українець народжений для щастя од спільної дії по виживанню Родини та Краю».

Цей карб показує суть існування в українському житті такого явища, як характерництво. Характерники були духовним фундаментом козацтва, спрямовуючи його дії на благо МАТЕРІ-ЗЕМЛІ і НАРОДУ. Для характерника українська спільнота виступає однією РОДИНОЮ, а РОДИНА – як один нерозривний організм, як одна людина. Духовний стан характерника має бути таким, щоб він знаходив собі «радість» та «щастя» в здобутках товариства. Бо тут він вбачає і свої здобутки. По суті, характерник має впливати і знає як впливати на суспільні події на користь РОДИНИ, а оскільки РОДИНА живе у своєму КРАЮ, то він спрямовує дії РОДИНИ лише на користь свого КРАЮ, на благо МАТЕРІ-ЗЕМЛІ. І в цьому він знаходить свою внутрішню «радість», своє піднесення ДУХУ.

«Не лїзь поперед батька в пекло».

Цей карб промовлявся коли надто запальна молодь своєю енергійною поведінкою могла порушити природній хід подій. Козак-характерник має дотримуватись природного ходу подій, м'яко, поступово впливаючи на них. Різкий вплив на те чи інше явище може привести до гибелі чи руйнування власної СИСТЕМИ. Знаючи Сили Природи, знаючи її ЗАКОНИ, характерник користується ними, не порушуючи їх. Цей карб м'яко збиває надлишковий запал у молоді. Показує, що, перш за все, події має сприймати Батько-Вчитель, а потім, пропустивши подію повз себе, м'яко трансформувачи її, передати менш досвідченій молоді. Пам'ятаючи цей карб, отаман посилав на більш запеклі ділянки бою досвідчених, старих козаків, які не втрачали відчуття «холодного» спокою. А молодь, яка внутрішньо відчувала радість бою, ставилась на ділянку, де перемога її була б незаперечною. Таким чином досягалась перемога не лише фізична, а насамперед перемога духовна. Цей карб виховує у молодого козака ТЕРПІННЯ, яке є безцінною якістю для характерника. Завдяки вмінню ТЕРПІТИ можна досягти будь-якої поставленої МЕТИ. Лише ТЕРПІННЯ є тією фундаментальною основою, завдяки

якій робляться на перший погляд дива, але якщо розібратись детально, то з'ясується, що ЛЮДИНА досягла злиття свого ДУХУ з ПРИРОДОЮ.

«Доброго коня не підганяй, але й не зупиняй».

Спас як мистецтво Життя передається генетично. Деякі вміння у козака з'являються немов самі по собі. В основі навчання чи то техніці бою, чи то мистецтву впливу на події, лікуванню, тощо мають знаходитись вміння, які передаються генетично – «по Роду». «Не вчи того, хто ще не вміє». Для розкриття природної Родової пам'яті не треба поспішати, бо це може привести до заблокування того чи іншого вміння. Тому під час навчання не треба прискорювати природний хід подій, але й не треба зупиняти чи перешкоджати розвитку внутрішніх здібностей ЛЮДИНИ. Це і є сприяння духовному розвитку молодого козака. В молодому козакові все що треба для навчання заклала ПРИРОДА, РОДИНА, БАТЬКИ. Завдання вчителя лише сприяти розблокуванню цих здібностей.

«Вчити можна лише рідну та добру дитину, тоді, коли їй вкрай необхідно або в лихоліття».

Спас це припас українського народу. Це величезна і небезпечна зброя козака-характерника. Потрапивши до рук «нечистої» людини, Спас поступово втратить свою силу в її руках. Та все ж певний час ця людина зможе користуватися деякими вміннями, які їй надасть Спас, і зможе наробити досить багато поганих справ, що можуть негативно вплинути на природний хід подій, принесуть шкоду Україні та українському народу. За дії свого учня відповідальність несе вчитель. Тому і вчити можна лише тих, хто «для добра народжений».

В процесі навчання Спасу має бути духовний контакт учня з вчителем. Лише в цьому разі можлива передача мистецтва в повній мірі. Тобто учень має бути або стати рідною людиною.

В часи небезпеки для України, для Роду, для товариства елементам Спасу можна навчати більше людей, які вирішили стати до зброї за Матір-Землю, за Правду, за Народ.

«Там, де починається самотішення та самоповтор, там починається зрада».

Цей карб говорить нам, що характернику треба звернути свою увагу перш за все на збереження товариства від зради. Зрада поміж товариства виникає з різних причин, проте першопричиною зради є саме ці два явища.

Самотішення – це коли людина перестає сама себе вдосконалювати, починає завжди виправдовуватися перед собою. Самотішення породжує заздрість, а заздрість породжує зраду. Якщо людина не досягає своєї мети і втішає себе, шукаючи причину чому не вийшло замість того, щоб спробувати ще раз досягти своєї мети, така людина стає духовно слабкою, а отже в певних умовах може зрадити.

Самоповтор штовхає людину в психологічне коло, з якого дуже складно вибратись. Одного разу чогось навчившись людина перестає творити, вважаючи те, що вона робить «геніальним» і «неповторним». Така людина нездатна на творчість у своїй діяльності. Більше того, вона блокує розвиток інших людей, які її оточують.

Самотішення і самоповтор блокують від властивості саморозвитку. Коли людина перестає саморозвиватись, розвиватись разом із товариством, вона віддаляється від нього, тобто стає чужою. Це породжує непорозуміння в товаристві і може призвести до зради.

«Слову навчити не можна – воно повинно погукати тебе».

Як вже говорилося вище, Спас як духовний стан закладений у козака генетично. Бойовий козацький Спас з'являється часом і сам по собі коли Людина потрапляє в біду. Системі Спас не навчають зовнішнім навчанням. У молодого козака щось всередині мусить «заграти», тобто необхідно розблокувати генетичну пам'ять людини. В такому стані людина сприймає світ більш чутливо, поглиблюється її внутрішнє розуміння процесів, які відбуваються навкруги неї. Людина знаходить своє місце в Природі.

Кожен козак-характерник має своє Родове Слово, яке і розкриває його Родову Пам'ять, надаючи йому надзвичай-

них можливостей. Чуже Слово, передане нерідній людині, не спрацьовує і навіть може принести шкоду тому, кому воно передане.

«Без нужди не виймай, без слави не вкладай».

Цей карб знімає агресивність у молодого козака і формує поведінку воїна на війні та в мирний час. Карб говорить, що не личить воїнові виймати шаблю без потреби, а якщо вже дістав, то в піхви її треба вкладати лише з перемогою. Це поняття відноситься і до самого Спасу. В бій козак-характерник вступає тільки за останньої межі.

«Там де вміння і людяність, там і достаток».

Цей карб є своєрідною формулою успіху. У будь-якій справі є дві складові – матеріальна і духовна. Вони нерозривно пов'язані між собою. Сутністю матеріального критерію успіху виступає вміння – професіоналізм. Без професіоналізму не може бути чіткого результату діяльності, який показує цінність діяльності людини. Професіоналізм приходить лише двома шляхами – постійним навчанням і практикою.

Сутністю другого, а за важливістю першого критерію успіху – духовного – є людяність. Вся діяльність людини має бути направлена на користь суспільства, людей, рідних, близьких заради ДОБРА, СПРАВЕДЛИВОСТІ і ЛЮБОВІ на ЗЕМЛІ. Людина приходить у цей світ лише з однією метою – робити ДОБРО, щоб вдосконалити себе, а через себе – людство і світ. А це можливо лише на основі духовного розвитку. Коли людина зрозуміла цей карб, вона опановує закони достатку і отримує захист перед бідністю і злиднями.

«Лукавий нахабством на людяності паразитує».

Цей карб застерігає козака від лжедуховності. Оскільки шлях Спасу – шлях духовного, і за рахунок цього фізичного розвитку, де пріоритет віддається духовності, то людина може потрапити в своєрідну духовну пастку, яку їй може поставити Лукавий. Наприклад, неправильне розуміння православної заповіді «Не убий» може привести до того, що воїн буде не здатний боронити свою Батьківщину. А за

козацьким Звичаєм нема нічого більш святішого, ніж обороняти свою Землю-Матір, свій народ.

В останні часи в Україну понаїхало безліч різнобічних проповідників, «вовків в овечих шкурах», які говорять про духовність, засновану на принципах космополітизму, відриваючи душі українців від рідної землі, рідного Звичаю, вносячи хаос, безладдя в духовне життя суспільства. Це призводить до духовного ослаблення нації, а слід за тим і до фізичного вихолощення. Тому треба дуже обережно відноситись до різного роду релігійних чи інших духовних напрямків, слухаючи свою козацьку ДУШУ, стоячи міцно і жорстко на принципах прадідівського ЗВИЧАЮ ГОРДОЇ НЕПОКОРИ, ПРАВДИ, СОВІСТІ, пам'ятаючи, що козак служить лише Богу і Матері-Землі, і веде його Душа козацька правильним шляхом, коли живе він по ПРАВДІ і СОВІСТІ.

«На зверхність – зверхзверхність».

Шлях Спасу – шлях, котрий людина проходить, щоби стати СПАСИТЕЛЕМ свого краю, землі, народу. Той, хто володіє Спасом, здатен психічно входити в своєрідний стан «клятого спокою», при якому людина оволодіває надлюдськими здібностями – зверхреакцією, передбаченням подій, надшвидкістю тощо і може без втрат виходити з цього стану. Станом «клятого спокою» може оволодіти лише смиренна людина. Смиренна – багато хто розуміє як м'яка, слабка людина. Проте смиренна – це людина з миром в душі.

Часто спокійний мирний психічний стан воїна злі сили мають спроби зруйнувати, принижуючи його, нав'язуючи свою зверхність. Козак-воїн має пам'ятати, що добра людина заслуговує людяного ставлення, а зверхник потребує зверхності, бо не може бути він духовно вище за козака – захисника ЛЮДУ і КРАЮ.

Наведемо деякі козацькі карби, які збереглися до сьогодні:

- Не гідно дивитись мирно на те, що вої в герці.
- На зверхність – зверхзверхність.
- Не шукай бою, він сам тебе знайде.

- Б'є не сильний, а сміливий.
- Повагу – ділом осьмирічним і несхибним.
- Слово навчити не можна, воно повинно погукати тебе.
- За Звичай України бийсь неупинно.
- Там де вміння і людяність, там і достаток.
- Лукавий нахабством на людяності паразитує.
- Не лізь поперед батька в пекло.
- Козак – кріпкий, завбачливий розумом, жагучий вибриком, як змії, невтомний, як славко, а вмирає на чотирьох врагах.
- Триукраїнець – то постійний тиск до поліпшення своєї та дружньої сили.
- Не гань мене чваром, бо станеш тваром.
- Без нужди не виймай, без слави не вкладай.
- За волю напийся вволю.
- Не мамай був страшний, а розбрат Звичаю – клянїть же старшину до тих пір, доки не згине вона разом з кріпацтвом німим їхнім.
- Не бийтесь поміж собою. До тих пір, доки молодь з молоком матері та від старшини буде всотувати несприйняття зверхності над собою і в собі, в роду, до тих пір Рій Родів Скупи Української буде в змозі мазкою братчиковою захистити землі свої на користь свою...
- Дивись чим нудить, а не тим, що словоблудить.
- ... не добивай ворога до кінця.
- Рятують, спасають Вози та Терези.
- Не став оселі кам'яниці, не городи станиці як не заслаб.
- Душевна сила – ...козак муром дивиться завжди напготові дістати славком зачеп зверхника...
- До тих пір, доки в тобі бринить правда – ти незборимий.
- Місяць дядько старший над душами правдивими козацькими.
- Вони мають силу поки захищаєм, ми поки шануєм.
- Лиш єдиний є на світі гріх – робити зле добрим людям, змінити карб та бути бідним на своїй землі.
- ...вчити можна тільки рідну та добру дитину тоді, коли їй вкрай необхідно або в лихоліття...

- ...вистригти оселедець – стати під Батьків заповіт: то Колові сонячні брати промені до краю доведені.
- ...б'ють – роїсь, навалився – лавою всипсь, лихо вкляч, а все одно оддяч...
- ...козак терпеливий, як віл; завбачливий з вибриком та жагучий, як змій, невтримний, як славко, а вмира, як со-кіл.
- З роз'ярмованого щирого завбачливий гопкорізі, спогляду, виходить.
- ...їсти батоку. Себто, радить дотримуватись так, як потреба їсти щоб жити.

Безумовно, наведені карби не є повною духовною спадщиною українського козацтва, бо багато з карбів передавались утаємничено в козацьких родах, в яких зберігались характерні козацькі таємниці. І в сучасні часи деякі карби Спасу не підлягають розголосу і мають передаватись достойникам при суворій забороні розголосу.

Отже, з огляду на вищесказане, можна зробити висновки:

1. Карб – це духовна заповідь, яку залишили нам наші пращури з минулого і яка має запам'ятатись, «закарбуватись» сучасним поколінням для передачі цих мудростей майбутнім нащадкам.
2. Козацькі карби є духовними скарбами українського народу, оскільки вони на глибинному рівні формують особистість українця, пробуджують його Родову пам'ять.
3. Головна суть запорозьких карбів – духовне формування козака-воїна, захисника Матері-Землі, Звичаю Скупи Родів Українських.
4. Духовні карби Спасу є однією з основ духовної підготовки козака-воїна в українському рукопаші «Спас», що є запорукою гармонійного розвитку особистості козака.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови // <http://www.slovnyk.net/index.php?swrd=КАРБ>. – 2012 – 12 лют.

2. Косуха О. Вільний спосіб життя. – Ескада-Київ: На правах рукопису, 2005. – 192 с.
3. Безклубый Л.П. Интерес моей мысли // Техника молодежи. – 1989. – № 2. – С. 11.
4. Притула О.Л. Чернетки записів експедиційних матеріалів зі збору джерел української бойової культури. (не опубліковане)
5. Українські козацькі назви у санскриті. – Київ–Донецьк: Наука і освіта, 2003. – 244 с.

5.2. СПАСІВСЬКІ ПЕРЕКАЗИ

5.2.1. «СУПОЙСЬКИЙ ПЕРЕКАЗ»

Одним з основних писемних історичних джерел в бойовому мистецтві «Спас», а отже і в українському рукопаші «Спас», є «Супойський переказ», який передавався в Роду носія українського козацького Звичаю Спасу Леоніда Петровича Безклубого. Саме від нього ми сьогодні знайомі з текстом цього переказу. На думку видатного вченого академіка Юрія Олексійовича Шилова, написання «Супойського переказу» слід віднести до 3–5 тис. до н.е. Це підтверджує прадавність бойової культури українського народу.

Наведемо текст «Супойського переказу»: «...*Колись в сиву давнину народив Батько Коло з Матір'ю Даж-землею грозою під час нічної грози люд вкраїнський Опалені Дерева та й дав їм землю з півночі на опівдень од моря до моря та з заходу на схід од Дунаю до Дніпра-Дону, та й заповів їм не ходити за ту землю та не оддавати, а щоб сильні були, пов'язав Словом: „Поки шанувати будете Мене з Матір'ю та Слово оте Стосове – будете неуборимі доки бринітиме, отой Звичай в совісті душі вашій“.* Та дав брата свого Місяця на сторожю козацтву тому характерному, щоб берегли землю ту денно і ношно, а щоб вправні були та згуртовані, то докинув вісім променів своїх козацьких на небо, щоб у скруту поглядали на Вожа того та знали, в чім сила їхня козацька. Й була од Батька сторожа – чорна зненависть безмежна та завбачливість

розуму од підступу межи товариства, неправди проти Звичаю та до ворога лють, а од Матері-Землі грозової – любов безмежна до люду Краю, сім ї своєї така червона, аж багряна, як сполох небесний...» [1, с. 7–8].

Текст «Супойського переказу» за словами Леоніда Петровича Безклубого не змінювався протягом усього часу існування і був викарбуваний на Звичаєвій іконі, яка передавалась в його Роду, копії якої Леонід Петрович люб'язно передав козацьким товариствам в Україні. Текст був написаний «козацькою абеткою», одним із варіантів глаголиці, але зі спасівським кодуванням (до цього часу «козацька абетка» передається в спасівських товариствах лише достойним козакам, які твердо, всією душою живуть за козацьким звичаєм).

На думку видатного вченого академіка Юрія Олексійовича Шилова, написання «Супойського переказу» датується за декілька тисячоліть до нашої ери: «...Мною виділено ті ситуативні словосполучення, які містять у собі так звані внутрішні календарі, що дозволяють датувати твори народної та інших культур.

Бачимо тут шанування найдавнішого державотворчого терміну «Коло». А матріархальна іпостась Даж(а), що може бути датована передоднем воцаріння Дажбога – Тельця (з 4400 р. до н.е.), відповідає початку Трипілля етапу В (з 4600 р. до н.е.). Цей висновок узгоджується із означенням у переказі місячного, притому 8-частинного зодіаку, який змінився сонячним 12-частинним не раніше 2400 р. до н. е.» [1, с. 8.]. Це підтверджує прадавність бойової культури українського народу.

У «Супойському переказі» закодовані світоглядні аспекти бійця Спасу. Текст переказу розповідає хто ми, українці, є і звідки ми. У своїй праці «Заповідні карби запорожців» Шилів Ю.О. досить глибоко розкрив історичне підґрунтя, прадавність і наукову сутність «Супойського переказу» і козацьких карбів-заповідей. Ми в свою чергу розглянемо практичну суть «Супойського переказу» для бойового мистецтва «Спас».

По-перше в переказі викладається духовна суть походження українського народу: «...народив Батько Коло з Матір'ю Даж-землею грозовою під час нічної грози люд вкраїнський Опалені Дерева...» Ця фраза переказу говорить про духовне походження людини. Батько Коло – це Космос, Небесний Батько, Коло небесне. За козацькими переказами і легендами козаки «зійшли з Возу». Віз – це козацька назва сузір'я Великої Ведмедиці, тобто переказ говорить про неземне, космічне походження козацтва. Безумовно, цю фразу переказу треба сприймати щодо людського духу. Мати Даж-земля грозова – це наша земля, яку наші предки вважали живою істотою, своєю матір'ю. Префікс «Даж» говорить про життєдайну функцію Матері-Землі. Людина, за переказом, народжена від Небесного Отця (Батька Кола) та Матері-Землі (Мати Даж-земля грозова) є дитиною Всесвіту і Землі. Людина має в житті виконувати Волю Батьків, а для того, щоб товариство знало цю Волю, у наших пращурів був звичай для прийняття важливих рішень збиратися в Коло. Цей звичай зберігся в козацтві і донині. Вважається за Звичаєм, що воля і прийняте рішення в Козацькому Колі, то є Божа Воля і Воля Матері-Землі, тобто Воля духовних батьків людини.

Олександр Косуха в своїй праці «Вільний спосіб життя», досліджуючи походження українців, пише: «Супойський переказ» зберіг власну назву одного з перших племен далеких пращурів українців – «чорнухи деревляні» (опалені дерева), які мешкали у долині річки Супой на кордоні сучасної Київської та Полтавської областей – якраз там, де археологи локалізують перші поселення людей Дніпро-донецької культури. Опанувавши свої землі «чорнухи деревляні» (опалені дерева) разом з іншими братніми племенами почали встановлювати культурні та торговельні контакти з населенням Правобережної України, Північного Кавказу, Середньої Азії і навіть далеких країн Стародавнього Сходу, що підтверджують численні археологічні знахідки» [2, с. 34].

Слова переказу «...та й дав їм землю з півночі на опівдень од моря до моря та з заходу на схід од Дунаю до Дніпра-Дону, та й заповів їм не ходити за ту землю та не отдавати...» говорять про прадавність заселення українцями території, як сучасної держави України, так і території тих сучасних держав, де знаходиться прадавнє коріння нашого народу. Зрозумілим стає спорідненість народних свят, наприклад таких, як українське Купала і прибалтійське свято Ліго. Безумовно, народ, який населяв, наприклад, північну частину території, що вказана в переказі, відрізнявся певними особливостями від тих людей, які населяли південну частину. Чи східняки мали певні відмінності від західників. До речі, це є і в сьогоденній Україні. Проте «Супойський переказ» нам говорить про єдиний прадавній корінь нашого народу, а саме: ми – Люд Український, Українці. І не дивлячись на певні регіональні відмінності, ми діти єдиної Матері Даж-землі грозової – України.

Далі переказ говорить про Слово-Заповіт Стосовий (пороговий): «...а щоб сильні були, пов'язав Словом: „Поки шанувати будете Мене з Матір'ю та Слово оте Стосове, будете неуборимі, доки бринітиме отой Звичай в совісті душі вашій...» Стосами за словами Леоніда Петровича Безклубого раніше називали стесані дощечки, на яких карбувались карби – заповіді, що передавались в українських родах. Ці карби-заповіді служили немов би певним орієнтиром в житті роду. Вони карбувались на стосах і зберігались у потаємних місцях хати, як правило під сволоком, як священні писемні заповіді Роду. До наших часів збереглися декілька десятків карбів. Деякі з них описані вище.

Одним із найважливіших карбів є саме Слово-Заповіт Стосове: «До тих пір, доки молодь з молоком матері та від старшини буде всотувати несприйняття зверхності над собою і в собі, в Роду, до тих пір Рій Родів Скупи Української буде в змозі мазкою братчиковою захистити землі свої на користь свою...» Окрім описаного вище трактування Слова, тут говориться про Рій родів Скупи Української. За іншим уривком безіменного («Скупського») спасівського переказу

наша українська прадержжава мала назву Скупа Краю, про який буде сказано нижче. Переказ говорить, що козацьке братство оберігає землю і народ свої насамперед на духовних засадах кровного побратимства – «мазкою братчиковою». В наведеній частині переказу говориться про духовну суть козацького Звичаю – шанування Батька Кола і Матері-Землі. Лише це дає духовний стрижень козацтву.

Частина переказу «...та дав брата свого Місяця на сторожу козацтву тому характерному, щоб берегли землю ту денно і нічно, а щоб вправні були та згуртовані, то докинув вісім променів своїх козацьких на небо, щоб у скруту поглядали на Вожа того та знали в чім сила їхня козацька...» говорить про місяць і вісім променів козацьких. Місяць козаки ще називали козацьким сонцем. Дуже багато бойових операцій козаки, в багатьох випадках пластуни – еліта, «спецназ» запорозького козацтва, виконували саме вночі. Це пояснювалось чітким знанням території, на якій проводилися бойові дії. Не говорячи вже про рідну територію, яку козак знав «всліпу», на відчуття. Тому одним із сокровених розділів бойового мистецтва «Спас» є вміння вести бій вночі, «в зав'язі» (з зав'язаними очима), «в сліпу». Одним із вмінь, якими має володіти козак-характерник – є вміння чітко орієнтуватися вночі. З іншого боку в традиції наших предків було шанування Місяця як світила. Наші предки чітко знали про вплив місячних циклів на життя суспільства чи на організм людини. Народні свята, обряди проводились з урахуванням не лише сонячних циклів, але і місячних. Свідченням цього може бути стародавнє капище («козацька обсерваторія») на острові Хортиця датоване до 2 тис. до н.е., на якому каміннями викладений не лише Зодіак, але і місячні цикли (молодий місяць, повний місяць, старий місяць).

Вісім променів козацьких в переказі означає сім зірок Вожа (сузір'я Великої Ведмедиці) і Кілок (Полярна Зірка). З практичного боку в бойовому мистецтві «Спас» козак має чітко орієнтуватися по зіркам. Центральним орієнтиром при цьому є Віз (Велика Ведмедиця) і Кілок (Полярна Зірка). Це

досить практично, оскільки дає можливість знайти орієнтир вночі в степу, наприклад, напрямом куди рухатися. Пізніше цей орієнтир успішно використовували чумаки, коли рухались зі своїми возами до Криму і назад додому.

Як вже розповідалося вище, козаки були впевнені, що колись наші пращури зійшли з Возу, тобто народ вважав своє походження неземним, космічним. Вважалося, що зірки – очі наших пращурів, які постійно бачать дії своїх нащадків. Це спонукало до того, що молодий козак був застережений від несправедного вчинку щодо свого товариства, свого народу, своєї Батьківщини.

Заключна частина переказу «...ї була од Батька сторожа – чорна зненависть безмежна та завбачливість розуму од підступу межи товариства неправди проти Звичаю та до ворога лють, а од Матері-Землі грозивої – любов безмежна до люду, Краю, сім'ї своєї така червона, аж багряна, як сполох небесний...» розповідає про провідні засади життя в товаристві, Роду. Рішення, які приймалися на Козацькому Колі, вважались Божими рішеннями, оскільки на Колі вирішували долю товариства самі козаки, сперечаючись, радившись тощо. Все це відбувалось за жорсткою традицією. Ця традиція вирішувати провідні життєві питання і донині залишилася в козацтві. На Колі, коли збираються вільні незалежні сильні люди, які пов'язані однією метою до дії та до захисту власного інтересу, як правило приймається найбільш правильне рішення. З іншого боку, кожен з товариства в Колі несе відповідальність за прийняте рішення. Таким чином, в козацтві досягається принцип небайдужості, і переказ нас наставляє на це. На це бажано спиратися як в козацьких, так і не лише в козацьких товариствах, оскільки це є багатотисячолітнім досвідом людської демократії, яка, згідно з дослідженням науковців істориків зародилася саме на наших землях.

В переказі говориться, що від Матері-Землі ми увібрали любов до Батьківщини, народу, родини. Саме це основні чинники, що народжують відчуття патріотизму в людини, зазначається в переказі.

В українському козацтві традиційними воїнськими кольорами (на прапорі, в одязі тощо) до сьогодні є чорний і червоний, або малиновий як відтінок червоного. Про ці кольори складено багато пісень. Ці кольори є основними в українській народній вишивці. Переказ розшифровує сакральну сутність цих кольорів як дві протилежні складові життя людини. Чорний – зненависть до зради, червоний – любов. На цих двох складових і формується менталітет козацького товариства. А отже, «Супойський переказ» актуальний не лише для козацького спасівського товариства, але і для усього українського суспільства. Лише спираючись на духовні здобутки наших пращурів, ми будемо мати чітку основу для побудови майбутнього нашого народу і Батьківщини.

Список використаних джерел

1. Шилов Ю.О. Заповідні карби запорожців // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: Зб. наукових праць. – Випуск 6. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 7–13.
2. Косуха О. Вільний спосіб життя. – Ескада-Київ: На правах рукопису, 2005. – 192 с.

5.2.2. «СКУПСЬКИЙ ПЕРЕКАЗ»

Одним із найважливіших переказів в Спасі є «Скупський переказ». Цей переказ зберігся в роду носія козацького Звичаю Спасу Леоніда Петровича Безклубого. Переказ розповідає про українську прадержаву, яка називалась Скупою Вкраїнською і була побудована на принципах Звичаєвого права. Останньою в історії державою, яка була побудована на цих принципах, була Запорозька Січ.

Наведемо текст збереженого в роду Леоніда Петровича Безклубого «Скупського переказу»: «Наша держава називалась Скупою Краю, пов'язаних Словом, літ тому 5190, як вона постала. Населяли чорнухи деревляні (опалені дерева), кіми, анти, рокси, беренди, татрани, ольбери, топчаки, ре-

вуги, шельбири – рій родів козацьких, а разом – вкраїнці, бо в Краю предків жили, опороженому Могилами Святими. Тисячі років проіснувала Скупа Українська, і нікому не було вільного ходу через родові землі її поки Слова, Звичаю та землі своєї тримались. Селились «од Воза» однією вулицею крученою, кожна станиця була як столиця, ніхто не грабував і за те собі кращої не будував, усі жили сильно і щасливо, пісень плакальних не було, смерті не боялись...» [1, с. 56].

В переказі говориться про назву нашої прадержави – Скупа Українська, або Скупа Краю. Про Скупу говориться і в Слові-Заповіті Стосовому. Академік Юрій Шилов у своїй праці «Заповітні карби запорожців» датує переказ близько 3102 р. до н.е.: «Невідомо, на жаль, з якого часу відраховується літ тому 5190. Леонід Безклубий узнав перекази від свого діда у 1964 р. Тоді виходить, що дата переказу відповідає 3226 р. до н.е., рубежу I–II с Трипілля. Якщо ж рахувати від заснування Запорозької Січі або легендарної Берладі пониззя Дунаю, то вийде на декілька століть раніше; якщо ж від перших згадок Gosak(ів) у написах 220–225 рр. античної Сіндіки (наступне Тмутороканське князівство Русі, нині Тамань) – то вийдуть часи Трипілля А. Яким би наймовірним (з точки зору мови Переказу тощо) не здавалася б нам така глибочінь, але вона відповідає кільком іншим датам, відомим з легенд Савур-могили про походження Богатиря-вершника (близько 3102 р. до н.е.) та «Мазуринського літописця» про виокремлення слов'ян із давнішої спільноти братніх народів (2591 р. до н. е.)» [2, с. 9].

В «Скупському переказі» розповідається про назви перших відомих в історії українських родів, які «були пов'язані Словом». Можливо від Слова (раніше слово означало договір, угоду) і походить назва нашої групи народів – слов'яни. В переказі говориться і про вдачу наших предків – бути господарями на рідній землі: «...і нікому не було вільного ходу через родові землі її, поки Слова, Звичаю та землі своєї тримались...» Цей звичай спостерігається і пізніше, на землях Війська Запорозького, в часи козаччини.

Також переказ говорить про те, що наші предки не боялись смерті і що у них не було плакальних пісень. Існують думи, але вони лише пробуджують генетичну пам'ять козака і не сумні, а більш урочисті. Цей звичай дійшов і до наших часів у козацтві і в Звичаї Спас. За Спасом смерть козака – це перехід у вічне, і перехід цей бажано зробити зі Славою. Тоді Мати Слава понесе на своїх крилах славного козака у Вирій, і він стане до Зоряної Лави героїв. Тому завжди козаки, коли їх настигала смерть, намагалися вмерти героїчно, наводячи страх на ворога і залишивши славному пам'ять у нащадків. Вже декілька століть, як нема Запорозької Січі, а народ зберігає в пам'яті своїй інформацію про славне козацьке минуле, про своїх отаманів і героїв краще, ніж будь-який архів чи підручник історії. В Спасі також не практикується плакальних пісень.

Роблячи висновок, можна сказати, що «Скупський переказ» – це один із найважливіших історичних пам'яток в бойовому мистецтві «Спас». Без історичного підґрунтя не можливо сформувані ідеологічно сильного воїна – патріота. Переказ відповідає на питання хто ми, звідки ми, яка наша сутність? В бойовому мистецтві дуже важлива духовна підготовка бійця. «Скупський переказ» формує світогляд, а отже і дух бійця Спасу.

Список використаних джерел

1. Косуха О. Вільний спосіб життя. – Ескада-Київ: На правах рукопису, 2005. – 192 с.
2. Шиллов Ю.О. Заповідні карби запорожців // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: Зб. наукових праць. – Випуск 6. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 7–13.

6. ХАРАКТЕРНІ КАЗКИ В ЗВИЧАЇ СПАС

В Спасі знання передавалися у вигляді усної народної творчості. Одним із видів такої творчості і бойової спадщини є характерні казки Спасу, які при певному читанні виявляють внутрішню суть бойового мистецтва «Спас». Таких казок в бойовому мистецтві «Спас» декілька. Розглянемо деякі з них.

6.1. КАЗКА «КОТИГОРОШКО» – ЗАКODOVANA МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ КОЗАКА-ВОЇНА, ХАРАКТЕРНИКА, ВІРНОГО ЗАХИСНИКА МАТЕРІ-ЗЕМЛІ, УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

В українській козацькій традиції принципи бойового мистецтва, принципи виховання воїна-захисника Роду, рідної Землі-Матері передавались в переказах, піснях, карбах, прислів'ях, казках тощо. По суті, за допомогою казки із самого дитинства у хлопчиків формувався світогляд, життєві орієнтири, бажання стати сильним і вправним, щоб захищати Добро проти Зла, Правду проти Кривди.

Казка є закодованим світоглядом народу. Завдяки казці в невимушеній формі в свідомості людини виховувались принципи, як діяти в тій чи іншій ситуації.

Існували так звані «характерні» казки, в яких виховувався світогляд козака-характерника. До нас дійшли лише легенди і перекази про козаків, яких народ називав характерниками. Вважалось, що характерника не брала в бою ні куля, ні шабля. Вбити його можна було лише срібною «замовленною» кулею. Характерники могли вилікувати будь-яку хворобу, прекрасно знали закони природи, могли викликати зливу, сильний вітер чи інші природні явища. Вони могли на ворога навести так звану «ману», тобто певним чином загіпнотизувати вороже військо чи вояка, і ті замість козацького загону бачили ліс або якийсь чагарник.

І ворог, не шкодячи козакам, проходив повз, мов зачарований. Характерники розуміли будь-яку мову, і не лише людську, але й мову тварин і рослин. Перетворившись на хорта, вовка чи сокола вони могли проникнути в стан ворога і зробити розвідку чи диверсію, наприклад, отруїти чи зарізати ворожих ватажків. За легендами саме характерники ховали козацькі скарби, заговорюючи їх так, що жоден чоловік без козацького дозволу не міг цей скарб знайти. Тобто сучасною мовою характерники – це були люди, які володіли надлюдськими здібностями, мистецтвом, яке було непідвладне простим людям [1].

Аналізуючи народну пам'ять про характерників, можна сказати, що характерники чудово знали закони Природи, Космосу. Вони закодовували свої знання, щоб той, у кого дійде свідомість до потрібного рівня, міг би прочитати ці знання. Одним із способів передачі знань були казки, які розповідались в дитинстві [2, с. 70–71].

Спробуємо розкодувати старовинну українську народну казку «Котигорошко». Цікаво, що ця казка розповсюджена була не лише в Україні, але і в Росії, і в Білорусі. Тобто ця казка притаманна східним слов'янам. На думку автора, казка «Котигорошко» – є методикою виховання козака-воїна, захисника Роду і Матері-Землі.

Наведемо для прикладу і аналізу текст казки.

«КОТИГОРОШКО»

Був собі один чоловік, мав шестеро синів та одну дочку. Пішли вони в поле орати і наказали, щоб сестра винесла їм обід. Вона каже:

– А де ж ви будете орати? Я не знаю. Вони кажуть:

– Ми будемо тягти скибу від дому аж до тії ниви, де будемо орати, – то ти за тією борозною і йди.

Поїхали.

А змій жив над тим полем у лісі та взяв тую скибу заковтив, а свою витяг до своїх палаців. От сестра як понесла бра-

там обідати та пішла за тією скибою і доти йшла, аж поки зайшла до змієвого двора. Там її змії і вхопив.

Поприходили сини ввечері додому та й кажуть матері.

– Ввесь день орали, а ви нам не прислали й пообідати.

– Як-то не прислала? Адже Оленка понесла, та й досі її нема. Я думала, вона з вами вернеться. Чи не заблукалась?

Брати й кажуть:

– Треба йти шукати її.

Та й пішли всі шість за тією скибою і зайшли таки до того змієвого двора, де їх сестра була. Приходять туди, коли вона там.

– Братики мої милі, де ж я вас подіну, як змії прилетить? Він же вас поїсть!

Коли це й змії летить.

– А, – каже, – людський дух пахне. А що, хлопці, битися чи мириться?!

– Ні, – кажуть, – битися!

– Ходіть же на залізний тік!

Пішли на залізний тік битися. Не довго й бились, як ударив їх змії, так і загнав у той тік. Забрав їх тоді тільки живих та й закинув до глибокої темниці.

А той чоловік та жінка ждуть та й ждуть синів, – нема. От одного разу пішла жінка на річку прати, коли ж котиться горошинка по дорозі... Жінка взяла горошинку та й і з'їла.

Згодом народився в неї син. Назвали його Котигорошком.

Росте та й росте той син, як з води, – не багато літ, а вже великий виріс. Одного разу батько з сином копали колодязь, – докопались до великого каменя. Батько побіг кликати людей, щоб допомогли його викинути. Поки батько ходив, а Котигорошко узяв та й викинув. Приходять Люди, як глянули – аж поторопіли, так злякались, що в його така сила, та й хотіли його вбити. А він підкинув того каменя вгору та й підхопив, – Люди й повтікали.

От копають далі та й докопалися до великого шматка заліза. Витяг його Котигорошко та й забрав.

От і питається раз Котигорошко в батька, в матері.

– Десь повинні були в мене бути брати й сестри.

– Е-е, – кажуть, – синку, була в тебе і сестра й шестеро братів, та таке й таке їм трапилось.

– Ну, – каже він, – так я ж піду їх шукати. Батько й мати умовляють його.

– Не йди, сину, шестеро пішло, та загинуло, а то ти один щоб не загинув!

– Ні, таки піду! Як же таки свою кров та не визволити?

Узяв те залізо, що викопав, та й поніс до коваля.

– Скуй, – каже, – мені булаву, та велику!

Як почав коваль кувати, то скував таку, що всилу з кузні винесли. Узяв Котигорошко тую булаву, як замахнув, як кинув угору... Та й каже до батька.

– Ляжу я спати, а ви мене збудіть, як летітиме вона через дванадцять суток.

Та й ліг. На тринадцяті сутки гуде тая булава! Збудив його батько, він схопився, підставив пальця, булава як ударилась об його, так і розсочилась надвоє. Він і каже.

– Ні, з цією булавою не можна йти шукати братів та сестру, – треба скувати другу.

Поніс її знову до коваля.

– На, – каже, – перекуй, щоб було по мені!

Викував коваль ще більшу. Котигорошко й ту шпурнув угору та й ліг знов спати на дванадцять суток. На тринадцяті сутки летить тая булава назад, реве, – аж земля труситься. Збудили Котигорошка, він схопився, підставив пальця, – булава як ударилась об його, – тільки трошки зігнулась.

– Ну, з цією булавою можна шукати братів та сестру. Печіть, мамо, буханці та сушіть сухарці, – піду.

Узяв тую булаву, в торбу буханців та сухарців, попрощався, пішов.

Пішов за тією скибою, за тією давньою, що ще трохи знати було, та й зайшов у ліс. Іде тим лісом, іде та й іде, коли приходить до такого великого двора. Увіходить у двір, тоді в будинок, а змія нема, сама сестра Оленка дома.

- Здорова була, дівчино! – каже Котигорошко.
- Здоров був, парубче. Та чого ти сюди зайшов, прилетить змії, то він тебе з’їсть.
- Отже, може, й не з’їсть! А ти ж хто така?
- Я була одна дочка в батька й матері, та мене змії украв; а шестеро братів пішло визволяти та й загинуло.
- Де ж вони? – питається Котигорошко.
- Закинув змії до темниці, та не знаю, чи ще живі, чи, може, й на попільець потрухли.
- Отже, може, я тебе визволю, – каже Котигорошко.
- Де тобі визволити? Шестеро не визволило, а то б ти сам, – каже Оленка.
- Дарма! – відказує Котигорошко. Та й сів на вікні, дожидається.

Коли це летить змії. Прилетів та тільки в хату – зараз.

- Ге, – каже, – людський дух пахне!
- Де б то не пах, – одказує Котигорошко, – коли я прийшов.
- Агов, хлопче, – а чого тобі тут треба? Биться чи мириться?
- Де то вже мириться, – биться! – каже Котигорошко.
- Ходім же на залізний тік!
- Ходім! Прийшли. Змії і каже.
- Бий ти!
- Ні, – каже Котигорошко, – бий ти попереду!

От змії як ударив його, так по кісточки і ввігнав у залізний тік. Вирвав ноги Котигорошко, як замахнув булавою, як ударив змія, – ввігнав його в залізний тік по коліна. Вирвався змії, ударив Котигорошка, – і того по коліна ввігнав. Ударив Котигорошко вдруге, по пояс змія загнав у тік, ударив утретє, – зовсім убив.

Пішов тоді в льохи-темниці глибокі, одімкнув своїх братів, а вони тільки-тільки що живі. Забрав тоді їх, забрав сестру Оленку і все золото та срібло, що було в змія, та й пішов додому.

От ідуть, а він їм і не признається, що він їх брат. Перейшли там скільки дороги, сіли під дубком спочивати. А

Котигорошко притомився після того бою та й заснув дуже. А ті шестеро братів і радяться.

– Будуть з нас люде сміятися, що ми шестеро змія не подужали, а він сам побив. Та й добро змієве він собі все забере.

От радилися-радилися та й урадили, тепер він спить, не почує, – прив'язати його добре ликами до дубка, щоб не вивався, – тут його звір розірве. Як урадили, так і зробили, прив'язали та й пішли собі.

А Котигорошко спить і не чує того. Спав день, спав ніч, прокидається – прив'язаний. Він як стенувся, – так того дубка й вивернув з корінням. От узяв тоді того дубка на плечі та й пішов додому.

Підходить до хати, аж чує; брати вже прийшли та й розпитуються в матері.

– А що, мамо, чи в вас іще були діти?

– Та як же? Син Котигорошко був та вас пішов визволяти. Вони тоді:

– Оце ж ми його прип'яли, – треба бігти та одіп'ясти.

А Котигорошко як пошпурить тим дубком у хату, – за малим хати не розвалює.

– Оставайтесь же, коли ви такі! – Каже. – Піду я в світа.

Та й пішов знову, на плечі булаву взявши.

Іде собі та йде, коли дивиться – відтіль гора і відсіль гора, а між ними чоловік, руками й ногами в ті гори вперся та й розпиха їх. Каже Котигорошко.

– Боже поможи!

– Дай боже здоров'я!

– А що то ти, чоловіче, робиш?

– Гори розпихаю, щоб шлях був.

– А куди йдеш? – питає Котигорошко.

– Щастя шукати.

– Ну, то й я туди. А як ти звешся?

– Вернигора. А ти?

– Котигорошко. Ходім разом!

– Ходім!

Пішли вони. Ідуть, коли бачать: чоловік серед лісу як махне рукою – так дуби й вивертає з корінням.

- Боже поможи!
- Дай боже здоров'я!
- А що ти, чоловіче, робиш?
- Дерева вивертаю, щоб іти було просторіше.
- А куди йдеш?
- Щастя шукати.
- Ну, то й ми туди. А як звешся?
- Вернидуб. А ви?
- Котигорошко та Вернигора. Ходім разом!
- Ходім!

Пішли втрюх. Ідуть, коли бачать – чоловік із здоровенними вусами над річкою: як крутнув вусом, – так вода й розступилася. Що й по дну можна перейти. Вони до його.

- Боже поможи!
- Дай боже здоров'я!
- А що ти, чоловіче, робиш?
- Та воду одвертаю, щоб річку перейти.
- А куди йдеш?
- Щастя шукати.
- Ну, та й ми туди. А як звешся?
- Крутивус. А ви?
- Котигорошко, Вернигора, Вернидуб. Ходім разом.
- Ходім!

Пішли. І так їм добре йти: де гора на дорозі, – Вернигора перекине; де ліс, – Вернидуб виверне; де річка, – Крутивус воду одверне. От зайшли вони в такий великий ліс, – коли бачать, аж у лісі стоїть хатка. Увійшли в хатку, – нікого нема. Котигорошко й каже.

- Отут ми й заночуємо.

Переночували, а на другий день Котигорошко й каже:

– Ти, Вернигоро, зоставайся дома та вари їсти, а ми втрюх підемо на полювання.

Пішли вони, а Вернигора наварив їсти та й ліг спочивати. Коли хтось стукає в двері.

– Одчини!

– Не великий пан, одчиниш і сам, – каже Вернигора.

Двері одчинились та й знов хтось кричить:

– Пересади через поріг!

– Не великий пан, перелізеш і сам.

Коли влазить дідок маленький, а борода на сажень волочиться. Як ухопив Вернигору за чуба та й почепив його на гвіздок на стіну. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернигори зі спини ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернигора крутивсь-крутивсь, якось одірвав свого чуба космик, кинувся знову варити; поки товариші поприходили, уже доварює.

– А чого ти запізнився з обідом?

– Та задрімав трохи.

Наїлись та й полягали спати. На другий день устають. Котигорошко й каже:

– Ну, тепер ти, Вернидубе, зоставайся, а ми підемо на полювання.

Пішли вони, а Вернидуб наварив їсти та й ліг спочивати. Аж хтось стукає в двері:

– Одчини!

– Не великий пан, одчиниш і сам.

– Пересади через поріг!

– Не великий пан, перелізеш і сам.

Коли й лізе дідок маленький, а борода на сажень волочиться. Як ухопить Вернидуба за чуба та й почепив на гвіздок. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернидуба зі спини ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернидуб борсався, борсався, якось уже там з гвіздка зірвався та й нум швидше обідати варити. Коли це приходить товариство.

– А що це ти з обідом опізнився?

– Та задрімав, – каже, – трохи...

А Вернигора вже й мовчить: здогадався, що воно було. На третій день зостався Крутивус, – і з ним те саме. А Котигорошко й каже.

– Ну, та й лінивi ви обiдати варити! Ужe ж завтра ви йдiть на полювання, а я зостануся дома.

На другий день так i є: тi троє йдуть на полювання, а Котигорошко дома зостається. От наварив вiн їсти та й лiг спочивати. Аж грюкає хтось у дверi.

– Одчини!

– Стривай, одчиню, – каже Котигорошко.

Одчинив дверi, – аж там дiдок маленький, а борода на сажень волочиться.

– Пересади через порiг!

Узяв Котигорошко, пересадив. Коли той пнеться до його, пнеться.

– А чого тобі? – Питає Котигорошко.

– А ось побачиш чого, – каже дiдок та доп'явсь до чуба та тiльки хотiв ухопити, а Котигорошко;

– То ти такий! – Та собi хап його за бороду, вхопив сокиру, потяг його до дуба, розколов його, заправив у розколину дiдову бороду й зашипнув її там.

– Коли ти, – каже, – такий, дiдусю, що зараз до чуба берешся, то посидь собi тут, поки я знову сюди прийду.

Приходить вiн у хату, – вже й товариство поприходило.

– А що обiд?

– Давно впрiв.

Пообiдали, а тодi Котигорошко й каже:

– А ходiть лиш – я вам таке диво покажу, що ну!

Приходить до того дуба, коли нi дiдка, нi дуба нема: вивернув дiдок дуба з коренем та й потяг так за собою. Тодi Котигорошко розказав товаришам, що йому було, а тi вже й про своє призналися, як їх дiдок за чуба чiпляв та ремiння зi спина драв.

– Е, – каже Котигорошко, – коли вiн такий, то ходiм його шукать .

А де дiдок того дуба тяг, – там так i знать, що волочено, – вони за тим слiдом i йдуть. I так дiйшли аж до глибокої ями, що й дна не видно. Котигорошко й каже.

– Лізь туди, Вернигоро!

– А цур йому!

– Ну ти, Вернидубе!

Не схотів і Вернидуб, і Крутивус.

– Коли ж так, – каже Котигорошко, – полізу я сам. Давай-те плести шнури!

Наплели вони шнури, умотав Котигорошко руку в кінець та й каже:

– Спускайте!

Почали вони спускати, довго спускали, – таки сягнули до дна, – аж на інший світ. Став там Котигорошко ходити, – аж дивиться, стоїть палац великий. Він увійшов у той палац, коли так усе й сяє золотом та дорогим камінням. Іде він покоями, – аж вибігає йому назустріч королівна – така гарна, що й в світі кращої нема.

– Ой, – каже, – чоловіче добрий, чого ти сюди зайшов?

– Та я, – говорить Котигорошко, – шукаю дідка маленького, що борода на сажень волочиться.

– Єсть, – каже вона, – дідок, бороду з дубка визволяє. Не йди до його, – він тебе вб'є, бо вже багато він людей побив.

– Не вб'є! – каже Котигорошко, – то ж я йому й бороду защипнув. А ти ж чого тут живеш?

– А я, – каже вона, – королівна, та мене сей дідок украв і в неволі держить.

– Ну, то я тебе визволю. Веди мене до його!

Вона й повела. Коли так справді, сидить дідок і вже бороду визволив з дубка. Як побачив Котигорошка, то й каже.

– А чого ти прийшов? Биться чи мириться?

– Де вже, – каже Котигорошко, – мириться, – биться!

От і почали вони биться. Бились-бились, і таки вбив його Котигорошко своєю булавою. Тоді вдвох із королівною забрали все золото й дороге каміння у три мішки та й пішли до тієї ями, що він спускався. Прийшов та й гукає.

– Агов, брати, – чи ви ще є?

– Є!

Він прив'язав до мотуза один мішок та й сіпнув, щоб тягли.
– Це ваше.

Витягли, спустили знову мотуз. Він прив'язав другий мішок.

– І це ваше.

І третій їм оддав, – усе, що добув. Тоді прив'язав до мотуза королівну.

– А це моє, – каже.

Витягли ті троє королівну, тоді вже Котигорошка треба тягти. Вони й роздумались.

– Нащо будемо його тягти? Нехай лучче й королівна нам достанеться. Підтягнім його вгору та тоді й пустимо, – він упаде та й уб'ється.

А Котигорошко та й здогадався, що вони вже надумали щось, – узяв та й прив'язав до мотуза каменяку та й гукає.

– Тягніть мене!

Вони підтягли високо, а тоді й кинули, – камінь тільки гуп!

– Ну, – каже Котигорошко, – добрі ж і ви!

Пішов він тим світом. Іде та й іде, коли насунули хмари, як ударить дощ та град. Він і заховався під дубом. Коли чує, – на дубі пищать грифенята в гнізді.

Він заліз на дуба та й прикрив їх свитою. Перейшов дощ, прилітає велика птиця гриф, тих грифенят батько. Побачив, що діти вкриті, та й питає:

– Хто це вас накрив? А діти кажуть:

– Як не з'їси, то ми скажемо.

– Ні, – каже, – не з'їм.

– Отам чоловік сидить під деревом, то він накрив.

Гриф прилетів до Котигорошка та й каже:

– Кажи, що тобі треба, – я тобі все дам, бо це вперше, що в мене діти zostалися живі, а то все я полечу, а тут піде дощ, – вони в гнізді й заллються.

– Винеси мене, – каже Котигорошко, – на той світ.

– Ну, добру ти мені загадку загадав! Ну, та дарма, – треба летіти. Візьмімо з собою шість кадовбів м'яса та шість ка-

довбів води, то як я летітиму та поверну до тебе голову направо, то ти мені і вкинеш у рот шматок м'яса, а як поверну ліворуч, то даси трохи води, а то не долечу та й упаду.

Взяли вони шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, сів Котигорошко на грифа, – полетіли. Летять та й летять, то гриф як поверне голову направо, то Котигорошко йому і вкине в рот шматок м'яса, а як наліво – дасть йому трохи води. Довго так летіли, – от-от уже долітають до цього світу. Коли гриф і повертає голову направо, а в кадовбах і шматочка м'яса нема. Тоді Котигорошко одрізав у себе литку та й кинув грифові в пащу. Вилетіли нагору, гриф і питається:

– Чого це ти мені такого гарного дав аж наприкінці?

Котигорошко й показав на свою ногу:

– От чого, – каже.

Тоді гриф виригнув литку, полетів і приніс цілющої води: як притулили литку та покропили тією водою, – вона й приросла.

Гриф тоді вернувся додому, а Котигорошко пішов шукати своїх товаришів. А вони вже подались туди, де тієї королівни батько, там у його живуть та сваряться проміж себе: кожен хоче з королівною оженитися, то й не помиряться.

Коли це приходять Котигорошко. Вони полякалися, думали, що він їх повбиває. А він і каже:

– Рідні брати, та й то зрадили, – мушу вас простити.

Та й простив. А сам одружився з тією королівною та й живе.

Перейдемо до аналізу казки.

Казка починається з епізоду: «Був собі один чоловік, мав шестеро синів та одну дочку. Пішли вони в поле орати і наказали, щоб сестра винесла їм обід. Вона каже.

– А де ж ви будете орати? Я не знаю. Вони кажуть.

– Ми будемо тягти скибу від дому аж до тії ниви, де будемо орати, – то ти за тією борозною і йди...» [3].

В традиції бойового мистецтва «Спас» організм людини слід розглядати як сім'ю, причому слово «Сім-Я» розшиф-

ровується не як склад родини, а семеро «Я». Хто ж такі «Я»? Якщо подивитись на хребет людини, то можна побачити, що починаючи з куприка до кінця хребта є вузли, які з'єднують ланки хребта – куприк, попереk, спинний відділ, грудний відділ, шию. Якщо поррахувати ці вузли, то вийде якраз «шість братів». Сьомий брат «Котигорошко» знаходиться на маківці голови, та про це пізніше. Тобто «Сім-Я» в традиції козаків-характерників – це сім енергетичних центрів, які знаходяться вздовж тіла людини, вздовж хребта, від куприка до маківки голови. В сім'ї є батько і мати, так і «Сім-Я» має і батька і матір. Батько або Отець – це Бог, Отець небесний, який дає нам, людям, життя духовне, розум, Дух. Мати – Матір-Земля, яка дає нам також життя, любов, душу. Без батька і матері не можливе народження дитини, так і Людина не може з'явитися без Батька і Матері. Сестра Оленка, яка несе обід братам, – це Жива – жива енергія, яка живить, підживлює енергетичні центри людини. Як в сім'ї дівчинка уособлює в собі любов, так і «сестра» в казці несе енергію «братам», яка зароджена енергією Любові. Розкодовуючи казку, можна стверджувати, що в ній між рядків говориться, що енергія Життя з'являється з енергії Любові.

Скиба, або рілля, в полі завжди рівна, і сестра Оленка несе обід братам по ріллі. Це трактується так, що хребет у людини завжди має бути рівним, як рілля, і тоді енергетичний організм людини завжди буде наповнюватись цілющою поживною енергією. В традиції Спасу є прислів'я: «Козак ніколи спину не гне...» Це прислів'я можна трактувати як заборону наймитської праці для козака. Тобто сучасною мовою козак – це менеджер, організатор. З точки зору виховання тіла і розвитку організму це трактується як принцип збереження прямої спину, формування постави під час виховання фізичних вправ в роботі і під час тренувань.

Далі казка розповідає про Змія, який викривив скибу і полонив сестру Оленку, а потім перемиг шістьох братів: «А змій жив над тим полем у лісі та взяв тую скибу закотив, а

свою витяг до своїх палаців. От вона як понесла братам обідати та пішла за тією скибою і доти йшла, аж поки зайшла до змієвого двора. Там її змії і вхопив...»

Змії уособлюється зі злою силою. В переказах він має три голови під назвами: Небідь, Нежить, Злидні.

Щоб проаналізувати духовний зміст казки, не досить спиратися лише на саму казку чи переказ. Наша українська духовна спадщина кодувалась в різних усних народних джерелах, іноді суть того чи іншого знання можна знайти в тих чи інших творах народних письменників. Авторами, які передавали в своїх творах езотеричну спадщину предків були: М.В. Гоголь, який знався за свого життя з козаками-характерниками, Т.Г. Шевченко, який в своїх творах спирався на козацькі звичаєві знання, Леся Українка, М. Коцюбинський, І. Котляревський та багато інших українських письменників і поетів. Духовна спадщина передавалась в прислів'ях, піснях, переказах тощо.

Тому ми будемо аналізувати казку «Котигорошко» спираючись і на інші джерела народної творчості, і на твори українських письменників і поетів.

Голови Змія в казці уособлюють негативні психологічні стани людини, які насамперед впливають на її організм.

Небідь – психологічний стан песимізму у людини. Як правило, якщо на песиміста подивитися з боку, то спеціаліст з мануальної терапії може помітити майже у всіх випадках скривлений хребет в області шийного відділу хребта. Людина стоїть немов би похнюплена. Таким чином, енергія життя, яка рухається по хребту, немов би застоюється в області шиї. У таких людей на основі кіфозного викривлення розвивається накопичення солей в області шийного відділення. Як правило, це заважає нормальному кровозабезпеченню головного мозку, і у людини можуть бути часті і навіть хронічні головні болі. Причина за казкою безпосередньо криється в психічному стані «Небіді». Недарма в козацькій пісні співається:

Було колись на Україні
Ревіли гармати.
Були колись запорожці
Вміли панувати.
Було треба чарку вип'ють,
Треба, й волю збудуть,
Зосталися ті, що небідь
Тільки світом нудять [4].

Для боротьби зі станом небіди у козаків-характерників існував звичай не співати сумних пісень в скрутну годину. Козацьке прислів'я говорить: «Коли козак сміється – Душа його плаче». Така традиція існувала і в інших народів. Зокрема в народів Кавказу. Відомий випадок, коли Шаміль – ватажок черкеських повстанців проти російських імперських військ, заборонив під час війни своїм воїнам співати сумних пісень. І одного разу, коли Шаміль почув, як один черкес співав сумну пісню, то він звелів дати нагаїв горцю. Та коли дізнався, що пісню, яку співав черкес, склала його мати, то звелів своїй охороні дати нагаїв собі.

Козаки-характерники вважали стан небіди дуже небезпечним для навчання бойового мистецтва, оскільки енергія життя підживлює не дії на користь козацького товариства, а живить саму Змієву голову «Небідь». Тобто енергія використовується на негатив – Змій захоплює сестру Оленку.

Перемагають стан небіди козаки за допомогою веселих пісень, спеціальних воїнських ігор – граїв, які проводяться в загально піднесеному душевному стані товариства. Причому імпульс цього піднесеного стану має надавати сам Вчитель. Це один із перших критеріїв оцінки Вчителя бойового мистецтва «Спас». Якщо навчання ведеться в «зашореному», «похнюпленому» стані, то це не є бойове мистецтво «Спас», навіть якщо і техніка рухів схожа. Спас – це насамперед внутрішній стан радості бою.

Нежить – психологічний стан людини, коли їй здається, що вона все знає на світі, стан «всезнайки». Такий стан не

дозволяє людині повноцінно сприймати інформацію, навчатись, і виробляє в психіці апатію до усього нового. Вважається, що людина стає неживою, мертвою духовно, тобто у неї настає стан «нежиті», коли вона не здатна навчатись. У людини, яка має такий психологічний стан, як правило, відбувається викривлення хребта вперед в області попереку, лардозне викривлення. За рахунок цього може рости живіт і відбувається надлишкове збільшення ваги. Енергія життя, жива, яка рухається вздовж хребта немов би застоюється в області попереку. Це може викликати поперекові болі, інші хвороби, пов'язані з внутрішніми органами. Енергію, яка має йти на позитив, людина використовує на несприйняття всього нового, що їй дає світ. Тобто знову Змій забирає сестру Оленку до себе.

Боротьба з таким психологічним станом в Спасі під час тренувань відбувається так, що в традиції Спасу жодне тренування не схоже на інше. Учні не знають, що буде відбуватись на занятті. Поступово в учнів випрацьовується звичка сприймати нову інформацію і вчитися постійно. При цьому справжній вчитель, за зовнішньою новизною в тренуваннях, зберігає постійну структуру і динаміку навчання. Тут працює принцип – «на зовні – нове, всередині – постійне». Про такий принцип говориться в козацькому спасівському карбі: «дивись чим нудить, а не тим, чим словоблудить...» [5].

Злидні – психологічний стан у людини жадібності і заздрощів. Такий стан забирає енергію життя на заздрість до чужого успіху, чужих досягнень, замість того, щоб вона пішла на досягнення власних, на власну мету. Вважалось, той, хто заздрить, сам відходить від родового захисту. Згадаймо легендарний твір української письменниці Лесі Українки «Лісова пісня». В цьому творі злидні показані живими істотами. Вони прийшли в родину головного героя Лукаша саме тоді, коли його родина зрубала тисячолітнього дуба [6]. Тобто відійшли від родових заповідей, від родової віри. Злидні, за переказами, ссуть кров у людини. Кажуть у народі :

«злідні заїли...» Це означає, що саме заздрість і жадібність з'їдає духовну суть людини. У людини, яку «їдять злідні», ясно виражений викрив хребта в області лопаток, кіфозне викривлення – у людини починає рости горб.

Для боротьби зі станом зліднів в традиції Спасу поряд із вправами на розвиток хребта і утримання його в прямому положенні існують психофізичні вправи і психологічні методи. Наприклад, сам внутрішній стан групи, яка вивчає Спас, повинен сприяти розвитку братніх стосунків між учнями. Козаки називали один одного братами. Між братами за звичаєм не повинно бути заздрців, а якщо вони з'являються, то отаман або Вчитель має пояснити козакам і прибрати такий розбрат за будь-яку ціну.

Далі в казці говориться, як брати пішли визволяти Оленку-Живу від Змія, але Змій побив братів на залізному току і полонив їх. Цей елемент казки говорить, що працюючи лише з шістьма точками хребта не можливо правильно і гармонійно розвинути своє тіло. Є небезпека, що розвиток самих лише фізичних якостей не дасть змоги виховати справжнього воїна. Воїна може полонити зла сила – Змій і його енергія піде на зло.

Виходом із цієї ситуації є народження сьомого брата – Котигорошка. В казці про це говориться: «От одного разу пішла жінка на річку прати. Коли ж котиться горошинка по дорозі... Жінка взяла горошинку та й і з'їла. Згодом народився в неї син. Назвали його Котигорошком...»

Ця частина казки говорить про неземне, непорочне зачаття Котигорошка, образ якого в казці уособлюється з народженням Спасителя, Спасу, дохристиянські витоки якого простежив відомий український вчений Юрій Олексійович Шилов у своїй праці «Спас: Коледа и Христос. Величайшая тайна истории». В цій праці видатний вчений наголошує на прадавності слов'янських витоків Спасу, Спасительства [7]. Котигорошко від народження володіє надсилою і надзнаннями. Він розпитує у батьків про братів і сестру, йде їх визволяти і перемагає Змія. Ця частина казки розшифровується

так: виховуючи тіло, навчаючи рухам, треба будь-який рух навчати «від маківки голови». Тоді з'являється правильна техніка бойового мистецтва. Всю техніку в Спасі бажано б вибудувувати від сьомого брата – Котигорошка, і тоді в руках з'явиться внутрішня сила – енергія Жива. В даоських і тибетських практиках є вчення про «золоту перлину», або про «золоту горошину» [8, с. 9–20]. Це сьома чакра, яка знаходиться на маківці голови і дає божественне знання. В казці закодований саме цей зміст. Саме із знанням про вищі космічні сили можна не потрапити в пастку простого вишкору тіла. А отже, не зациклитися лише на фізичному розвитку при виконанні фізичних вправ.

Наступна частина казки говорить, що визволені брати зв'язують Котигорошка, щоб з них не сміялися люди. Справа в тому, що при доброму фізичному розвитку, тобто «звільнених шести братах від Змія» у молодого козака може з'явитися хизування своїм розвитком, і тоді людина відійде від Бога, від космічних сил, які допомагають воїнові. Виходом із цієї ситуації на шляху виховання воїна-козака є тренування його, при високому розвитку тіла, в природніх «стихіях», якими є Вогонь, Метал, Вода, Дерево і Земля.

Стихією вогню в казці виступає сам Котигорошко, який має небесне, космічне походження. Котигорошко має власну залізну булаву, яка зроблена зі шматка заліза, знайденого під землею. Булава – це стихія Металу. Іншими природними стихіями виступають побратими Котигорошка, яких він зустрів під час своєї мандрівки: Вернигора, Вернидуб, Крутивус.

Вернигора уособлює собою Землю: «Іде собі та йде, коли дивиться – відтіть гора і відсіть гора, а між ними чоловік, руками й ногами в ті гори вперся та й розпиха їх...»

Вернидуб в казці виступає стихією Дерева, який має силу таку, що вириває дуби: «Ідуть, коли бачать: чоловік серед лісу як махне рукою – так дуби й вивертає з корінням...»

Крутивус уособлює Воду: «Ідуть, коли бачать – чоловік із здоровенними вусами над річкою: як крутнув вусом, – так вода й розступилася. Що й по дну можна перейти...»

Ця частина казки показує, що слідом за вдосконаленням свого тіла, воїн має вдосконалювати бойове мистецтво в природніх стихіях. Тренування при цьому має залучати одночасно всі п'ять стихій – Вогонь, Метал, Землю, Дерево, Воду. При цьому в тренувальному процесі воїн має в собі пробудити ці стихії, опанувати їх якостями – «побрататись» з ними.

Щоб пробудити стихію Вогню, в бойовому мистецтві «Спас» виконуються вправи на сонці, стрибки через вогонь, тушіння ударами свічки, вправи з факелами тощо. При опануванні системи «Кремій» виконується, при певній підготовці, ходіння по розпеченому вугіллю, використовується припалювання певних біологічно активних точок для пробудження внутрішньої енергії у людини. В сенсі фізичних якостей Вогонь відповідає швидкості. Тому для пробудження цієї стихії виконуються рухи на максимальній швидкості. Завдання в бойовому мистецтві «Спас» розвинути максимально швидкісні якості бійця, оскільки це дасть велику перевагу спасівцю в бою.

Для пробудження стихії Металу в бойовому мистецтві «Спас» виконуються вправи з металевими предметами, металевою зброєю: шаблею, ножем, металевою палицею тощо. Рекомендується виконання вправ з металевими обтяжувачами. В психологічному плані у молодого воїна з дитинства виховується культ зброї. Наприклад, в традиції Спасу власного ножа називають «товаришем». Шаблю козаки улесливо називали «сестрицею». Тобто металева зброя має стати ріднесенькою, невід'ємною частиною життя козака. Для опанування стихії Металу в бойовому мистецтві «Спас» існує система «Кремій». Виконуючи вправи системи «Кремій», тіло козака може набувати здатності витримувати навантаження граничне з людськими можливостями – витримувати удари в тіло. З точки зору фізичних якостей і здібностей стихії Металу відповідає спритність.

Для пробудження стихії Землі в Спасі виконуються вправи, які поєднані безпосередньо з Землею. Це переміщення

в стійках, переповзання, козацькі танці, типу повзунця, маскування за допомогою закопування в землю, енергетичні вправи на енергетичне «злиття» з землею, психофізичні вправи на отримання енергії від землі. Після опанування стихії Землі в бою козак стає немов би вкопаним у землю – у нього стає міцною і впевненою стійка і переміщення. Стихія Земля відповідає фізичній якості витривалості, тому для пробудження Землі виконуються вправи на витривалість – біг на довгі дистанції, багатогодинні безперервні ігри, виконання танцювальних рухів протягом довгого часу тощо.

Стихія Дерево пробуджується виконанням різнобічних вправ, які поєднані з опануванням простору. Дерево росте і захоплює простір. Це стрибки, акробатичні вправи, виси в розслабленому стані, виконання вправ на спеціальних тренажерах типу «Правило», стрибки в воду з висоти, виконання дихальних вправ. Завдання пробудження стихії Дерева – стати таким же міцним, як Дуб, стати таким же гнучким, як лоза, «потоваришувати» з Деревом, увібрати його якості. Коли боєць в бойовому мистецтві «Спас» опанує стихію Дерева, у нього «виставиться» правильне дихання в бою, зміцняться зв'язки і суглоби. Стихія Дерева відповідає такій фізичній якості, як гнучкість. Тому для опанування цієї стихії рекомендується виконувати вправи на гнучкість, оскільки гнучке тіло козака дає можливість виконувати найскладніші рухи, плідно при цьому збагачуючи технічні здібності бійця.

Стихія Вода пробуджується у бійця-спасівця виконанням вправ у воді. Ця стихія є дуже важливою для людини, оскільки наше тіло на 70–80% складається з води. Для пробудження і розуміння Води рекомендується виконувати вправи на техніку саме у воді, виконувати систему загартування водою, обтирання, купання в холодній чи гарячій воді. Можна виконувати плавання на довгі чи короткі дистанції, пірнання, боротьбу у воді, виконання технічних елементів – ударів і кидків у воді. Вода при цьому є природнім обтяжувачем, тому після опанування стихії Води рухи бійця

Спасу стають більш сильними. Сама стихія Води відповідає такій фізичній якості, як сила. Тому виконання силових вправ також є базою для пробудження стихії Води.

Для того, щоб спасівець правильно потоваришував зі стихіями, необхідне розуміння в тренувальному процесі гармонійного поєднання стихій. Стихії мають сприяти гармонійному розвитку бійця, доповнюючи одна одну. В протилежному випадку стихії можуть знищувати одна одну, спровокувавши регрес бійця, як фізичний і технічний, так і духовний. Стихії немов би «зраджують», їх опановує зла сила. В казці про це застерігається, коли з'являється дідок в хатинці, де поселилися побратими. Дідок в казці уособлює нечисту силу, яка приходить зі світу Нави. В процесі опанування природними стихіями слід зважити на те, що надмірне захоплення ними може привести до того, що сама стихія духовно «засмокче» бійця. Боєць при цьому може «захопитися» акробатикою чи загартуванням, забуваючи основну мету – гармонійний розвиток заради служіння вищій силі, Господу Богу. В казці дідок – нечиста сила – перемагає, нарізає паски зі спини всіх побратимів, окрім самого Котигорошка. Це говорить про те, що лише Божественний вогонь, Спасительство може перемогти і не допустити до душі воїна нечисту силу. Тому саме на цьому етапі навчально-тренувального процесу дуже важливою є духовна підготовка учня, принцип «Без Бога ні до порога». Тому рекомендується перед і після тренування прочитування молитов. Важливим є сформувати в учня силу Віри в Бога, але не допускаючи при цьому релігійного фанатизму і забобонності. В казці застерігається про зраду побратимів-стихій, коли вони намагаються скинути Котигорошка в провалля після того, як той переміг дідка-нечистого і знайшов царівну.

Тому важливе при навчанні роботи зі стихіями розуміння, як стихії при розвитку можуть доповнювати чи руйнувати одна одну. Вода допомагає рости Дереву, народжує Дерево. Дерево допомагає горіти Вогню, з дерева народжується Во-

гонь. Вогонь робить попіл (Землю), попіл осідає на Землю збільшуючи її. Земля народжує Метал (здавна наші предки знали, що метал (руда) народжується саме в надрах Землі). Метал, розплавляючись, стає рідиною, Металом викопують колодязі і криниці, з Металу роблять резервуари для Води. Отже, Метал народжує Воду. Ці зв'язки є доповнюючими між собою. Але існують і зв'язки, які сприяють руйнуванню стихій одна однією. Вода руйнує Вогонь, Вогонь розплавляє Метал, Металом рубають Дерево, Дерево руйнує Землю, Земля забирає Воду. Подивившись на аналоги стихій з фізичними якостями, можна побачити зв'язки сприяння і руйнуючі зв'язки між фізичними якостями. Вправи на розвиток сили сприяють розвитку гнучкості, вправи на розвиток гнучкості сприяють розвитку швидкості, вправи на розвиток швидкості сприяють розвитку витривалості, вправи на розвиток витривалості сприяють розвитку спритності і вправи на розвиток спритності можуть сприяти розвитку сили. Все це може відбуватися за умови, коли враховуються руйнуючі зв'язки – надмірний розвиток сил затримує розвиток швидкості, розвиток швидкості затримує розвиток спритності, розвиток спритності може затримувати розвиток гнучкості (тіло зникає до того чи іншого руху і може затримуватися розвиток амплітуди рухів), розвиток гнучкості може затримувати розвиток витривалості і розвиток витривалості може затримувати розвиток сили. Правильне використання даної системи дозволяє поліпшити гармонійний розвиток бійця без «перекосу» в той чи інший бік, дозволяє краще розкрити природні здібності учня.

На перший погляд можна побачити в даній системі аналог східної системи п'яти першоелементів, стихій. Відповідь на це питання така: чи різне сонце світить на Землю, наприклад, на країни Сходу – одне, а на слов'янські народи – інше. Принципи побудови Всесвіту одні, просто розуміння у кожного своє. Дане розкодування казки «Котигорошко» говорить про існування у нашого народу дав-

ніх знань про побудову Всесвіту, про закони Природи, які кодувались в казки, прислів'я, пісні. Тому саме культура нашого народу є резервуаром сакральних знань, і дбайливе відношення до культури є запорукою збереження духовності і людяності на нашій землі.

Наступна частина казки розповідає саме про те, як Котигорошко, переслідуючи дідка, спускається під землю. Саме в цій частині казки закодована суть характерництва козаків. Світ під землею уособлюється як світ Нави. У наших предків було уявлення про триєдність світу. Світобудову уявляли як триєдність трьох світів – Яв, Нав і Прав. Яв розумівся як явний світ, світ людського життя, Прав – закони життя Всесвіту, Нав – світ духів, померлих предків. Вважалось, що коли людина засинала, вона мандрувала в навський світ. В навському світі Котигорошко знаходить свою Царівну, тобто свою другу жіночу половину. В навському світі сила Котигорошка не діє. Він перемагає лише об'єднавши чоловічу і жіночу силу і кмітливість. Тобто знаходить Знання. Відправивши на явний світ царівну, Котигорошко отримує зраду побратимів. В цій частині казки є пересторога до того, що навські енергії стихій можуть «зрадити» воїна, завівши його Свідомість на оманливий шлях, коли забувається мета служіння Матері-Землі і Богу. Залишившись в навському світі, Котигорошко натрапив на гніздо Грифа і захистив маленьких пташенят, закривши їх від граду та дощу своєю свиткою. Птах Гриф в казці уособлюється з Родом. У своїй праці «Словник давньоукраїнської міфології» видатний український вчений Плачинда С.П. стверджує, що наші пращури уявляли Бога Рода Соколом, Орлом або великою птахою [9]. Казка говорить про те, що козак має своєю звитягою захищати свій козацький рід (пташенят). Саме Гриф (Род) виносить Котигорошка в явний світ, але той жертвує своїм тілом, щоб Гриф міг донести його в явний світ. В цій частині мова йде про те, що козацький рід невмирущий, коли є козацька звитяга вприду до самопожертви задля Роду. Вийшовши в явний світ,

Котигорошко повертає собі Царівну, тобто сам стає Царем. За переказами, які розповідав видатний носій козацького Звичаю Спасу Леонід Петрович Безклубий, наші пращури називали Царем старшого воїна в Роду. Назва «Цар» походить від слова «царина» – окраїна селища, де утримувалась худоба. Цар вибирався на Раді-Віче і мав посаду старшого пастуха. Він повинен був не лише доглядати правильно за господарством, але і захищати добро громади. Царем вибирався кращий воїн, який володів певними знаннями. В казці говориться про мету шляху воїна – стати Царем, тобто служити Роду, оволодівши сакральними знаннями.

Резюмуючи вищесказане, можна зробити висновок, що український народ має багатющу традицію сакральних знань. Ці знання передавались, як правило, неписемно «від серця до серця, в Роду». На жаль, не зберіглось спеціалізованих писемних джерел, на зразок підручників з бойового мистецтва. Та, мабуть, їх і не було, оскільки вчитель насамперед вчив учня духовності, любові до народу і до рідної землі, вже потім бойовому ремеслу. Тому знання на перший погляд і «розкидані» по переказах, казках, піснях тощо. Буде готовий учень – знайдеться і вчитель. Знання не вмирають, їх просто треба знати, де взяти. Наша сакральна традиція має стати фундаментом для відродження і збереження духовності на нашій Землі. Саме це і має стати запорукою до шляху України в майбутнє.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія. Характерник // <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA> – 2012 – 9 груд.
2. Базлов Г.Н. Русский рукопашный бой Буза. – М.: 2006. – 80 с.
3. Українська казка // <http://kazka.in.ua/Zbirky/moje/Kotyhoroszko.html> – 2012 – 9 груд.
4. Всеукраїнська федерація «Спас» // http://www.spas.zp.ua/dok/zvichaevi_pisni_Spasy.doc – 2012 – 9 груд.

5. Безклубий Л. З давніх звичаїв // Спас. Український звичай. – Запоріжжя, 2000. – С. 8.
6. Енциклопедія життя і творчості Лесі Українки // <http://www.l-ukrainka.name/uk/Dramas/LisovaPisnja/Act3.html> – 2012 – 9 груд.
7. Шилов Ю.А. СПАС : Коледа и Христос. Величайшая тайна истории. – Киев : Аратта, 2011. – 30 с., илл.
8. Килхэм Кристофер С. Пять Тибетских Жемчужин. Перев. с англ. – М.: ООО Издательский дом «София», 2006. – 112 с.
9. Плачинда С.П. Словник давньоукраїнської міфології. – Київ: Український письменник, 1993. – 63 с.

6.2. УКРАЇНЬСКА НАРОДНА КАЗКА «КОЗА-ДЕРЕЗА», ЯК МЕТОДИКА НАВЧАННЯ БОЙОВОМУ МИСТЕ- ЦТВУ «СПАС»

В українській культурі бойове мистецтво не передавалось у вигляді воїнських трактатів, настанов, як, наприклад, можна було б спостерігати в країнах Сходу, тих же Китаю чи Японії. Якщо і знаходимо історичні згадки, то це поодинокі описання воїнських подвигів чи військових подій. Описання ж методик навчання воїна, чи виховання якихось військових навиків в історичній літературі не спостерігається. Але це не означає, що системи підготовки воїна, власного бойового мистецтва український народ не мав і не має.

Дослідник давньоруської бойової традиції, відроджувач руського бойового мистецтва Буза Григорій Миколайович Базлов у своїй праці «Бойові казки північно-західної Русі» наголошує, що традиція передавалась усно: «від серця – до серця, з рук – в руки». Автор вважає, що в руській традиції існували бойові казки, в яких була навмисно замаскована і закодована інформація, тексти про бойове мистецтво. Ця традиція йому дісталась від його вчителя бойового мистецтва, князя Бориса Васильовича Голіцина-Тимофєєва. На думку Базлова Г.М., бойове значення казок відкривалось

юнакам після, за необхідності, повноліття [1, с. 70–71]. Як тут не згадати спасівський козацький карб: «...вчити можна тільки рідну та добру дитину тоді, коли їй вкрай необхідно або в лихоліття» [2].

В традиції козацького бойового мистецтва «Спас» бойова інформація передавалась за тим же принципом «від серця – до серця» у вигляді тренувань – граїв (від слова «гра»), за допомогою карбів – заповідей, спеціальних характерних казок, саме в яких і була закодована бойова інформація. Такими казками є «Котигорошко», «Коза-дереза» та деякі інші казки, які ми розглянемо в інших дослідженнях.

Казка «Коза-дереза» є однією із казок, в якій закодована інформація про етапи навчання воїна і про принципи техніки бою в Спасі. Розкодовуючи казку, треба наголосити, що в ній персонажі уособлюються з певними якостями бійця і певними складовими бойового мистецтва:

- Заєць – душа ненавченої людини, яка стала на шлях воїна.
- Коза-дереза – духовний ворог, який перемагає бійця, виганяє його з хатинки.
- Хатка – тіло бійця, його сутність, те, що береже його душу.
- Ведмідь – сила бійця, його фізичні якості.
- Вовк – бойовий характер бійця, його «хижість», досвід.
- Лисиця – кмітливість бійця, його вміння нестандартно діяти в бойовій ситуації, знаходити переможний вихід.
- Рак-неборак – воїнський дух. Рак живе в двох стихіях – Землі і Води, перероблює мертве на живе, санітар Води – Життя. Тобто рак – символ переходу життя–смерть, смерть–життя, готовність до смерті.

В казці говориться про те, що Козу-дерезу з сім'ї вигнав дідусь-господар за капості і брехню. Тут дідусь уособлюється з Господом Богом, який вигнав нечисту силу з Раю. Тобто Коза-дереза – нечистий дух, Лукавий, який постійно збиває з істинного шляху молодого воїна. Після того, як Козу вигнали, вона знаходить в лісі хатку Зайця і виганяє

його з власного житла, тобто Лукавий намагається споку-
сити початківця слабостями. В казці про це говориться: «У
лісі бачить Коза зайчикову хатку, – вона туди вбігла та й за-
ховалась на печі.

От прибігає Зайчик, коли чує – хтось є в хатці. Зайчик і
питається:

– А хто, хто в моїй хатці?

А Коза сидить на печі та й каже:

– Я, Коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –

Тут тобі й смерть.

От Зайчик злякався, вибіг з хатки, сів під дубком. Сидить
та й плаче. Коли йде Ведмідь та й питається:

– Чого ти, Зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені, Ведмедику, не плакати, коли в моїй хатці
звір страшний сидить!

А Ведмідь:

– От я його вижену! Побіг до хатки:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А Коза з печі:

– Я, Коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету, –

Тут тобі й смерть!

Ведмідь і злякався.

– Ні, – каже, – Зайчику-побігайчику, не вижену – боюсь.

От ізнов пішов Зайчик, сів під дубком та й плаче. Коли
йде Вовк і питається:

– А чого це ти, Зайчику-побігайчику, плачеш?
– Як же мені, Вовчику-братику, не плакати, коли в моїй хатці звір страшний сидить!

А Вовк:

– От я його вижену!

– Де тобі його вигнати! Тут і Ведмідь гнав, та не вигнав.

– Отже, вижену.

Побіг Вовк до хатки та й питається:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А Коза з печі:

– Я, Коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,

Ніжками затопчу,

Хвостиком замету,—

Тут тобі й смерть!

Вовк і злякався.

– Ні, – каже, – Зайчику-побігайчику, не вижену – боюсь.

Зайчик ізнов пішов, сів під дубком та й плаче. Коли біжить Лисичка, побачила зайчика та й питається:

– А чого ти, Зайчику-побігайчику, плачеш?

– Як же мені, Лисичко-сестричко, не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!

А Лисичка:

– От я його вижену!

– Де тобі, Лисичко, його вигнати! Тут і Ведмідь гнав – не вигнав, і Вовк гнав, та не вигнав, а то ти!

– Отже, вижену.

Побігла Лисичка до хати та:

– А хто, хто в зайчиковій хатці? А Коза з печі:

– Я, Коза-дереза,

За три копи куплена,

Півбока луплена!

Тупу-тупу ногами,

Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету,—
Тут тобі й смерть!
От Лисичка теж злякалась.
— Ні, — каже, — Зайчику-побігайчику, не вижену — боюсь.
Пішов зайчик, сів під дубком та й знову плаче. Коли це лізе Рак-неборак та й питається:
— Чого ти, Зайчику-побігайчику, плачеш?
— Як же мені не плакати, коли в моїй хатці страшний звір сидить!
А Рак:
— От я його вижену!
— Де тобі його вигнати! Тут Ведмідь гнав, та не вигнав, і Вовк гнав, та не вигнав, і Лисиця гнала, та не вигнала, а то ти!
— Отже, вижену!
От поліз Рак у хатку та й питається:
— А хто, хто в зайчиковій хатці? А Коза з печі:
— Я, Коза-дереза,
За три копи куплена,
Півбока луплена!
Тупу-тупу ногами,
Сколю тебе рогами,
Ніжками затопчу,
Хвостиком замету, —
Тут тобі й смерть!
А Рак усе лізе та лізе, виліз на піч та:
— А я, Рак-неборак,
Як ущипну, — буде знак!
Та як ущипне Козу клешнями!.. Коза як замакає, та з печі, та з хати — побігла, тільки видно! От тоді Зайчик радий, прийшов у хатку та так уже Ракові дякує. Та й став жити в своїй хатці» [3].

Боєць, який опановує бойове мистецтво «Спас», поступово набуває таких якостей, як сила, бойовитість — хижість,

досвід, кмітливість. З часом боєць набуває і воїнського духу, у нього з'являється розуміння життя і смерті, воїн стає Воїном – він готовий вести бій аж до своєї загибелі. Козацький карб, текст якого, на жаль, не зберігся, говорить, що козака духовно вбити не можливо, бо смерть героя народжує нових героїв [4]. У такому внутрішньому стані боєць виганяє з хатки Козу-дерезу і воїнський дух назавжди оселяється в хатинці, тобто боєць знаходить свою воїнську сутність, знаходить самого себе.

В казці особливе значення має образ хатки зайчика. В бойовому мистецтві «Спас» «хатка» – це власний простір бійця. Хатка має фундамент, стіни, дах, поріг.

«Фундаментом» є стійка бійця, вона має бути міцною і водночас сприяти легкому і швидкому переміщенню. «Збудувати фундамент» у бійця означає навчити його відчувати власний центр тяжіння (коли будують у хати фундамент, то вирівнюють його згідно з горизонтом, щоб не було перекосу), навчити техніці нижньої частини тіла – ніг і тазу.

«Стіни» в хатинці означають простір вздовж і навколо тіла бійця на відстані ліктя або передпліччя. На нижньому рівні – відстань навколо тіла бійця до коліна піднятої і зігнутої в коліні ноги під прямим кутом. Гомілка означає стіну хатки.

«Дах» знаходиться над головою бійця, він захищає його. «Побудувати дах в хатці» означає пробудити у бійця відчуття простору, відчуття дистанції. Недарма в народі говорять про тих, хто втрачає відчуття реальності, «Дах знесло». У моральному аспекті «дах» – це самовладання над собою, в технічному, прикладному значенні – відчуття дистанції, техніка верхньої частини тіла.

«Поріг» означає місце входу в хатку. Це місце починається на відстані вільно витягнутої перед собою або в бік руки і закінчується в районі витягнутого ліктя.

Удар в бойовому мистецтві «Спас» уособлюється з непроханим гостем – Козою-дерезою. Гостя треба зустрічати на прозі. В будь-якій боротьбі існує поняття «прийому».

Якщо розуміти «прийом» як технічну дію, то етимологічне значення цього терміну є не зрозумілим. Якщо ж порівнювати дію нападу супротивника як гостя, то термін «прийом» означає прийом гостя, прийняти гостя, тобто опрацювати на свою користь агресивну дію супротивника.

Розуміння «хатки», «порогу» дає універсальне розуміння техніки і тактики ведення бою. Боець має під час бою залишатися в своїй хатинці. У нього має бути присутнім острах, відчуття небезпеки – «заєць». У випадку коли проявилася небезпека, то боець має технічно зробити силову зустріч діям ворога («ведмідь»), нанести вражаючий удар супротивнику («вовк»), провести кидок чи якимось збити суперника на землю при мінімумі зусиль («лисиця»). Після цього боець має привести свого ворога в стан між життям і смертю («рак-неборак»), дивлячись на характер бою, вирішити подальшу долю свого ворога – знищити чи залишити його живим, забрати у ворога здоров'я чи затримати його. Ворог втрачає свою силу, коли він повністю втрачає здатність до агресивних дій.

При фізичній підготовці перемагає більш технічно і тактично підготовлений боець. При рівних фізичній, технічній і тактичній підготовці перемагає той, у кого сильніший воїнський дух.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що український народ зберіг у своїй культурі методики, настанови, джерела національного бойового мистецтва. Тільки ці джерела не можна розглядати як загально науково прийнято – у вигляді книг, трактатів чи підручників. Бойова спадщина українського народу, світогляд козака-воїна передавалися в народній культурі у вигляді казок, пісень, прислів'їв тощо. Треба лише навчитись вмінно читати ці «підручники», сприйняти бойову культуру рідного народу всією душею і розумом. Писемні джерела з часом можуть зникнути, їх може вилучити і знищити загарбник, окупант чи влада, якій не потрібна воля народу, що в певній мірі дає традиція

національних бойових мистецтв. Усну ж спадщину можна знищити, знищивши самих носіїв цієї спадщини. Однак, як показує історія, повністю зробити це неможливо. Отже, бойова культура українського народу невмируща і буде жити до тих пір, доки існує сам український народ.

Список використаних джерел

1. Базлов Г.Н. Русский рукопашный бой Буза. – М., 2006. – 80 с.
2. Безклубий Л. З давніх звичаїв // Спас. Український звичай. – Запоріжжя, 2000. – С. 8.
3. Українська казка // <http://kazka.in.ua/Zbirky/moje/Kozadereza.html> – 2012 – 9 груд.
4. Косуха О. Вільний спосіб життя. – Ескада-Київ: На правах рукопису, 2005. – 192 с.

7. ХАРАКТЕРНІ КОЗАЦЬКІ ПІСНІ В ЗВИЧАЇ СПАС

Козацька пісня є своєрідною закодованою інформацією про світобудову, про погляд наших предків на енергетику Всесвіту тощо. Співаючи пісню, козак надихався Духом пращурів, відновлювався під час походу чи важкого трудового дня, звеселявся, коли на душі було сумно, згадував подвиги видатних козаків. Пісня якнайкраще зберігала в народній пам'яті імена козацьких видатних ватажків і героїв. По суті, пісня – найкращий пам'ятник зв'язі воїнів. В козаків не було особливої потреби ставити величезні монументи своїм отаманам, як це було прийнято фараонами Єгипту, російськими імператорами, європейськими монархами. Пісня, яка передавалась в поколіннях, якнайкраще зберігала пам'ять про народних героїв і про події, які відбувались в історії народу. Це була своєрідна козацька енциклопедія. Існувало безліч пісень, які розповідали історію козацтва: духовні пісні, побутові, веселі пісні, бойові пісні тощо. Деякі пісні забувались народом, деякі народжувалися авторами, ім'я яких забувалось, а пісня ставала народною. Існували і існують ще характерні козацькі пісні, які навчають молодого

го козака «характеру» козацтва, а якщо розкодувати пісню, то вона розкриває характерні козацькі таємниці. При розкодуванні певних козацьких пісень, які здавались на перший погляд веселими чи побутовими, постає картина побудови Всесвіту чи людського організму, можна зрозуміти як управляти природними явищами чи процесом у суспільстві.

Однією із характерних пісень, за словами мого вчителя, характерника, носія Звичаю Спасу Леоніда Петровича Безклубого, який, на жаль, пішов із життя, є пісня «Наливаймо, Браття, кришталеві чаші...» Леонід Петрович під час навчання лише вказував шлях як робити, лише інколи детально зупинявся на тому чи іншому елементі бойової спадщини. В багатьох же випадках говорив: «Само коли треба дістане...» Тепер зрозуміло – бойова спадщина нашого народу така глибока і величезна, що навчаючи спадщині не вистачить часу детально пояснювати кожний елемент, як це прийнято в багатьох езотеричних школах чи школах бойових мистецтв.

Спробуємо зробити аналіз тексту пісні з точки зору світогляду наших предків в традиції Спасу про енергетичну побудову організму людини. Текст пісні в різних випадках трохи відрізняється один від одного, має різні варіанти. Та все ж в більшості випадків пісня співається так:

Наливаймо, браття,
Кришталеві чаші,
Щоб шаблі не брали, щоб кулі минали
Голівоньки наші.
Щоби Україна
Повік не стогнала,
Щоби наша слава, козацькая слава,
Повік не пропала.
Бо то наша слава
Кровію полита,
Січена мечами, рубана шаблями,
Ще й сльозами вміта.
Наливаймо, браття,
Поки є ще сила,

Поки до схід сонця, поки до походу
Сурма не сурмила.

Перший куплет пісні говорить про те, щоб брати налили кришталеві чаші. Відомо з історії, що у козаків не було кришталевих чаш, та це їм було і не потрібно, бо кришталь був не практичним в побутовому житті козака. Чому ж у пісні співається саме про кришталеві чаші. З аналізу української казки «Котигорошко» відомо, що в організмі людини існує сім енергетичних центрів – «братів», ними створена «Сім – Я», батько – Отець небесний, мати – Мати-Земля Грозова. Сестра – Жива – енергія життя, яка живить «братів», енергетичні центри, які розміщені вздовж хребта людини.

В езотеричній традиції наших пращурів є слово «чарівник». Чарівниками називали характерників, знахарів, відунів тощо. Тобто чарівник – це той, хто володіє чарами. Слово «чара» в українській і інших слов'янських народах має декілька значень. В першому значенні воно означає якесь незвичне перетворення за рахунок езотеричних дій, в іншому – щось прекрасне, бо існують епітети «чарівний легень» або «чарівна дівчина» чи «чарівна жінка». Ще слово «чара» означає ємність для пиття якихось напоїв. За дослідженнями академіка Рибаківа Б.А. слово «чара» в слов'ян означало – ємність для приготування і споживання ритуальних напоїв.

З іншого боку, якщо чарівник це той, хто володіє чарами, і чари розглядати, як ємність для накопичення енергії життя, то можна зробити висновок, що «чара», «чаша» або «ча-кра» – це і є тими енергетичними центрами, які знаходяться у кожного «брата». Кришталь сприймається як щось чисте. Тобто «кришталева чаша» – посуд для наповнення чистою енергією. Цей погляд на пісню пояснює чому треба наповнювати кришталеві чаші – щоб мати духовну і енергетичну силу для неушкодженості, спасіння в бою. Якщо буквально сприймати слова пісні, то стає незрозумілим чому треба напиватися, щоб ні шабля ні куля не брали. Пісня говорить про те, що аби в бою бути неушкодженим, треба наповнити всі свої енергетичні центри, «кришталеві чаші», енергією життя – підживити «братів».

Тобто, виходячи з вищесказаного, чарівник – це той, хто володіє і знає, як управляти енергетичними центрами – чакрами. Всі назви таких людей пов'язані з поняттям внутрішньої енергії, внутрішньої сили. Наприклад, «відун» – хто знає, відає про те, що недоступно простій людині, «характерник» – походить від слова характер, що означає внутрішню силу. «Знахар» – той, хто знає (як і відун).

Для чого ж треба себе наповнювати козакові внутрішньою силою? Про це говорить другий куплет пісні. Сила козакові-характернику дається для того, щоб він захищав і боронив рідну землю – Україну, тоді збережеться козацька слава. Козацька слава – це давньослов'янська богиня Мати – Сва. В слові «Слава» прослідковується префікс-звук «С-ла-ВА», «Сва-». Давні слов'яни називали префіксом «Сва» щось вічне і велике. Наприклад, «Сварог», «Мати-Сва», яка на своїх крилах несе воїнів до перемоги. З цього пішла традиція зображувати богинь перемоги з крилами у греків, римлян. Тобто в пісні в другому куплеті говориться, що Україну козакам треба боронити і захищати, щоб не пропала рідна духовність, і тоді перемога-Слава буде завжди з козаками. Згадаймо славного отамана, характерника Івана Сірка, який за все своє життя не програв жодної битви.

В третьому куплеті пісні говориться на чому стоїть козацька воїнська Слава. Вона кровію полита і сльозами вмига. Тобто на крові людській і сльозах. Тут закодований світогляд і віра козаків в те, що наш народ не можна здолати силою. Бо за звичаєм козак-характерник в бою сам ставав Богом, Боги давали йому Силу. І якщо козак фізично гинув в бою, то його смерть народжувала нових Богів. І Мати-Слава (Мати – Сва) давала їм силу для перемоги. Енергія сльоз і крові знову народжувала енергію Любові і Життя.

Четвертий куплет пісні говорить про те, що перед боєм козак має насититись енергією життя «доки є ще сила». Тобто поки є воїнський дух, і поки ще не настав похід, не настали дії. Бо тоді вже треба витратити свою силу і енергію на Славу України, на дію заради процвітання рідної землі,

заради перемоги в бою. Слово «сурма» тут означає не лише музичний військовий інструмент, адже якщо уважніше розглянути це слово, то можна побачити його духовне значення. «Сур-Ма», це слово має дві складові. Перша – префікс «Сур-». Є багато схожих слів в давньоукраїнській мові, які збереглися в назвах сучасних сіл, річок, місцевості, прізвищ тощо. «Сура» означає сакральний божественний напій. В Україні є річка під назвою Сура, села Сурсько-Михайлівське, Сурське, прізвища Сурський, Сурченко.

Тобто префікс «Сур-» несе в собі суть, як божественний. Складова слова «Ма» означає матір. Тобто слово «Сур-Ма» означає Божа Матір, Берегиня, Покрова козацька. Згадаймо, що Покрова була й є завжди духовною захисницею козацтва. Саме свято Покрови для козаків було одне з найбільш шанованих. Тому пісня говорить, що в похід козака закликає Божа Матір, Покрова і тоді в поході козак знаходиться під її захистом.

Давні українські пісні є своєрідною народною духовною енциклопедією, де закодований світогляд і давні езотеричні знання наших предків. Ці знання дозволяють краще пізнати світ і самого себе, зрозуміти чому наші пращури без сумнівів могли віддати найдорожче, навіть життя, заради перемоги козацького товариства в бою, заради процвітання рідного Краю і народу. Чому саме козаки були, говорячи сучасною мовою, справжніми патріотами рідної землі. Причому базою для цього був саме світогляд козака, який ґрунтувався на традиції, що передавалась в піснях, казках, переказах, тобто в українській культурі.

8. ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ УЧНЯ В ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОГО БОЙОВОГО МИСТЕЦТВА «СПАС»

У школах бойового мистецтва «Спас» існують правила, які засновані на старовинних заповідях козаків-характерників, носіїв козацького звичаю Спас. Такими правилами є «Семерик» і «П'ятерик». «Семерик» – це правила школи «Спас», яких необхідно дотримуватися кожному

адепту школи: учням, вчителям, старшині, адміністрації. «П'ятерик» – це правила-настанови людині, яка стала на шлях опанування бойового мистецтва «Спас» і бажає стати воїном-захисником свого Роду, рідної Матері-Землі.

8.1. «СЕМЕРИК» – СІМ ПРАВИЛ ШКОЛИ «СПАС»

- *Бажання і намагання вчитись і тренуватись, постійно виховуючи в собі високі моральні якості. Вивчення і повага свого Роду.*
- *Суворе дотримання дисципліни секції, клубу, школи, федерації. Шанобливе ставлення до людей, інших шкіл, «несприйняття зверхності над собою і в собі». Дух має завжди бути чистим.*
- *Участь в розвитку школи «Спас». Висока відповідальність відношення до чистоти школи «Спасу». «Чужого навчайтесь і свого не цурайтесь».*
- *Всі питання мають вирішуватись відповідно до правил моралі. «Найбільший ворог – чвара і розбрат межі товариства».*
- *Знання мають використовуватись лише для захисту істини в ім'я Добра, Правди, Справедливості і Любові на Землі. Захист рідних Святинь.*
- *Критичне ставлення до себе. «Там де починається самотішення і самоповтор, там починається зрада».*
- *Шанобливе ставлення до Вчителя та товариства в школі «Спас».*

ТЛУМАЧЕННЯ «СЕМЕРИКА»

1. Бажання і намагання вчитись і тренуватись, постійно виховуючи в собі високі моральні якості. Вивчення і повага свого Роду.

Наші пращури говорили: «Вік живи – вік учись». Бойове мистецтво «Спас» – це мистецтво, наука, військове ремесло, козацький звичай. Тому Спас потребує ретельного підходу в

опануванні. Поверховий підхід може привести до самообману і самотішення. Недарма один із карбів Спасу говорить: «Там, де починається самотішення та самоповтор, там починається зрада». Тому необхідно в процесі навчання Спасу випрацьовувати в собі високу працездатність через велике бажання вчитись і тренуватись. Високі моральні якості забезпечать учню більш краще опанування Спасом, оскільки чиста і правдива душа допоможе йому здолати будь-які перепони на його життєвому шляху.

Однією із чеснот козака є знання свого Роду. На жаль, різні негативні історичні події у багатьох сім'ях перервали це знання. Рід для козака має величезне духовне значення, оскільки саме він дає йому внутрішній духовний стрижень. Тому для учня важливим є відновлення пам'яті свого Роду. Сама повага до свого Роду має сприяти тому, щоб козак-воїн проніс через все життя цю повагу і залишив свої родові честь і славу наступним поколінням.

З точки зору концепції здоров'я за Спасом умовно можна розділити здоров'я людини на сім складових: фізичне, функціональне, енергетичне, психічне, духовне, соціальне і репродуктивне (Родове). Наші пращури донесли до нас прислів'я: «Козацькому Роду нема переводу». Збереження чеснот і духовних здобутків свого Роду є для козака важливим, оскільки це фундамент для збереження самого Роду в майбутньому.

2. Суворе дотримання дисципліни секції, клубу, школи, федерації. Шанобливе ставлення до людей, інших шкіл, «несприйняття зверхності над собою і в собі». Дух має завжди бути чистим.

Для того, щоб досягти своєї мети окрім бажання людині необхідна системна і планомірна праця. Позитивний результат можливий лише за умови правильного планування своєї діяльності. Займаючись в секції, учень має чітко співпрацювати зі своїм вчителем. Процес навчання бойовому мистецтву «Спас» є багатогранним процесом. Вчитель, тренер

володіє певним об'ємом знань, щоб правильно спланувати навчально-тренувальний і виховний процес. Коли учень буде системно пропускати заняття або хаотично відвідувати їх, при підвищенні рівня тренуваності інших учнів секції, він буде безумовно відставати на рівні фізичної, техніко-тактичної та інших видах підготовки бійця. В бойовому мистецтві це може завдати шкоди здоров'ю самого учня і зробить неможливим навчання бойовому мистецтву. Суворе дотримання дисципліни обов'язкове не лише для учнів, але і для вчителів бойового мистецтва «Спас», адміністрації секцій, клубів, шкіл, федерацій. Для дотримання дисципліни існує самоконтроль, який має духовну основу, того, що в процесі навчання в бойовому мистецтві «Спас» виховують не просто знавців бойового мистецтва, а насамперед патріотів України, воїнів-захисників рідної Вітчизни. Тому сам Звичай Спас визначає необхідність дотримання військової дисципліни учнями, вчителями та іншими діячами Спасу.

Спасівець – це воїн, і поведінка і спосіб життя його в мирному житті є такими ж, як і на війні, оскільки за світоглядом Спасу війна Добра і Зла ніколи не закінчується, а спасівець – це не просто воїн, це – духовний воїн України і Православної віри.

В процесі навчання бойового мистецтва «Спас» у учня чи у тренера може виникнути «запаморочення від успіхів». Такий стан може пригальмувати або навіть зупинити духовне зростання людини, а цей процес має бути неперервним усе життя воїна. Чим вище зростає духовний рівень людини, тим більше можливостей перед нею відкривається, тим більшим об'ємом знань і вмінь вона володіє. Це може призвести до того, що людина може «загордіти». В Православній вірі «гординя» або «зверхність» є одним із смертних гріхів людини. Тому правилом школи «Спас» і є відношення з великою повагою до здобутків інших шкіл і людей. В цьому принципі закладено, що спасівець постійно має вчитися. А це неможливо без поваги над здобутками інших. Саме несприйняття зверхності дає спасівцю чистоту Духу, тому

важливий самоконтроль учня при цьому. Козацький карб говорить: «Завжди прислухайся до себе, коли чуєш Правду, то ти незборимий». Саме це дає чистоту Духу і духовну незборимість козаку-спасівцю.

3. Участь в розвитку школи «Спас». Висока відповідальність відношення до чистоти школи Спасу. «Чужого навчайтесь і свого не цурайтесь».

За своїми завданнями школа «Спас» не лише навчає учня бойовому мистецтву, але і виховує патріота України, носія і захисника духовності українського народу. Тому справа відродження і розвитку в Україні і поза її межами традиції бойового мистецтва «Спас» є державною справою. Разом із цим, одним із принципів існування козацтва, яке живе за прадідівським Звичаєм, є служіння не державі, а рідному народу, рідній Матері-Землі – Україні. Не завжди інтереси держави співпадають з інтересами народу, тому одне з головних завдань козащини – знімати протиріччя між рідною державою і народом на користь народу. Козак – це, насамперед, вільна людина, яка за своєю Волею служить Вітчизні і народу. В протилежному випадку за Звичаєм – це не є козащина і козаки. Одним із завдань школи «Спас» – є виховання саме таких людей – вільних, самодостатніх, незалежних. Саме тому велика увага в школі «Спас» має приділятися самоуправлінню і самодостатності колективу. Від учнів, вчителів та від старшини вимагається участь в заходах школи, сприяння матеріально-технічному забезпеченню школи, робота щодо всебічного розвитку школи.

Дуже важливим є відношення до чистоти школи «Спас». Це, передусім, дотримання принципів моральної і духовної чистоти, дотримання методик і технік бойового мистецтва «Спас», перевірених часом, насамперед дотримання власної моральної і духовної чистоти. Якщо учень чи молодий тренер, котрий бере участь у дослідницькій роботі, має бажання внести новаторство в систему навчання Спасу, то він, насамперед, має дотримуватися принципу – «чужого навчайтесь,

але свого не цурайтесь». Бойове мистецтво «Спас» – є перевірена віками система бою, система виховання воїна, яка за своєю суттю є самодостатньою. Але сила системи Спас полягає у відкритості і властивості прилаштувати надбане досвідом спілкування з іншими системами бою під свій власний інтерес, для зміцнення власної системи бою, не порушуючи внутрішню суть Спасу. Тобто, має працювати принцип «прилаштувати надбане і зробити своїм, не втрапивши своєї сутності».

4. Всі питання мають вирішуватись відповідно до правил моралі. «Найбільший ворог – чвара і розбрат межі товариства».

Наші пращури говорили: «В кого Правда, в того і Сила». Людина, виконуючи ту чи іншу діяльність, завжди стає перед якимось вибором. Завжди перед вибором існує якась спокуса. Часто боєць, який має певні позитивні результати з фізичної підготовки, який більш технічно підготовлений ніж інші бійці, стає перед спокусою вирішити питання за допомогою сили чи власної влади. Тобто заповідь предків може бути перекручена – в кого сила, в того і правда. Спокуса вирішувати питання за допомогою несправедливості, сили, влади тощо є дуже небезпечною для самого духовного зростання бійця, оскільки працює духовне правило – кому багато дається, з того багато і спитається. Критерієм оцінки дій спасівця в тій чи іншій ситуації має завжди виступати Совість. Совість – це внутрішнє відчуття Справедливості. Воїн завжди має стояти не стільки на сторожі Добра проти Зла, скільки на сторожі Справедливості. Оскільки боротьба Добра і Зла вічна, і за філософськими законами вони завжди переходять одне в одне, то важливим є тимчасовий баланс цих складових, чим і є Справедливість для спасівця. Оскільки Совість є емпіричним, чуттєвим, інтимним виміром Справедливості, то мораль може стати зовнішнім виміром Справедливості. «Що люди скажуть?» – це також є

важливим для учня, вчителя чи старшини школи «Спас». Моральний аспект вирішення питань в школі буде справедливою системою взаємовідносин між членами школи, тому важливим є хто ж надає критерій моралі в школі. За козацьким Звичаем така функція завжди покладалась на Раду старійшин, оскільки одна людина не здатна об'єктивно оцінити ситуацію, особливо моральний аспект. Рада старійшин має в школі дорадчу функцію, але з правом блокування рішень старшини, вчителя або учня, якщо їх дії суперечать нормам козацької моралі. Для прийняття об'єктивних рішень Ради старійшин необхідні критерії, яким би відповідали самі члени Ради старійшин. Тут має вступити в силу козацький карб: «Дивись чим нудить, а не чим слово блудить». Старійшина, окрім зрілого віку (не молодше 49 років – 7 років по 7), повинен мати досить великий досвід діяльності в Спасі і в козацтві. Карб говорить: «Ділом восьмирічним і несхибним». Окрім цього старійшина має бути відданим справі відродження духовності українського народу, сам жити за принципами моралі і совісті. Безумовно, такі вимоги є досить жорсткими, тому формування Ради старійшин в школі «Спас» є досить тривалим процесом і може складати не одне покоління учнів. Іншим інститутом оцінки моральності вчинку спасівця в школі «Спас» є тренерська рада або рада вчителів, обов'язково батьківська рада. Лише у повній співпраці з батьками і старшиною школи «Спас» вчитель може якісно підготувати свого учня і виховати не лише високоякісного бійця, але і високодуховну, високоморальну і висококультурну людину.

У вирішенні будь-яких питань слід пам'ятати, що основне завдання школи «Спас» – виховати патріота України, духовну людину, захисника Матері-Землі і народу. Найбільшим ворогом цього процесу є внутрішня ворожнеча між членами секції, клубу, школи чи федерації. Тому важливим є недопущення цього негативного аспекту в житті школи.

5. Знання мають використовуватись лише для захисту істини в ім'я Добра, Правди, Справедливості і Любові на Землі. Захист рідних Святинь.

В процесі вивчення бойового мистецтва «Спас» учень школи набуває знань, які безумовно дають йому перевагу перед пересічною людиною, як фізичну перевагу, так розумову і моральну. Знання Спасу можна використовувати лише на захист рідного народу, рідної землі, Правди-Совісті. При оволодінні певним об'ємом знань Спасу учень може бути підданий спокусі. Тут головне пам'ятати основні положення цього правила школи «Спас». Якщо знання Спасу використовуються не на добро, то вони можуть нанести величезну шкоду суспільству, тому учень школи «Спас» несе власну відповідальність за використання своїх вмінь і знань. Спасом можна вбити людину, а можна змусити виправитися. Тому козацький карб говорить: «Вчити можна лише рідну і добру людину, або в годину лихоліття». Тому в Спасі вчитель може ввести в стан Спасу учня тимчасово, або учень навчається закованому Спасу, коли знання учень може використати лише в екстремальній ситуації, коли включається спасівський психофізичний стан самозбереження. Для того, щоб мати право повного знання Спасу, треба непорушно йти життєвим шляхом Добра, Правди, Справедливості і Любові.

Для козака Спасу важливим є захист рідних Святинь, оскільки вони є духовними пам'ятниками і носіями української культури. Святині зберігають сакральні знання, які передаються тоді, коли людина досягне певного духовного стану. Святині зберігають для нас нашу духовну спадщину, це частина нашої культури. Якщо ворог хоче завоювати народ, то, насамперед, треба знищити його історію, культуру, духовність. Тому одне з основних завдань спасівця зберігати і захищати наші рідні Святині.

6. Критичне ставлення до себе. «Там, де починається самотішення і самоповтор, там починається зрада».

В багатьох випадках, коли людина досягає певного позитивного результату роботи над собою, вона небез-

підставно пишається своїми здобутками. Проте надмірна самоповага і пишання своїми досягненнями можуть привести людину до того, що досягнення нової мети, нових здобутків виявиться неможливим. Може з'явитися думка: «Я і так достатньо вмю і знаю». Вдосконаленню людини немає меж, лише сама людина може зупинити процес самовдосконалення. Тому для спасівця важливим є не зупинити процес самовдосконалення ні на мить. Важливим є саме критичне ставлення до самого себе. Це вміння самоконтролю необхідно постійно розвивати, проте не переходячи в крайність надто критичного ставлення до себе. Необхідно знайти правильний баланс самоповаги і самокритики. У цьому учню школи може допомогти сам вчитель або рада вчителів, вчителю – старшина школи, а старшині – Рада старійшин школи чи батьківська рада. Тому важливим є постійне загальне обговорення здобутків, планів дій школи тощо. Самотішення спасівця обов'язково приведе до самоповтору. Це небезпечно насамперед не лише в бою чи спортивному поєдинку, але і в житті. На кожен до досконалості відпрацьований прийом є свій контрприйом, на кожен дію в житті є своя протидія. Тому однією з основних ознак дій Спасу є те, що спасівець ніколи не повторюється в своїх діях. Його дії непередбачені, оскільки він керується принципом ніколи не повторюватися, а діяти залежно від обставин заради перемоги. Самотішення і самовтор рано чи пізно приведе козака до зради або самозради, коли своїми передбачуваними діями козак веде сам себе до поразки перед ворогом або не досягає мети в діяльності.

Якщо слово «зрада» розкласти по складам – «з-Ра-да», то складову «з» можна трактувати як «зійти з чогось». Наприклад – «ліз» і «зліз», «йшов» і «зійшов» тощо. Складову «Ра» можна поєднати з давньою назвою сонця чи світла (єгипетський бог сонця і світла Ра, його назва має давньоарійське коріння). Складовій «да» можна привести український аналог слова «так» (в побуті українців часто вживається замість «так» слово «да»). Тобто слово «зрада» можна трактувати як «зійти зі світлого, сонячного боку, шляху» або

стати на темний бік чи шлях, або зійти зі шляху духовного розвитку, Божого шляху. Саме самотішення і самоповтор, небажання постійного самовдосконалення є однією з причин переходу воїна на темний шлях.

7. Шанобливе ставлення до Вчителя та товариства в школі «Спас».

Школа «Спас» є тим місцем, де виховується патріот Вітчизни, високодуховна людина, високоякісний воїн. Школа «Спас» є об'єднанням людей, які пов'язані між собою однією метою, одним способом життя, одним світоглядом. Школа «Спас» є товариством воїнів і учнів – майбутніх воїнів, які в будь-яку мить готові стати на захист Правди, Добра, Справедливості, рідної Землі-Матері, рідного народу. Тому, як і в будь-якій спільноті, в школі «Спас» є певна структура та ієрархічна побудова. Вона базується на козацьких звичаєвих принципах поваги між членами товариства. Основною особою, яка організовує і виконує навчально-виховний процес в школі «Спас», є Вчитель. Саме вчитель від серця до серця передає знання Спасу своїм учням. Вчитель окрім бойових прийомів виховує в учнів високі моральні чесноти, прививає їм найгарніші якості особистості, виховує духовність. Одним словом, Вчитель виховує в учнів Людину. Тому дане правило школи «Спас» наголошує, що окрім суворості дисципліни і слухняності учня перед Вчителем, учень повинен ставитися з великою повагою до свого Вчителя. Вчитель же в свою чергу має заслужити цю повагу у своїх учнів, оскільки силою і наказами не можна викликати повагу іншої людини. Тому це правило ставить високі вимоги і до самої постаті Вчителя Спасу, адже Вчитель має першим завжди йти шляхом вдосконалення себе як Людини, дотримуватися першим правил не лише школи «Спас», але і принципів Духовності і Людяності.

Це дає можливість створити атмосферу взаємоповаги в школі «Спас», що в свою чергу створить сприятливий психологічний клімат в роботі самої школи.

8.2. «П'ЯТЕРИК»

1. Постійно вдосконалюйся. Кожен момент твого життя – тренування. Інколи хвилинка роздумів дорівнює місяцям тренувань.
2. Постійно тренуйся. Один день без тренування відкидає тебе на місяць назад.
3. Постійно загартовуй своє тіло водою, вогнем, повітрям, морозом, снігом, деревом тощо. Розвиток тіла – це захист чистоти Душі. Не шукай бою – він сам знайде тебе.
4. Постійно вдосконалюй свою Душу. Допмагай тим, хто потребує допомоги. Пам'ятай, що ти часточка природи, – то ж шануй її. Люби мистецтво, красу. Сильна Душа – твоє Здоров'я, твоя Сила.
5. Постійно вивчай та шукай коріння свого Роду. Рід твій тримає тебе на Землі, допомагає в житті. Пізнай та шануй його.

ТЛУМАЧЕННЯ «П'ЯТЕРИКА»

1. Постійно вдосконалюйся. Кожен момент твого життя – тренування. Інколи хвилинка роздумів дорівнює місяцям тренувань.

Перший пункт «П'ятерика» говорить про постійне вдосконалення людини. Боець школи «Спас» має привчити себе до того, щоб кожну хвилину свого життя чомусь навчатись, – або тренуючись фізично, або розвиваючи себе інтелектуально. Знання роблять бійця сильнішим, досвідченішим. Знання в світогляді Спасу – це немов би бурхливий потік, який не має ніколи зупинятися. Проте, щоб наповнитися знаннями, інколи цей бурхливий потік треба призупиняти. Такою зупинкою є момент роздумів., Щоб зробити якісь висновки, випрацювати нові плани, завдання, осмислити напрацьовану інформацію, важливим є аналіз своїх здобутих знань.

2. *Постійно тренуйся. Один день без тренування відкидає тебе на місяць назад.*

Тренувальний процес – це діяльність, яка потребує від учнів і вчителя постійності, послідовності і систематичності. Інколи, особливо в дорослому віці, бійцю постійно і регулярно тренуватися заважають його професійна діяльність, зовнішні причини (сімейний стан, оточення, інші нагальні справи). В цьому випадку слід пам'ятати правило: *є справи важливі, а є справи термінові*. Саме термінові справи нам заважають в житті виконувати важливі справи. Такою важливою справою для бійця Спасу є тренувальний процес. Однак, все ж таки в нашому житті не можливо відсторонитись від реалій. Як правило, постійно можуть виникати термінові справи і боєць може часто потрапляти в ситуації, які будуть змушувати його пропускати тренування. В такому випадку бажано б було випрацювати у собі звичку постійно знаходити можливість хоч хвилин 5–15 потренуватись: чи то відпрацювати яку-небудь нову техніку ударів чи переміщень, чи то виконати будь-яку посильну вправу. Такі міні-тренування можна проводити в парку чи сквері під час обідньої перерви, в будь-якому усамітненому місці тощо. Таким чином, якщо боєць навіть і пропускає 1,5–2-годинне тренування, але виконає протягом дня 5–8 5–15-хвилинних міні-тренувань, то загальний час тренувальної активності в деякій мірі замінить пропущене тренування. З іншого боку, якщо тренування не пропускати, то це підвищить тренувальний час, витрачений на опанування техніки бойового мистецтва, а отже техніка буде опанована краще. Короткі міні-тренування корисні саме для кращого опанування техніки, оскільки не виснажують енергопотенціал організму бійця. Проте, під час таких міні-тренувань не тренується витривалість та деякі інші фізичні якості як загальні, так і специфічні для бойового мистецтва «Спас». Тому така звичка важлива, але не зможе замінити повноцінний тренувальний процес. Слід пам'ятати: щоб досягти успіху в опануванні

бойового мистецтва, слід, не зупиняючись, без перерви рухатися до поставленої мети. В Спасі існує правило – одне пропущене тренування відкидає результат на тиждень, а тиждень пропущених тренувань відкидає бійця від досягнення результату на місяць.

3. Постійно загартовуй своє тіло водою, вогнем, повітрям, морозом, снігом, деревом тощо. Розвиток тіла – це захист чистоти Душі. Не шукай бою – він сам знайде тебе.

Ідеальний боєць бойового мистецтва «Спас» – витривалий, високотехнічний, сильний, швидкий, спритний боєць з високою психологічною і духовною підготовкою, вихований на засадах національної етики та моралі, з потужними вольовими якостями. Ця характеристика включає в себе великий об'єм підготовки бійця. Важливим напрямком підготовки бійця в бойовому мистецтві «Спас» є загартування бійця. Загартування в Спасі – це процес виховання стійкості організму бійця перед коливаннями зовнішніх оточуючих умов та прекрасний спосіб загартування не лише свого тіла, але і духу.

Великий український філософ Г. С. Сковорода говорив: «Не бійся вмерти тілесно, бо будеш в кожній хвилині терпіти смерть духову. Відняти від душі вроджену чинність – це відібрати від неї поживу. Ця смерть люта. Знаю, що бережеш тіло, але убиваєш душу, а це заміна зла. Не знаю навіщо носити тіло, якщо щадити його віддати за те, нащо хто тим тілом одягнений». В Спасі найважливішим є розвиток саме свого духу, але це можливо лише тоді, коли щира душа. Наша душа нерозривно поєднана з Природою і Богом. Одним із головних завдань загартування в Спасі є розвиток свого тіла як захисної оболонки для душі і духу. Загартування сприяє підвищенню імунітету організму, а отже посилює стійкість організму бійця перед хворобами. Хвороба виснажує людину не лише фізично, але може виснажити і духовно, тому для бійця Спасу рекомендується постійно тримати процес загартування. З іншого, боку хвороба може

зруйнувати навчально-тренувальний процес, який у бійця Спасу має тривати постійно. Запобігання цьому є одним із важливих завдань загартування.

Дуже важливим для бійця, який став на шлях опанування бойового мистецтва «Спас», є зрозуміти карб «Не шукай бою – він сам тебе знайде». Розкодування цього карбу привелося вище.

4. Постійно вдосконалюй свою Душу. Допомагай тим, хто потребує допомоги. Пам'ятай, що ти часточка природи, – то ж шануй її. Люби мистецтво, красу. Сильна Душа – твоє Здоров'я, твоя Сила.

Вдосконалення своєї душі є одним із найважливіших принципів шляху воїна в Спасі. Чутлива душа поєднає воїна з Природою і Богом. Бойове мистецтво «Спас», яке нам залишили у спадок наші прашури, робить воїна сильним не лише фізично, але і духовно, оскільки сам процес навчання пов'язаний з постійним подоланням зовнішніх перешкод, які пробуджують у воїна дух при їх подоланні. Дуже важливо при цьому не втратити людяності. Тому цей пункт «П'ятерика» вказує, що одним із шляхів збереження в душі людяності є постійна готовність прийти на допомогу тому, хто потребує цієї допомоги. При цьому слід пам'ятати правило: допомагати варто не тому, хто просить, а тому, хто дійсно потребує допомоги.

Спасівець повинен знати і пам'ятати, що людина – це частинка природи. Наш організм існує за законами природи, тому все, що є в природі, – це наше рідне. Проте людина – єдина істота в природі, яка створена за образом Божим. Від Бога нам дане право свободи вибору. І правильний вибір нам завжди допомагає зробити чиста і щира душа. Шанування і знання природи і її законів – важливий момент у вивченні бойового мистецтва «Спас».

Наша душа володіє своїм слухом і голосом. Проста людина не завжди може спілкуватися зі своєю душею. Цьому

на заваді стають різні пристрасті, які постійно оточують людину в житті. Для того, щоб навчитися спілкуванню зі своєю душею, існує мистецтво – музика, образотворче мистецтво тощо. Мистецькі твори – це безпосередній прояв душевних переживань автора в явному світі. Мистецький твір – це закодована абетка мови душі, не важливо чи це картина, чи музичний твір. Наша душа розуміє цю мову, і мистецтво – це реальний шлях для воїна зрозуміти і вивчити мову своєї душі. Розуміння мови своєї душі робить воїна сильнішим.

5. Постійно вивчай та шукай коріння свого Роду. Рід твій тримає тебе на Землі, допомагає в житті. Пізнай та шануй його.

Бойове мистецтво «Спас» – це бойова традиція, бойовий Звичай українського народу. Спас передавався в козацьких родах від серця до серця. На жаль, дуже багато з бойового мистецтва «Спас» не збереглося до наших часів, тому процес відродження Спасу триває і буде тривати ще досить довгий час. Учень школи «Спас», поряд з опануванням бойового мистецтва, повинен готуватись для передачі здобутих знань в своєму Роду. Рід – це прекрасний зберігач сакральних знань, оскільки ці знання передаються не так як в загальноприйнятому навчальному закладі. Ці знання передаються на генетичному рівні. На генетичному рівні знання Спасу можуть відновлюватися. За Спасом існує лише смерть фізична, а духовної смерті не існує – існує лише забуття. Саме забуття – це і є духовна смерть. Тому вивчаючи свій Рід, ми немов би повертаємо його до життя. Наші прашури не померли, а живі і допомагають нам в наших праведних справах на рівні духовного світу. Тому знання і шана свого Роду – це захист воїна в реальному житті. Родова пам'ять пробуджує у воїна духовну силу і робить його сильнішим.

8.3. «ЧОТИРНАДЦЯТИРИК»

«Чотирнадцятирик» – це перший письмовий опис Звичаю в наш час. Він був прийнятий у форму документа у грудні 1993 року на отаманській Раді Українського козацтва в Одесі. Згідно з «Чотирнадцятириком», козаки, козаччина – це душа народу, спосіб самоорганізації, самозбереження та саморяттування в лихоліття на старожитньому Звичаю козацького Слова. Цей документ був складений носієм козацького Звичаю Спас Леонідом Петровичем Безклубим зі своїми козаками-побратимами на основі звичаєвих знань козацтва. Сам текст «Чотирнадцятирика» написаний в старовинній манері українського козацтва: «Згадаймо прадідівський наш Заповіт, його «Чотирнадцятирик»:

1. *Контроль за старшиною Чорною Радою.*
2. *Постійна змінність старшини.*
3. *Беззастережна дисципліна обраній старшині.*
4. *Наказ Кола Отаману на рік чи на три.*
5. *Всі власники.*
6. *Заборона найманої праці.*
7. *Якщо артільно володіємо чимось і великої потреби уживаємо, то рівнопаєво щоденним погодинним утвердженням та виборно-змінною адміністрацією (Отаманом).*
8. *Вилучення нероб та п'яниць з паєм чи за бажанням.*
9. *Обов'язкова наявність зброї в козацькій громаді.*
10. *Громада є власником усього, що знаходиться в межах її території за виключенням того, що вона визнала приватною власністю.*
11. *Земля не продається. Підприємства не можуть бути іноземною власністю і сплачують частку в громадську скарбницю на рекреацію.*
12. *По найбільш важливим питанням на вимогу козаків скликається загальна Рада (Коло).*
13. *Діти мають пільги при вступі до козацьких офіцерських училищ (які опікуються козацтвом).*
14. *Служба Землі-Матері, а не уряду. Захист.*

Все інше не козацтво, а підступ і шароварництво плюгавців. Тож не створюймо своїх козацтв у сусідніх країнах зі своїх співвітчизників. Не робімо їх ворогами тієї Матері-Землі. Поведем у своїх краях за власний, а не чужий інтерес боротьбу!

«Чотирнадцятирик» – це принципи побудови і організації козацької громади, яка засновується на засадах самоорганізації, самодостатності і самозахисту. Лаконічний стиль цього документа дає можливість простоти у розумінні цих принципів. Принципи, викладені в «Чотирнадцятирику», формують у членів козацької громади внутрішнє сприйняття козацького Звичаю – способу існування і організації життя на основі багаторічного досвіду народної самоорганізації.

На основі цих принципів будується організація в громадах Спасу. На цій же основі ведеться організація діяльності в школі бойового мистецтва «Спас». Але дещо з певними відмінностями. Виходячи з того, що в школі ведеться педагогічна діяльність з підростаючим поколінням, тому педагогічний процес має вестись в гармонії з діючим державним законодавством тощо. Проте внутрішньо в школі «Спас» сповідаються принципи організації громади, викладені в «Чотирнадцятирику».

9. ЗГАДКИ ПРО УКРАЇНСЬКУ ТРАДИЦІЮ БОЙОВОГО МИСТЕЦТВА «СПАС» В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ СУЧАСНИКІВ ЗАПОРОЗЬКОГО КОЗАЦТВА

Як вже згадувалося вище, бойове мистецтво український народ кодував саме в елементах своєї культури. Таким чином, можна говорити про існування бойової культури українського народу: бойові пісні, козацькі бойові танці, танці карпатських опришків, народні ігри, бойові казки, прислів'я, карби тощо. Проте таке явище, як бойова культура, не могло залишитися непомітним і в історичній літературі сучасників, які зобража-

ли життя українського народу, козацтва. Так само і автори художньої літератури не могли не описувати те чи інше явище бойової культури українського народу.

Говорячи про художні твори, безумовно можна допустити, що великий відсоток написаного – це видумка автора. Проте народне прислів'я говорить, що диму без вогню не буває, а отже, якщо автори художніх творів літератури, які змальовували життя народу, козаччини, торкалися теми бойових мистецтв, то таке явище існувало, в тому чи іншому вигляді, але існувало. Все ж таки в художньому творі, якщо це не жанр фантастики, а опис історичних подій, є доля вірогідності, правдивості опису подій. Тим більше, якщо таких фактів досить багато.

За дослідженнями наукового відділу Всеукраїнської громадської організації «Всеукраїнська федерація „Спас“» такими художніми творами є поеми «Енеїда» І. Котляревського, поема «Гайдамаки» Т. Шевченка, повість «Тарас Бульба» М. Гоголя та деякі інші художні твори. Козацький звичай Спас, традицію бойового мистецтва, прояви бойової та езотеричної культури українців можна побачити при цільовому направленому на дану тему читанні творів Л. Українки, М. Коцюбинського, Т. Шевченка, М. Гоголя, І. Котляревського та багатьох інших авторів – письменників чи поетів. Виходячи з того, що автори жили в той час, коли суспільству ще не було так широко відомо про східні бойові мистецтва, а вони описували ці явища, то з великою вірогідністю можна сказати, що бойові мистецтва в Україні існували як елемент побутового життя, як частина культури народу.

9.1. АНАЛІЗ ПОЕМИ «ЕНЕЇДА» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО З ПОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ БОЙОВОЇ КУЛЬТУРИ

Поема «Енеїда» І. Котляревського – це справжня енциклопедія народного життя українців часів козаччини. Написавши твір у формі давньогрецького епосу «Енеїди» Гомера,

взявши за основу сюжет еллінської героїки, автор зумів описати культуру і побут українського народу та українського козацтва. В поемі прекрасно змальована культура давньоукраїнської кухні, народні звичаї, обряди, ігри тощо.

Це ж відноситься і до бойової культури українського народу. Спробуємо проаналізувати, як в «Енеїді» прослідковуються елементи українських бойових мистецтв, козацького бойового звичаю.

Розпочинається поема описом якостей головного героя:

«Еней був парубок моторний
І хлопець хоть куди козак,
Удавсь на всеє зле проворний,
Завзятіший од всіх бурлак...» [1, с. 3].

Читаючи ці рядки твору І. Котляревського, одразу епітет «моторний» і «хоть куди козак» дає розуміння якостей, якими володіє козак-воїн. «Удавсь на всеє зле проворний» – мова йде про те, що в природі воїнська справа є злом, оскільки наводить шкоду ворогові. В цій короткій характеристиці Енея автор поеми одразу показує, що Еней – воїн, справжній козак.

В образі Енея І. Котляревський дає характеристику образу запорозького козака. Навіть ті епітети, якими нагороджує Енея дружина Зевса Гера-Юнона, його заклятий ворог, показують бійцівський зміст характеристики козака-запорожця. Наприклад, коли Гера звертається до бога вітрів Еола, вона говорить про Енея:

«Ти знаєш, він який суцїга,
Паливода і горлоріз...» [1, с. 4].

Автор писав поему українською народною мовою, тому багато слів сьогодні, які є в поемі, здаються незрозумілими. Але саме ці вислови дають розуміння тогочасного життя козацтва. «Суцїга» означає розбишаку, людину здатну на хуліганський вчинок. «Паливода» – епітет, який жартома давало козацтво тим людям, які намагались зробити щось неможливе, йшли на ризик, тобто «палити воду». «Горло-

різ» означає воїна, який здатен йти до кінця, знищуючи вщент свого ворога – в нашому випадку фахівця мистецтва бою, спеціаліста рукопашного бою.

Богиня Гера підговорила Еола наслати на троянців під проводом Енея вітри, щоб викликати шторм і потопити їх. Еол пообіцяв Гері знищити Енея і його флот:

«Та вже для тебе обіщаюсь
Енеєві я ляпас дасть;
Я хутко, миттю постараюсь
В трістя його к чортам загнать» [1, с. 5].

В цих рядках ми бачимо термінологічну назву удару «ляпас». Це термін, яким козаки описували знищення свого ворога – «к чортам загнать», тобто відправити в пекло. Тут прослідковується віра козаків в свою правду і в те, що ворог після бою з козаками попаде не в Рай, а саме в Пекло, бо Бог за вірою козаків завжди знаходився з ними. Аналізуючи текст поеми з точку зору бойового мистецтва козаків, по частинам вдається знаходити елементи тогочасної культури воїна. Сучасна цивілізація диктує свої закони і в світі бойових мистецтв, тому з'являються нові назви, терміни, а старі забуваються. Наше завдання зберегти бойову спадщину українського народу. Поема І. Котляревського яскравий приклад цього.

Читаючи ці рядки в поемі, мимоволі уявляється флот запорозьких козаків в Чорному морі. Еней задобрює Нептуна, пообіцявши тому півкопи грошей:

«Еней кричить, що «я Нептуну
Півкопи грошей в руку суну,
Аби на морі штурм утих» [1, с. 5].
Нептун, grimнувши на вітри, припиняє шторм:
«Чого ви гудете так різно?
До моря, знаєте, вам зась!
От тут-то вітри схаменулись
І ну всі драла до нори;
До л я с а мов ляхи шатнулись,
Або од їжака тхори.

Нептун же зараз взяв мітелку
І вимів море, як світелку,
То сонце глянуло на світ.
Еней тогді як народився,
Разів із п'ять перехрестився;
Звелів готовити обід» [1, с. 6].

Збереглися легенди і перекази, що у запорозьких козаків існував звичай задобрювати Бога, приносити жертву морю для вгамування стихії. Козаки вважали, що в морський похід треба обов'язково йти з чистою душею, «без гріха». Тому перед походом в море, та і взагалі перед будь-яким походом, козаки щиро молились, сповідалися і причащалися в церкві. Вважалося, що причиною шторму, який не вдається вгамувати, є знаходження на козацькому судні людини з втаємниченим гріхом. Саме про цей звичай звертатися і задобрювати Бога під час шторму в морському поході пише в наведених рядках І. Котляревський.

В своїй поемі «Енеїда» І. Котляревський торкається теми бойового звичаю козаків, їх воїнських забав і ігор в епізоді гостювання Енея з троянцями в Карфагені у цариці Дидони. В цій частині поеми добре описані назви козацьких танців та ігор:

«... Тут танцювала викрутасом,
І пред Енеєм вихилясом
Під дудку біла третяка.
Еней і сам так розходився,
Як на аркані жеребець,
Що трохи не увередився,
Пішовши з Гандзею в танець.
В обох підківки забряжчали,
Жижки од танців задрижали,
Вистрибовавши гоцака.
Еней, матню в кулак прибравши
І не до соли примовлявши,
Садив крутенько гайдука» [1, с. 11].

В цих рядках наводяться назви танців і танцювальних рухів: викрутас, вихилас, третяк, гоцак, гайдук, садити гайдука. Ці рядки є безцінним реєстром історичних назв і термінів козацьких танцювальних рухів, а оскільки на думку абсолютно всіх фахівців козацьких бойових мистецтв, що танець є тренуванням бойових рухів, це означає, що ці назви можуть бути і назвами бойових рухів запорозьких козаків.

В епізоді гостювання Енея у Дидони добре описані назви козацьких ігор, якими забавлялись на дозвіллі козаки:

«...Собі очиці зав'язала
І у панаса грати стала,
Енея б тільки уловить...
Тут всяку всячину іграли,
Хто як і в віщо захотів,
Тут инчі журавля скакали,
А хто од дудочки потів.
І в хрещика і в горю дуба,
Не раз доходило до чуба,
Як загулялися в джгута;
В хлюста, в пари, в візка іграли
І дамки по столу совали;
Чорт мав порожнього кута» [1, с. 13–14].

Наприклад, гра в «панаса» добре розвивала у козака відчуття рухів в темряві, що було безцінною якістю під час бойових дій вночі. Цікавими є назви ігор описаних в поемі: ігри в журавля, в дудочку, хрещика, горю-дуба, джгута, хлюста, в пари, в візка. Багато з цих ігор в наші часи вже забуті і не використовуються в дозвіллі. Проте слід зберігати цю спадщину для кращого розуміння русальної спадщини наших предків. Наприклад, гра в «журавля» розвивала у козака координацію і образно-артистичні здібності. Під час цієї гри гравець має копіювати рухи журавля. В східних бойових мистецтвах існують бойові стилі, які копіюють рухи різних тварин, в тому числі є і стиль журавля. В методиці навчання цьому стилю також існує ігрова і артистична під-

готовка, коли учень на певному етапі і рівні навчання, не по заданій формі, а по власно створеній, копіює рухи тварини чи птахи, в тому числі і журавля.

Ігри в «хрещика» і «дудочку» формували вміння виконувати узгоджені рухи в групі гравців, що давало можливість використовувати цю якість в бою. Ігри в «горю-дуба», «джгута» формували вміння швидко і спритно наздоганяти людину і вміння втікати від небезпеки. Саме ігрова підготовка в козацькій традиції виховання воїна сприяла не лише розвитку фізичних якостей бійця, але і виховувала у молодого козака морально-вольові, психологічні якості, необхідні справжньому воїну-захиснику рідної землі: чесність, щирість, правдивість, совість, волю до перемоги, силу волі, душевну стійкість перед поразкою, нескореність перед несприятливими умовами, кмітливість тощо. В козацьких іграх існував неписаний кодекс честі гравця, який передавався в житті як кодекс честі козака. Гра – це немов би ареал для навчання життя. Цінність ігрового аспекту в бойових мистецтвах досить велика. Автор у своїй поемі «Енеїда» залишив частину козацького ігрового спадку у назвах ігор того часу.

Воїнську справу козаки – походи, війну тощо, вважали божою справою. Це І. Котляревський показав в тій частині поеми, коли Меркурій приніс Енею звістку від Зевса, щоб той залишив Карфаген і продовжив свій похід в Італію, виконавши волю Зевса. Як би добре не було Енею в Дидони, як би та не утримувала свого коханого, Еней скорився божій волі і рушив далі в похід. Навіть смерть карфагенської цариці Дидони через самоспалювання заради нього не зупинила троянця виконати божу волю.

Козацьку традицію кулачного бою І. Котляревський показав в своїй поемі «Енеїда» в частині, коли троянці прибули до Сицилії на прикладі бою місцевого бійця Дареса з троянцем Ентеллом. Як правило, кулачні бої козаки проводили під час якихось свят. В поемі це показано, коли Еней під час святкування успішного прибуття до Сицилії велів скликати кулачних бійців – перебійців:

«Еней наш роздобрехотався,
Ігрища вздумав завести,
І п'яний зараз розкричався,
Щоб перебійців привести» [1, с. 27].

Автор досить велику частину свого твору приділив саме темі кулачного бою. А отже, якщо врахувати, що І. Котляревський мав за мету описати побут козацтва і України в своєму творі, то можна припустити, що саме кулачні бої були знаковою подією в житті української козацької громади. Велику зацікавленість кулачними боями в поемі показано в наступних рядках:

«В присінках всі пани сиділи,
Надворі ж вкруг стояв народ.
У вікна деякі гляділи,
А инчий був наверх ворот;
Аж ось прийшов і перебієць,
Убраний так, як компанієць,
І звався молодець Дарес...» [1, с. 27].

В наступному епізоді поеми показаний звичай виклику на кулачний бій з елементами залякування і насміхання:

«...На кулаки став викликати
І перебійця визивати,
Кричав, опарений мов пес:
«Гей, хто зо мною вийде битись,
Покуштовати стусанів?
Мазкою хоче хто умитись?
Кому не жаль своїх зубів?
А нуте, нуте, йдіте швидше
Сюди на кулаки лиш ближче!
Я бебехів вам надсажу;
На очі вставлю окуляри,
Сюди, поганці-бакаляри!
Я всякому лоб розміжжу...» [1, с. 27–28].

Насміхання і залякування перед кулачним боєм було одним з елементів психологічного впливу на ймовірного суперника, формувало в козацтві психологію переможця.

Не одного разу вміння психологічного впливу на ворога допомагало козакам в перемогах над ляхами-зверхниками чи над аллахолякливими татарами. За козацькими переказами серед козаків були такі характерники, які могли б убити ворога просто словом. Таке уміння формувалося в тому числі і під час проведення козацьких ігор чи забав, і насамперед в кулачних боях.

Після таких насміхань і залякувань довго не знаходилося охочого бійця вийти на кулачний поєдинок, і це давало ще більшої моральної переваги для бійця і його товариства. В поемі про це говориться в наступних рядках:

«Дарес довгенько дожидався,
Мовчали всі, ніхто не йшов;
З ним всякий битися боявся,
Собою страху він задав.
„Так ви, бачу, всі легкодухи,
Передо мною так, як мухи,
І пудофети наголо“.
Дарес тут дуже насміхався,
Собою чванивсь, величався,
Аж сором слухать всім було» [1, с. 28].

Кулачні бої в житті запорозьких козаків і українського суспільства мали велике значення. Кулачні бійці користувалися великою повагою в громаді. Тому для громади важливо було мати честь обов'язково виставити свого кулачного бійця на бій для того, щоб захистити честь товариства. В поемі про це говориться, коли троянці все-таки знайшли свого кулачного бійця Ентелла, який згодився захистити честь троянців в кулачному бою проти Дареса:

«...Знайшли Ентелла-сіромаху,
Що він під тиним гарно спав;
Сього сердешного тімаху
Будити стали, щоб устав...» [1, с. 28].

В епізоді кулачного бою Дареса з Ентеллом в поемі показаний весь колорит традиції кулачних боїв, яка панувала в козацтві. Вказані деякі терміни, які використовувались

кулачними бійцями, способи поводження, підготовки до самого кулачного бою. Наприклад, термін «погудка» (від «гудіти») означав серед кулачних бійців причину кулачного бою – конфлікт, захист честі, святкові бої тощо. Словосполучення «зварити каші» означає перемогти чисто в кулачному бою, не давши супернику жодного шансу на перемогу, нам'явши йому добре боки.

Тут же прослідковується традиція в кулачних боях залякування свого супротивника. В поемі це показано в тих рядках, коли Ентелл звертається до Дареса:

«...Гай-гай!

Ховайсь, проклята неотеса,

Зарання відсіль утікай;

Я роздавлю тебе, як жабу,

Зітру, зімну, мороз як бабу,

Що тут і зуби ти зітнеш.

Тебе диявол не пізнає,

З кістками чорт тебе злигає,

Уже від мене не влизнеш...» [1, с. 29].

Причому в традиції козацтва за здавалось би зовнішньою зневагою свого супротивника завжди була присутня внутрішня повага до нього. Нерідко після кулачного бою суперники, що клято билися між собою, назавжди ставали побратимами. Ця традиція веде свій початок від традиції богатирства Давньої Русі, коли між богатирями, які з'їжджалися в чистому полі відбувалися поєдинки для визначення найсильнішого, так звані поєдинки честі.

В кулачному бою існувала традиція бою без обмежень. Використовувались терміни бій «до першої крові...», «до осадки...», що означало збити, осадити суперника на землю за допомогою удару, на випробування удару – по черзі били один одного в груди, допоки один не падав або не здавався. Бій без обмежень, або «смертний бій», відбувався доволі рідко. Результатом такого бою могла бути навіть гибель одного з бійців від дій іншого. За звичаєвим правом,

яке панувало в козацькому середовищі, це був, мабуть, єдиний випадок, коли іншого козака не карали за вбивство. В інших випадках, як правило, вбивцю чекала страшна смерть. Але боєць сам мав показати свою готовність вийти на такий бій. Таким знаком була покладена бійцем на землю своя шапка. Це означало, що боєць буде битися на смерть [2]. Суперник міг відмовитися від такого бою. В поемі про це йдеться в наступних рядках:

«На землю шапку положивши,
По локоть руки засукав
І цупко кулаки стуливши,
Дареса битись визивав» [1, с. 29].

Засукані по лікоть руки і стиснуті в кулаки означало, що боєць буде битися чистими руками, без сторонніх предметів і зброї, тобто має «чисті руки».

В традиції кулачних боїв вважалось, що кулачні бійці змагаються під божим захистом [3, с. 87–88]. Сам Бог управляє їх діями. Виграє в кулачному бою той, кому більше допомагає Бог. Зберігся до наших часів козацький карб: «Б'є не сильний, а сміливий». В «Енеїді» І. Котляревський показує це в епізоді, коли боги самі, покинувши свої справи, дивляться кулачний бій двох воїнів. Навіть боги не могли втрутитись в хід поєдинку на кулаках. В поемі це показано, коли одні боги уболівали за одного, а інші – за іншого кулачного бійця. Сам Зевс заборонив богам втручатися в хід поєдинку Дареса з Ентеллом:

«Зевес до речі сей дочувся,
Язык на силу повернув,
Він од горілки весь обдувся
І грімко так на їх гукнув:
«Мовчіть!.. чого ви задрочились?
Чи бач, у мене розходились!
Я дам вам зараз тришия!
Ніхто в кулачки не мішайтеся
Кінця од самих дожидайтесь, –
Побачим, – візьметь то чия?»...» [1, с. 30].

За традицією, за віруванням козаків перемагав в бою той кулачний боець, у кого більше правди. Вважалося, що такому козакові допомагає сам Бог. Ось чому кулачні поєдинки в середовищі козацтва вважались божою справою.

В епізоді кулачного поєдинку І. Котляревський наводить терміни кулачного бою. Наприклад, «дати під ніс цибульки» – швидкий хлистоподібний удар рукою під ніс, в результаті чого у суперника виділяються сльози, які заливають йому очі, як від аромату цибулі. Автор зазначає назву удару рукою «ляпас» – удар долонею по обличчю або по потилиці супротивника. Також описується удар кулаком у скроню. Про цей же удар можна прочитати в поемі М.Ю. Лермонтова «Песня про царя Івана Васильевича, молодого опричника и удалого купца Калашникова» [4]. Все це дає можливість для ствердження, що в традиції кулачного бою існувала специфічна термінологія рухів, а отже існувала і система навчання цим рухам – переміщенням, ударам тощо. Тобто існувала певна система виховання кулачного бійця.

Переможці кулачних боїв користувались великою повагою і мали велику славу в народі. Отаман, як правило таких бійців дуже шанував і особисто нагороджував їх:

«Тут всі Ентелла вихваляли,
Еней з панами реготавсь,
З Дареса ж дуже глузовали,
Що силою він величавсь.
Звелів Еней його підняти,
На вітрі щоб поколихати
Од ляпаса і щоб прочхавсь;
Ентеллові ж дав на кабаку
Трохи не цілую гривняку
За те, що так він показавсь» [1, с. 32–33].

І. Котляревський в своїй поемі торкнувся теми характерництва в середовищі козацтва на прикладі образу Невтеса-Охріма:

«...Невтесом всі його дражнили,
По-нашому ж то звавсь Охрім...» [1, с. 38].

Характерниками звалися козаки, які володіли таємними знаннями. В народі їх називали галдовниками, ворожбитами, чарівниками, знахарями, відьмаками тощо [5]. Насправді ж всі ці назви, за козацькими переказами, відповідали певній спеціалізації характерника. Характерники могли зачарувати ворога так, що йому замість козацького загону вважався ліс або якесь інше видіння, могли зробити так, що козака не брала ні шабля ні куля. Ходили чутки, що самого характерника вбити можна було лише срібною, спеціально замовленою кулею. Характерники могли вилікувати будь-яку хворобу, могли прочитати потаємні думки ворога, заговорити ворога своєю красномовністю, знали по декілька мов, в тому числі і мову птахів, рослин, тварин тощо. Це були люди, які багато чого бачили у своєму житті, багато мандрували світом, збираючи знання. Тобто, говорячи сучасною мовою, ці козаки володіли надлюдськими здібностями, таємними езотеричними знаннями. Про здібності характерника Невтеса-Охріма говориться так:

«Се був пройдисвіт і непевний,
І всім відьмам був родич кровний
Упир і знахур ворожить.
Умів і трястю одшептати,
І кров кристьянську замовляти,
І добре знав греблі гатить.
Бував і в Шльонському з волами,
Не раз ходив за сіллю в Крим;
Тарані торговав возами,
Всі чумаки братались з ним.
Він так здавався і нікчемний,
Та був розумний, як письменний,
Слова так сипав, як горох.
Уже в чім, бач, пораховати,
Що розказать – йому вже дати;
Ні в чім не був страхополох...» [1, с. 38].

Козаки вважали, що характерники знали відповідь на будь-яке запитання, могли знайти вихід за допомогою своїх

знань з будь-якого безвихідного становища, могли повернути людину на те, щоб вона сама знайшла шлях до знань. Характерник Невтес-Охрім порадив Енею заспокоїтись і лягти спати. Саме після поради характерника Енею наснився віщий сон, в якому той зустрівся зі своїм батьком Анхизом. Анхиз радить йому залишити Сицилію і прямувати далі, обов'язково відвідавши потойбічний світ, який в поемі автор називає пеклом. Анхиз обіцяє відкрити Енею таємниці потойбічного світу, сучасною мовою – закони світу духовного:

«...Збери всі човни, що остались,
І гарно зараз їх оправ;
Придерж своїх, щоб не впивались,
І сю Сицилію остав.
Пливи і не журись, небоже!
Уже тобі скрізь буде гоже.
Та ще, послухай, щось скажу:
Щоб в пекло ти зайшов до мене,
Бо діло єсть мені до тебе.
Я все тобі там покажу» [1, с. 40].

У цьому епізоді І. Котляревський показує, те, що характерники знали духовні закони і могли долучити до них іншого, тобто характерники були духовними провідниками козацтва.

Велику частину в своїй поемі І. Котляревський присвятив змалюванню потойбічного світу – Пекла, у частині, коли Еней проходить туди разом із ворожкою Сивіллою – провідницею до Пекла. В цій частині автор розкриває уяву наших пращурів про потойбіччя. В поемі показані всі види гріхів, через які люди терпіли знущання. І лише ті, хто отримав тяжку злиденну долю в своєму житті і правдиво її пронесли, опинялися в Раю. А ще там були ті люди, які мали боже-ственну кров, родичались із самими богами.

В змалюванні Пекла автор показав відношення козацтва до неправдивої соціально-побутової діяльності людини. Всі ті, хто неправдиво жив в житті, терпів тортури в Пеклі.

Саме в потойбічному світі наші пращури вважали, що існують потаємні знання про минуле і майбутнє. В поемі це по-

казано, коли Енею в Пеклі розкривається його майбутнє і місія побудувати Рим і Римську державу. Еней отримав ті знання, які до моменту відвідин Пекла були для нього недосяжні. В цій частині поеми автор торкається езотеричних знань українського народу про світобудову, про духовні закони.

Після відвідин Пекла Еней зі своїм військом пливе до Італії, де знайомиться з місцевим царем Латином і сватає його доньку. Це викликало ворожнечу Енея з місцевим рутульським царем Турном, який був дуже войовничим. Троянці вступили у війну з рутульцями.

В цій частині поеми І. Котляревський досить добре описує бойові звичаї запорозьких козаків. Так, у запорожців був звичай передавати свою бойову спадщину у казках, переказах, наділяти воїнів-героїв казок чарівною надлюдською силою. Це зображується в частині, де описується щит, який зробив Енею Вулкан на прохання його матері Венери:

«Вокруг же щита на заламах
Найлучші лицарські діла
Були бляховані в персонах
Іскусно, живо, без числа,
Котигорох, Іван-царевич,
Кухарчич, Сучич і Налетич,
Услужливий Кузьма-Дем'ян.
Кощій з прескверною ягою,
І дурень з ступою новою,
І славний лицар Марципан» [1, с. 131].

В частині поеми, де описується оборона троянцями своєї фортеці від рутульського війська, автор зображує тактичні способи захисту фортець, які використовували під час облоги козаки. Тут іде описання різних видів смоли, вару, рідинної зброї:

«...На вал колоддя накотили
І разний приправляли вар;
Олію, дьоготь кип'ятили,
Живицю, оливо топили,
Хто лізтиме, щоб лить на твар...» [1, с. 133–134].

Тобто в поемі перераховується чим можна оборонятися під час облоги.

Традицію пластуна і побратимства автор поетично розкриває на прикладі троянців Низа і Евріала. Низ і Евріал – це воїни в троянському війську, які по крові не були троянцями, але були вірними воїнами. На цьому прикладі

І. Котляревський показує, що в козацьке військо приймали насамперед за критерієм індивідуальних якостей воїна, його воїнських духовних цінностей – любові до волі, відданості і вірності війську і бойовим побратимам. Національність не була вирішальним фактором прийому в козаки, хоча це було важливим також. Автор у поемі це явище описує так:

«...У главной башти на сторожі
Стояли Евріал і Низ;
Хоть молоді були, та гожі
І кріпкі, храбрі, як харциз.
В них кров текла хоть не троянська,
Якась чужая – бусурманська,
Та в службі вірні козаки.
Для бою їх спіткав прасунок.
Пішли к Енею на вербунок;
Були ж обидва земляки» [1, с. 138–139].

Низ і Евріал – це образи запорозьких пластунів. Відомо, що серед 38 куренів на Запорозькій Січі один курінь називали пластунівським. Тих козаків, які були приписані до цього куреня, називали пластунами [6, с. 38]. Пластунівський курінь ще називали вірним куренем. Історія козацтва не має жодного випадку зради пластуном свого товариства або переходу пластуна на бік ворога. В козацтві пластуни в основному виконували функцію розвідки і в певних випадках контррозвідки. Вони виконували диверсійну роботу під час війни проти ворога, часто робили нічні вилазки в стан супротивника, чим наводили жах на нього. В поемі на прикладі дій двох побратимів показана типова нічна вилазка пластунів в стан ворога. В такій вилазці один пластун легко міг знищити декілька десятків ворожих вояків:

«...А що, як викравшись помалу,
Забратися в рутульський стан? –
Шептав Низ в ухо Евріалу. –
То каші наварили б там;
Тепер вони сплять з перепоею,
Не дригне ні один ногою,
Хоть всім їм горла переріж.
Я думаю туди пуститься,
Перед Енеєм заслужиться
І сотню посадить на ніж...» [1, с. 139].

За козацьким пластунським звичаєм пластуном можна було стати лише в тому випадку, коли козак по роду був пластуном, або самі пластуни придивившись до козака запрошували його до свого товариства. Пластуни дуже шанували свій рід і були вірні прабатьківським заповідям, навіть ціною власного життя. Не дивлячись на умовляння Низа, Евріал наполягає на своїй участі в небезпечній нічній вилазці в стан ворога:

«...Ні! перше ти мене удавиш,
Щоб я од земляка одстав.
Від тебе не одстану зроду,
З тобою рад в огонь і в воду,
На сто смертей піду з тобою.
Мій батько був сердюк опрічний,
Мовляв (нехай покой му вічний);
Умри на полі як герой» [1, с. 139].

Евріал говорить Низу основну причину, яка є козацькою заповіддю побратимства:

«...Де общеє добро в упадку,
Забудь отця, забудь і матку,
Лети повинність ісправлять...» [1, с. 140].

У запорожців існувала традиція ритуального урочистого проводжання воїна на небезпечну справу. Козаки могли за звичаєм дати свою зброю козакові, який ішов на вилаз-

ку для того, щоб його зброя узяла участь в подвигу, коли сам господар виконував інше військове завдання. Козаки, що йшли на небезпечне завдання на якому могли загинути, за традицією розповідали побратимам, як рідні і близькі потребують їх допомоги. Товариство було зобов'язане до закінчення життя утримувати рідню загиблого героя. Тих героїв, які здійснивши подвиг на війні вижили, козацьке товариство наділяло матеріальними статками, щоб козак-герой не мав ні в чому потреби. В цьому полягало за козацькою воїнською традицією соціальне підґрунтя подвигу на війні. Це показано в рядках, коли ватажок троянців Іул дає свою зброю Низу і Евріалу, обіцяє їм матеріальне благополуччя після повернення, а також і обіцяє Евріалу пригледіти за його старенькою матінкою:

«Іул, Енеїв як наслідник,
Похвальну рацію сказав;
І свій палаш що звався побідник,
До боку Низа прив'язав.
Для милого же Евріала
Не пожалів того кинжала,
Що батько у Дидони вкрав.
І посулив за їх услугу
Землі, овець і даць по плугу,
В чиновні вивесть обіщав» [1, с. 141].

На прикладі Низа і Евріала в поемі «Енеїда» описані методи ведення бою пластунів. Побратими пробралися в стан ворога і почали різати сонних ворогів. За переказами, такий спосіб бою пластуни взяли з природи, уподібнюючись вовкам, які нападали вночі на кошару овець. Підтвердженням цьому може слугувати те, що образ вовка був серед тотемів пластунства. Одним із гасел пластунів було: «Вовча паща, лисій хвіст». Тобто хижість, нестримність, психологія мисливця-хижака в бою – від вовка, а завбачливість, непомітна для ворога тактика, замітання своїх слідів – від лисиці. І. Котляревський порівнює пластунів з вовками:

«...Колов і різав без розбору,
І як ніхто не мав з ним спору,
То поравсь, мов в кошарі вовк...» [1, с. 143],
та іншим хижаком – тхорем:
«...Як вовк овець смиренних душить,
Коли в кошару завіта,
Курчатам тхір головки сушить,
Без крику мізок висмоктав...» [1, с. 144].

Традицію побратимства, здатність віддати життя за свого сотовариша автор «Енеїди» описує в епізоді, коли вороги оточили Евріала, Низ, який міг би залишити собі життя і втекти з поля бою, повертається і вступає в нерівний бій з ворожим загоном, віддаючи своє життя за Евріала. В цьому епізоді автор описує пластунський тактичний прийом проходити через стрій ворога, вражаючи його насмерть:

«...Як блискавка проходить тучу,
Він так пробіг врагів між кучу
І до Волсента докосивсь:
Схватив його за чуб рукою,
Меч в серце засадив другою,
Волсент і духу тут пустивсь» [1, с. 147].

За чисельними переказами, пластуни володіли тактичним прийомом переміщення в бою, проходивши і пронизували стрій ворога декілька разів. Можливо саме ім'я Низ автор поеми і уособлював зі словом «пронизати», назвавши саме цим ім'ям козака пластуна.

Побратими Низ і Евріал гинуть, але за собою забирають безліч ворогів. Автор цим показує звичай запорозьких козаків не віддавати своє життя задарма. Саме тому завжди козаки в бою наводили жах на своїх супротивників. Звичай не боятися смерті, а коли смерть неминуча, віддатися їй з честю, знищивши якомога більше ворогів, з дитинства всотувався молодими козаками. Про таких героїв склали пісні, кобзарі співали думи, народ передавав в поколіннях легенди, наділивши цих героїв чарівною силою. Так зростав

духовний фундамент воїнства в середовищі козацтва. В поемі образ Низа і Евріала – це образ саме таких легендарних героїв в козацтві:

«... Так кончили жизнь козарлюги,
Зробивши славнії услуги
На вічність пам'яти своєї» [1, с. 147].

В козацькому війську завжди були бійці, які виділялися серед інших воїнів своєю силою і безстрашністю. Такі бійці завжди йшли в авангарді війська вперед, атакуючи ворога і наводячи на нього жах. Виховувалися вони, як правило, в кулачних боях лава на лаву, коли сам воїнський дух їх штовхав в центр лави іти битися вперед [6]. Такі воїни в традиції звалися «забойщиками», «надійними бійцями», «клятими», «наньожа-бійцями» тощо. Ця традиція спиратися у веденні бою на таких людей сягає ще часів давньої Русі. У давніх русичів були безстрашні воїни, які звалися берсеркерами. Багато дослідників воїнської культури сходяться, що назва ця походить від давньоруського слова «бер», що означало назву ведмедя. У берсеркерів були тотеми ведмідь і вовк. За легендами, вони під час бою перетворювалися на ведмедя чи вовка, іноді знищуючи ворога голіруч. Існує версія, що традиція берсеркерів в Русь прийшла від скандинавів. Проте останні дослідження історії балтійських слов'ян можуть стверджувати, що ця традиція існувала у наших прашурів слов'ян, русичів, пізніше у козаків. Такі клятві козаки в бою роздягалися до сорочок, знімали з себе захисні обладунки, чим наводили жах на ворога, а з іншого боку набували більшої рухливості, оскільки вели бій тільки в атакуючій манері. Сорочки у таких воїнів були, як правило, червоного кольору, щоб не було видно крові, якщо козак отримував рану. Таких козаків спеціально навчали вести бій проти переважаючого ворога, нападаючи на нього, навчали не відчувати болю від отриманих ран, тобто для таких воїнів існувала спеціальна методика психофізичної підготовки.

І. Котляревський описує цих клятих козаків на прикладі образів троянців Геленора і Лика:

«Троянець Геленор одважний
І, як буряк, червоний Лик,
Горлань, верлань, кулачник страшний
І щирий кундель-степовик..
Сим двом безділля – всяке горе,
Здавалось по коліна море,
Потіха ж – голови зривать» [1, с. 152].

Автор ще описує спосіб роздягатися в бою таких козаків:

«Так Геленор з червоним Ликом,
Роздігшися до сорочок,
Між вештанням, содомом, криком,
Пробралися подуть тичок» [1, с. 153].

Цікаво, що автор в «Енеїді» наводить термінологію кулачних бійців. Наприклад, «...подуть тичок» означало знищувати в герці ворога.

У змалюванні битви троянців і рутульців поема насичена термінами козацького кулачного бою:

«Пішли кулачні накарпаси,
В виски і в зуби стусани...» [1, с.155].

Термін «накарпаси» означав поєдинки, слово «стусани» – удари руками, кулаками. І. Котляревський описує зони куди били кулачні бійці в бою на знищення ворога – зуби і скроні. Аналізуючи це, можна висловити думку, що «Енеїда» є свого роду трактатом козацького бойового мистецтва. Тим більше, що сам автор є нащадком славного козацького роду Котляревських, сам виріс в козацькій традиції виховання і, мабуть, особисто брав участь в козацьких розвагах, іграх і кулачних боях. Саме так можна пояснити, що його безсмертна поема є свого роду енциклопедією народного життя українського народу.

Таких же безстрашних і клятих бійців, як Геленор і Лик, І. Котляревський описує на прикладі образів Битіаса і Пандара. Ці троянці, взявши дрючки, боронили ворота

фортеці троянців. Таким чином, ми бачимо, що для бою як зброю козаки використовували будь-який предмет – палицю, цiп, дрючок тощо. І ці предмети в умілих руках ставали грізною зброєю в бою:

«Два брати, грізні ісполини,
В бою стояли у ворот,
Дрючки держали з берестини
І боронили в кріпость вход...» [1, с. 155].

В цьому епізоді бою двох побратимів бій порівнюється з молотьбою пшениці. В козацькій бойовій традиції рухальна база будується в основному на трудових рухах, які набувались народом поколіннями. В цьому полягає специфіка козацьких бойових мистецтв. Час на навчання новим рухам не витрачався, самі трудові рухи після певної підготовки ставали бойовими. Наприклад, молотьба цiпом, косіння сіна косою, жнива серпом тощо. Саме знаряддя праці в такому випадку одразу могло стати зброєю. В поемі про це говорить так:

«...Як од серпа колосся жнутья.
Як над пашней хурчать цiпи,
Так ісполинські дрючини
Мозчили голови і спини,
І всіх молотять, мов снопи» [1, с. 156].

В козацькі часи існувала традиція герцю перед боєм і під час нього. Герць – це поєдинок на смерть між двома воїнами [7, с. 142]. Герць вважався божим поєдинком. Ніхто не мав права заборонити козакові вийти на герць. Іноді, щоб не гинуло два війська, справа починалась і закінчувалась герцем двох найкращих і найсмівливіших воїнів. Вважалось, хто переміг, на стороні того і Бог. Герць показаний в поемі на прикладі поєдинку Енея з Турном – як двох ватажків. Побачивши, що Юнона допомагає Турну, Зевс забороняє їй робити це. В цьому епізоді автор показує, що навіть боги не мали права втручатися в герць. Герць проходить під повним контролем Зевса. Автор показує, що герць

є божим поєдинком, сам Бог розподіляє його результат. А козаки казали: «у кого більше правди, з тим і Бог». Підтвердженням цього слова Турна:

«Олімпські нами управляють,

Вони на мене налягають,

Пред ними тільки я смирюсь...» [1, с.203].

Еней перемагає Турна в бою. Поранений Турн просить Енея від-править свій труп його батькові. Еней від такого прохання лицаря навіть хотів залишити життя рутульцю, але угледівши лядунку убитого Турном Енеєвого друга Палланта все ж таки вбиває Турна. В цьому епізоді показаний характер козаків як воїнів. Козаки тримали на ворога ненависть лише за скоєні ним злочини. Відважні вороги-лицарі користувались у козаків повагою, якщо вони заслужили собі славу в чесних боях. Проте, якщо ворог славився своєю надмірною жорстокістю, то таких нелюдів козаки знищували з особливою жорстокістю. В цьому полягає принцип адекватної дії-відповіді в бойовій традиції козацтва.

«Енеїда» Івана Котляревського – виняткове художнє явище, енциклопедія народного життя. Мало не кожна строфа поеми для тих, хто уміє ту енциклопедію читати, може розгорнутися в цілу наукову розвідку про той чи інший аспект сучасної І. Котляревському дійсності. Таким аспектом є і бойова традиція українського народу, його бойова культура. Письменник завжди дотримувався живої правди життя, яка повнокровно струмує в кожному рядку поеми. Те, що автор велику частину своєї поеми присвятив цій темі може бути підтвердженням того, що бойовий вишкіл займав чільне місце в житті українців і безпосередньо козацтва.

Список використаних джерел

1. Котляревський І.П. Енеїда: поема, п'єси. – Х.: Аргумент Принт, 2012. – 272 с.
2. Базлов Г.Н. Утаман снял серу шапку //Русский стиль. – 1992. – №3. – С. 20.

3. Цьось А.В., Мазурчук О.Т. Кулачні бої та боротьба в Київській Русі // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С.С. – Харків–Донецьк: ХДАДМ (ХХІІІ), 2004. – №1. – С. 86–94.
4. Лермонтов М.Ю. Песня про царя Івана Васильєвича, молодого опричника и удалого купца Калашникова // <http://www.mlermontov.ru/book/625/> – 2013 – 25 лют.
5. Луців Є. Хто такі козаки-характерники// Про характерників на сайті «Український національний портал»: aratta-ukraine.com – 2013 – 25 лют.
6. Каляндрук Т. Таємниці бойових мистецтв України. – Львів: ЛА «Піраміда», 2007. – 304 с.: іл.
7. Яровой А.В. Кулачний бой в культуре донских казаков // http://dikoerole.com/2010/03/11/kulach_boy_02/ – 2013 – 25 лют.
8. Тимчак Я.В. Військово-фізична підготовка в Україні (ІХ–ХVІІІ ст.) : Дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02 / Львівський держ. ін-т фізичної культури. – Л., 1998. – 204 с.

10. ЗВИЧАЙ СПАС В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ СУЧАСНИКІВ

Запорозький Спас, як явище української бойової культури, знайшов своє місце і в художніх творах митців нашого часу. Про Спас пишуться художні твори, складаються пісні, легенди, сучасні перекази. Все це дає можливість відроджуватися і розвиватися Спасу на духовній основі і в сучасності.

Так відома письменниця, поетеса Антоніна Литвин-Гармаш склала на основі зібраних стародавніх легенд про Спас переказ-легенду, звідки впровадився в народну культуру бойовий Звичай Спас. Наведемо приклад цього твору:

СПАС

Це було тоді, як над Україною, мов круки, кружляли татарські орди, турецькі когорти та всякі інші напасті і насильства. І єдиними оборонцями рідної землі були козаки, святі лицарі волі. Але як не намагалися, не завжди могли встояти від хижих нападників, і гинули старі і малі, а молоді бряжчали кайданами в неволі, чи ридали в гаремах над потоптаною згвалтованою цнотою і коханням.

Зібралися на раду: що діяти, як рятувати люд від напасті. І мовив слово старий козак Нелинь: «Я підготую триста молодих козаків, хай підуть в усі куточки від села до села, від міста до міста і навчать молодь нашого втаємниченого вміння – захищатися від напасників». Довго вирувало козацьке коло – адже вміння захищатися беззбройному проти озброєних – то козацька таємниця. І рішення було одностаїне: гідним довірити цю таємницю, іншого порятунку не бачили. Після ретельного відбору та підготовки – провели юнаків-спасівців, як лагідно назвали їх козаки. Повів їх дід-Нелинь. На прощання Кошовий мовив: «Дивіться браття добре, думайте, виважуйте, аби не попала наша таємниця у недобрі чи ворожі руки. То може єдиний спас-порятунок України, і його треба берегти для майбутніх поколінь».

Але вороги не дримали, бо давно полювали за козацькою таємницею. І чи то зрада сталася, чи злі чаклуни виворожили, але ще до того, як юнаки мали розсипатися в різні боки, як курчата від квочки, на них налетіло вороже військо. І було воно як хмара чорна: тьма-тьмуца диких воїнів. Із страшними вигуками кинулися вони на козаків, оточуючи щільним кільцем, не стріляючи. Майнуло у думці старого Нелиня: «Зрада! А якщо котрийсь не витримає, розкриє ...». Думати було ніколи: махнув характерник руками, як крилами, на молодих лицарів – і злетіли триста чорно-білих лелек. Тільки і встиг мовити: «Летіть до людських осель: як з'єднається ваша кров з людською, захищайтеся від нападників – збудеться задумане...»

Ошелешені чужинці, якийсь час вклякли на місці, проводжаючи поглядом птахів, що повільно кружляли над старим козаком. Опам'ятавшись, діставали луки, накладали стріли. Нелинь знов змахнув руками і лелеки стрімко злетіли вгору, все вище і вище. І ... розтали вдалині. З диким ревом кинулось вороже юрмисько на козака. Та ... тільки задзвеніли шаблі об могутнього дуба, що стався із старого. Ламалися шаблі, кришилася кора, відскакували стріли, шелестіло під вітром листя. Чим більше ран наносили шаблями, тим більше зеленого листя скручувалось і руділо, як запечена кров. І тільки тоді, коли не лишилось жодного зеленого листочка, і зашурхотіло воно, ніби старечий сміх прокотився степом, обняв містичний жах нападників, кинулись вони безвісти з того місця.

Через якийсь час повернулися лелеки, довго кружляли над степом, а потім посідали на дуба. Розпачливо закидали на спину голови і клекотали: справляли тризну над батьком-Нелинем. Та й полинули в Україну, оселяючись на хатах у людей.

Перекази оповідають, що траплялися випадки, коли в різних кінцях України лелеки кидалися на напасників, допомагаючи господарям. І відбувалося диво: господар несподівано, незбагненно перемагав, метаючись вогненним вихо-

ром між ворогами. Якщо залишався живим, то з роду в рід передавав якусь таємницю старшому синові, а той – своєму.

Пішли у вічність легендарні захисники України – козаки. А таємниця лише нині почала потроху відкриватися Україні. Бо зна – може в тих таємничих стрімких рухах живе дух славетних предків і гідні воскресять його. Тоді оживе і Нелинь, бо за переказом дуб стоїть і понині: постріляний, порубаний і вже почав усихати. Чекає не дочекається своїх спасівців, які б рознесли в усі українські душі незламний козацький дух, їх незнищиму волю, їх непохитну силу.

Антоніна Гармаш (Литвин)

Збірка підготовлена за сприяння кафедри теорії та методики фізичної культури і спорту Запорізького національного університету

Відповідальний за випуск
т.в.о. директора,
завідувач відділом
обласного методичного
центру культури і мистецтва
КУ «Обласний методичний
центр культури і мистецтва»
Запорізької обласної ради

О. Б. Златова

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Людина і духовність в традиції бойового звичаю спас. Духовні засади і напрямки впровадження в сучасне суспільне життя	6
2. Історія сучасного відродження українського національного бойового мистецтва «Спас»	10
3. Напрямки діяльності го «Всеукраїнської Федерації «Спас» в контексті відродження звичаю Спасу в Україні. .	29
4. Звичай Спас, як частина національної культури боротьби на теренах України	36
5. Світоглядні аспекти в козацькому бойовому звичаї «Спас»	51
5.1. Духовні карби Спасу	55
5.2. Спасівські перекази	68
5.2.1. «Супойський переказ»	68
5.2.2. «Скупський переказ»	74
6. Характерні казки в звичаї Спас	77
6.1. Казка «Котигорошко» – закодована методика виховання козака-воїна, характерника, вірного захисника Матері-Землі, українського народу	77
6.2. Українська народна казка «Коза-дереза», як методика навчання бойовому мистецтву «Спас»	101
7. Характерні козацькі пісні в звичаї Спас	108
8. Правила поведінки учня в традиції козацького бойового мистецтва «Спас»	112
8.1. «Семерик» – сім правил школи «Спас»	113
8.2. «П'ятерик»	122
8.3. «Чотирнадцятирик»	127
9. Згадки про українську традицію бойового мистецтва «Спас» в художній літературі сучасників Запорозького Козацтва	128
9.1. Аналіз поеми «Енеїда» І. Котляревського з погляду української бойової культури	129
10. Звичай Спас в художній літературі сучасників	152

Притула О. Л., Конох А. П., Рижов К. А.

ЗБІРКА МАТЕРІАЛІВ

**Козацький бойовий звичай Спас.
Нематеріальна культурна спадщина України.**

*Козацький
бойовий звичай Спас*

Формат видання 60x84/16. Ум. друк. арк. 13
Друк цифровий, папер офсетний.

Зам. № 2-20.

Видавець ТОВ РВА «Просвіта»
69002, м. Запоріжжя, пр. Соборний, 75

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №417 від 12.04.2001 р.